

Technická univerzita v Liberci
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra: *Dějepis*

Kombinace oborů: *Dějepis- Německý jazyk*

JAZYKOVÉ SPORY V ČESKO- NĚMECKÝCH
VZTAZÍCH V LIBERCI OD KONCE
19. STOLETÍ AŽ DO ROKU 1938

Diplomová práce 96- PF- KAD- 010

Autor : Radka BARVÍNKOVÁ

Podpis: *Radka Barvínková*

Adresa: Americká 43

Liberec 3

Vedoucí práce: Mgr. Josef Urbánek

Konzultant DP: Mgr. Josef Urbánek

Počet	<u>stran</u>	<u>obrázků</u>	<u>tabulek</u>	<u>příloh</u>
	122	0	0	5

V Liberci dne 30. dubna 1996

Technická univerzita v Liberci

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

461 17 LIBEREC 1, Voroněžská 13

Telefon: 329

Telefax: 21301

Katedra: dějepisu

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(závěrečného projektu)

pro (diplomant): Radka BARVÍNKOVÁ

adresa: Americká 43, Liberec 3, 460 10

obor: dějepis - němčina

Název: Jazykové spory v česko-německých vztazích v Liberci

..... od konce 19. století až do roku 1938

Vedoucí práce: Mgr. Josef Urbánek

Termín odevzdání: 30. 4. 1996

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Rámcové zásady pro způsob, obsah a formu zpracování jsou k dispozici na katedrách a na Děkanátě Pedagogické fakulty.

V Liberci dne 24. 4. 19⁹⁵

.....
vedoucí katedry

.....
děkan

Převzal:

Datum: 17.5.1995

Podpis: Radka Barvínková

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Liberci, dne 30. dubna 1996

Poděkování:

Děkuji vážené paní Marii Weberbauerové z Liberce za výraznou pomoc při překladu obtížných německých textů, jež byly pro mou práci velice důležité. Bez této pomoci by řada problémů zůstala nevysvětlena.

Prohlášení k využívání výsledků diplomové práce:

Jsem si vědoma těchto skutečností:

- a) diplomová práce je majetkem školy,
- b) s diplomovou prací nelze bez svolení školy disponovat,
- c) diplomová práce může být zapůjčena či objednána (kopie) za účelem využití jejího obsahu.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v Univerzitní knihovně TU v Liberci, kde bude uložena.

Jméno a příjmení: Radka BARVÍNKOVÁ

Adresa : Americká 43, Liberec 3, 460 10

Podpis: *Radka Barvínková*

ANOTACE

Snahou diplomové práce je analyzovat příčiny, průběh a řešení jazykových bojů v Liberci a zasadit je do rámce celorepublikového vývoje z hlediska česko-německého vztahu.

Státním jazykem Rakouska-Uherska až do jeho rozpadu byla němčina. Vznikem ČSR, vydáním jazykového zákona (1920) a jazykového nařízení (1926) se státním jazykem stala řeč československá a němčina získala druhořadé postavení.

Vzhledem k početní převaze německého obyvatelstva v Liberci (2/3) v období let 1918-38 byla jednacím a úředním jazykem obce němčina. Němečtí úředníci, jako příslušníci národnostní většiny v Liberci, se vždy po odmítnutí českého podání či vyřízení odvolávali na své právo úřadovat v jednacím jazyce obce, i když to často bylo v rozporu s jazykovým zákonem i nařízením. Tento postoj libereckých Němců pak vyvolával mnohé jazykové spory.

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Diplomarbeit bemüht sich die Ursachen, den Verlauf und die Lösung der Sprachstreitigkeiten in Liberec zu analysieren und sie in den Rahmen der Entwicklung in der ganzen Republik vom Gesichtspunkt der tschechisch-deutschen Beziehungen einzufügen.

Die Staatssprache von Österreich-Ungarn bis zu seinem Zerfall war Deutsch. Nach der Gründung der Tschechoslowakischen Republik, nach der Verkündung des Sprachgesetzes (1920) und der Sprachverordnung (1926) wurde Tschechisch zur Staatssprache und Deutsch bekam eine zweitklassige Stellung.

Im Hinblick auf die überwiegende Anzahl der deutschen Bevölkerung in Liberec (2/3) in den Jahren 1918-1938 war Deutsch die Handels-, und Amtssprache der Gemeinde. Die deutschen Beamten, als Angehörige der nationalen Majorität in Liberec, beriefen sich immer bei der Ablehnung einer tschechischen Eingabe oder deren Erledigung, auf ihr Recht in der Amtssprache der Gemeinde zu amtieren, obwohl es oft im Widerspruch mit dem Sprachgesetz stand. Dieser Standpunkt der Reichenberger Deutschen rief viele Sprachstreitigkeiten hervor.

ANNOTATION

Cet ouvrage s'efforce à analyser la cause, le développement et la solution des combats de langues à Liberec et à les placer au cadre de l'évolution dans la république entière du point de vue des relations tchèques-allemandes.

La langue nationale en Autriche-Hongrie jusqu'à sa division était l'allemand. Après la fondation de la République Tchécoslovaque en vertu de la loi de langue (1920) et du décret de langue (1926) les langues tchèque et slovaque sont devenues les langues nationales. L'allemand a occupé une position inférieure.

En considération de la majorité allemande à Liberec (2/3) pendant 1918-1938 l'allemand était la langue de négociation. Les fonctionnaires allemands appartenant à la majorité nationale de Liberec en accomplissant ou refusant une demande tchèque s'appuyaient toujours sur leur droit du langage local même si c'était contre la loi de langue et le décret de langue. Cette manière de voir des Allemands de Liberec a causé beaucoup de dissensions concernant les langues.

OBSAH

1.	ÚVOD	str.	1
1.1.	ÚVOD DO PROBLEMATIKY	str.	1
1.2.	ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	str.	3
2.	JAZYKOVÁ NAŘÍZENÍ A JAZYKOVÉ ZÁKONY	str.	10
2.1.	JAZYKOVÁ NAŘÍZENÍ 2. POLOVINY 19. STOLETÍ A POČÁTKU 20. STOLETÍ	str.	10
2.2.	JAZYKOVÝ ZÁKON Z ROKU 1920	str.	19
2.3.	VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ Z ROKU 1926 A 1928	str.	24
3.	LIBEREC OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1938	str.	28
3.1.	POLITICKÝ, HOSPODÁŘSKÝ A SPOLEČENSKÝ ŽIVOT V LIBERCI OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1918 ...	str.	28
3.2.	POLITICKÝ, HOSPODÁŘSKÝ A SPOLEČENSKÝ ŽIVOT V LIBERCI V LETECH 1918- 1938	str.	35
4.	VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ VE SPOLEČNÉM STÁTĚ	str.	43
4.1.	ČESKO- NĚMECKÉ SOUŽITÍ OD KONCE 19. STOLETÍ DO VZNIKU ČSR	str.	43
4.2.	ČESKO- NĚMECKÉ SOUŽITÍ V LETECH 1918- 1938 ...	str.	51
5.	JAZYKOVÉ SPORY V LIBERCI OD KONCE 19. STOLETÍ DO VZNIKU ČSR	str.	64
6.	JAZYKOVÉ SPORY V LIBERCI V LETECH 1918- 1938..	str.	65
6.1.	POSTOJ LIBERECKÉ RADNICE K OBČANŮM ČESKÉ MENŠINY	str.	65
6.2.	STÍŽNOSTI SPOLKŮ A SKUPIN OSOB	str.	71
6.3.	STÍŽNOSTI JEDNOTLIVCŮ	str.	89
6.4.	MĚSTSKÉ ZASTUPITELSTVO A PROJEDNÁVÁNÍ JAZYKOVÝCH ZÁLEŽITOSTÍ	str.	100
7.	ZÁVĚR	str.	117
8.	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	str.	119
9.	PŘÍLOHY	str.	122

1. ÚVOD

1.1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Při výkladu českých dějin není možné omezit se jen na minulost českého národa, ale je třeba mít vždy na mysli i minulost národa německého. České země byly totiž odedávna obydleny dvěma národy, Čechy a Němci. Obě národnosti žily vedle sebe, každá ale svým zvláštním životem hospodářským, kulturním i jazykovým. A právě tato jazyková odlišnost, daná dvěma zemskými jazyky, byla příčinou mnoha národnostních konfliktů a bojů.

Do roku 1918, tedy do rozpadu Rakouska-Uherska, byla státním jazykem němčina. Tato řeč, ale i samotní Němci měli prioritní postavení díky své početní většině. Po vzniku Československé republiky se tato skutečnost změnila. Státním jazykem se stala čeština a Češi, jakožto příslušníci státního jazyka a samostatného československého státu, se ocitli na vrcholu své vytoužené existence.

Jedna třetina Němců, žijících v ČSR, však dávala nepokrytě najevo svůj odpor proti novému státu i proti Čechům. Zvláště silně se tento negativní postoj Němců projevoval v sudetoněmeckých oblastech, a to ve městech s německou většinou. Takovým městem byl i Liberec, kterému jsem věnovala pozornost z jazykového hlediska. Liberec byl totiž místem neustálých jazykových bojů mezi českými obyvateli a německými představiteli města, německými úřady, ale i prostými německými občany. Tehdejší život v Liberci byl zcela závislý na znalosti německého jazyka, ač nebyl jazykem státním. A právě tuto rozporuplnou okolnost se v diplomové práci pokusím více analyzovat a zhodnotit.

Ve své práci se zabývám především obdobím 1918-1938. Co se týče konce 19. a počátku 20. století, a to v kapitolách o Liberci i o česko-německých vztazích, zaměřila jsem se na ty nejzákladnější informace, potřebné pro správné pochopení souvislostí a událostí období následujícího. To samé však neplatí o té nejdůležitější části mé diplomové práce, o zpracování jazykových sporů. Rokem 1918 totiž nastalo zcela nové období, český jazyk získal jiné

postavení. Na český a německý jazyk by muselo být tedy pohlíženo z úplně jiného úhlu, než tomu je v období, kterému jsem se věnovala v plné míře, a to v letech 1918- 1938.

Myslím, že by bylo tedy velice zajímavé a určitě přínosné pokračovat v tomto tématu se zaměřením na dobu konce 19. a počátku 20.století. Potřebného studijního materiálu pro toto období je opravdu mnoho.

1.2. ROZBOR LITERATURY A PRAMENŮ

Svou diplomovou práci jsem věnovala jazykové otázce v česko- německých vztazích v Liberci.

Problematikou česko- německých vztahů, do kterých neodmyslitelně patří národnostní boje jazykové, dané osídlením českých pohraničních oblastí Němci, se zabývali přední českoslovenští i zahraniční (především němečtí) historikové, ale i politikové. Vydávány byly a jsou práce o vzniku, vývoji a příčinách česko- německé otázky a s tím souvisejícími jazykovými problémy.

Německé práce většinou obhajují skutečnost, že Němcům bylo po jazykové stránce ukrivděno a dovolávají se spravedlnosti, které by mělo být učiněno za dost zrušením právě platných jazykových zákonů. A to platí pro období, o kterém se pouze zmíním, tzn. od konce 19.století do roku 1918, ale také pro období první republiky.

ROZBOR PRAMENŮ

Literatury i pramenů, které se vztahují k mému tématu, zvláště pak pro již zmíněné období konce 19. a počátku 20.století, je nepřehledné množství.

Pro vlastní zpracování problematiky jazykových sporů v Liberci jsem využila archivní materiál uložený ve Státním okresním archivu v Liberci. Jednalo se o fond Archivu města Liberce, čítající 16 kartónů. Vzhledem k rozsáhlosti fondu jsem však ne všechny materiály využila. Týká se to právě složek, spadajících svým obsahem do období do roku 1918.

Jednotlivé složky fondu AML jsou vesměs neutříděné, neucelené, často na sebe nenavazují. Jedná se především o korespondenci, obsahující stížnosti v jazykových záležitostech adresované magistrátu v Liberci či zemské správě politické v Praze, a odpovědi na tyto stížnosti. Mezi materiály nacházíme také seznamy osob, žádajících písemný styk český, různá svolání a výzvy k německým občanům, dokumenty, svědčící o prosazování německé nadřazenosti na úkor českého obyvatelstva, pozvánky

na schůze městské rady, zápisy a poznámky ze schůzí, vizitky významných osobností, ale i osobní korespondenci. Jsou to např. pohledy, zasílané magistrátnímu řediteli Ringelhaanovi.

Důkladně jsou v tomto fondu rozebrána jazyková nařízení z druhé poloviny 19.století, návrh jazykového zákona z května 1900, císařský patent z října 1915, jazykový zákon z února 1920 a jazykové nařízení z února 1926. Naposled jmenované jazykové nařízení doprovází řada nesouhlasných poznámek Němců, kteří zásadně nařízení odmítali.

Některé zprávy, dopisy, listiny nebo seznamy nejsou však opatřeny žádnými daty, razítky či podpisy, proto je nemožné zařadit je do některého období nebo dokonce do určitého roku (a to také díky neutříděnosti materiálu) nebo zjistit, kdo je vydal, popřípadě zaslal.

Takovýchto neúplných zpráv není naštěstí mnoho. Jsou ojedinělé, většina však obsahovala vše, co bylo k mému účelu důležité.

Velice významným pramenným materiálem byly zápisy městského zastupitelstva v Liberci, zanesené v jednacích spisech Amts- Blatt der Stadt Reichenberg, ze zasedání zastupitelstva v letech 1918- 1938. Nejenže každý jednací spis je opatřen všemi potřebnými údaji, ale podle programu zasedání jsem si mohla udělat lepší obraz tehdejší situace v Liberci, a hlavně konfliktů, včetně neustálých problémů s užíváním českého a německého jazyka ve městě, které byly zde předkládány a řešeny.

Důkaz nesouhlasu s jazykovým nařízením z února 1926 nám poskytuje práce magistrátního ředitele v Liberci Otty Ringelhaana: Die gesetzliche Stellung der deutschen Sprache in der Tschechoslowakei. Augsburg und Kassel, 1927. Magistrátní ředitel, samozřejmě německé národnosti, odmítá toto jazykové nařízení a vysvětluje, proč je nezákonné.

Tato pramenná základna mi téměř postačila k tomu, abych pronikla k jádru jazykového problému v Liberci, provázejícího celé období první republiky.

Značnou pomoc při vyhledávání prací, zabývajících se životem Němců v Rakousku- Uhersku, v ČSR, česko- německým soužitím, otázkou jazykového práva v Rakousku- Uhersku i v ČSR, poskytuje třísvazková bibliografie:

Jílek, Heinrich : Bibliographie zur Geschichte und Landeskunde der böhmischen Länder von den Anfängen bis 1948. Band I-III, Köln, Wien, 1986, 1988, 1990.

Právě zde najdeme přehled význačných děl, ze kterých je možné vycházet nejen při doplnění mnou zpracované problematiky, ale především při zpracování daného tématu v období předcházejícím, tzn. do vzniku ČSR.

V bibliografii se nacházejí práce, vydávané od roku 1850 do roku 1975. Mnohé se věnují jazykovým nařízením z 19.století i jazykovému zákonu z roku 1920 a jazykovému nařízení z roku 1926.

Cenné údaje pro pochopení jazykového práva v ČSR poskytuje práce:

Klepetař, Harry : Der Sprachenkampf in den Sudetenländern. Prag- Warnsdorf- Wien, 1930.

Zde autor rozebírá jazykový zákon i jazykové nařízení. Cituje sporné pasáže a dokazuje nespravedlnost a nepraktičnost jazykového práva v Československu. Vrací se k situaci mezi oběma národnostmi v několika minulých stoletích a také k jazykové otázce této doby.

Jazykovým zákonem z roku 1920 a jazykovým nařízením z roku 1926 se také zabývá práce:

Epstein, Leo : Das Sprachenrecht der Tschechoslowakischen Republik. Unter Berücksichtigung der Gesetzesmaterialien und der Rechtssprechung, mit Hinweisen und erläuternden Bemerkungen. Reichenberg, 1927.

Pro pochopení situace v ČSR v letech 1918- 1938 z hlediska jazykového by jistě byla velkým přínosem práce, zabývající se přímo tímto problémem, jež však je velice těžko dostupná. I přes snahu získat tuto práci k náhlédnutí, se mi to nepodařilo. Knihu jsem objevila v seznamu použitých pramenů a literatury z práce Václava Kurala: Konflikt místo

společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938). Jedná se o knihu:

Kural, Václav : Jazykový problém a jazykové právo v ČSR 1918- 1938 z hlediska německého. Slezský sborník, roč.1991, č.1.

Stěžejními pracemi pro zpracování problematiky česko-německých vztahů v období do roku 1918 jsou:

Urban, Otto : Česká společnost 1848- 1918. Praha, 1982.

Křen, Jan : Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780- 1918. Praha, 1990.

K doplnění těchto prací posloužily také knihy, které byly však více využity při rozboru česko- německého problému v ČSR v letech 1918- 1938. K těm patří zejména práce:

Bauer, Franz a kol.: Tisíc let česko- německých vztahů. Mnichov 1990, Praha 1991.

Rádl, Emanuel : Válka Čechů s Němci. Praha, 1993.

Otter, Jiří : Úděl česko- německého sousedství. Brno, 1994.

Méně důležitá, alespoň pro mé účely, se mi jevila kniha Kořalka, Jiří a kol.: Němci, Češi, Slováci 1815- 1918. Praha, 1992.

Tento sborník obsahuje referáty, které byly předneseny během první konference Německo- české a slovenské komise historiků v roce 1991 v Praze. Jednotlivé referáty se pokoušejí o analýzu a srovnání historického vývoje německého, českého a slovenského národa v 19. a 20.století, ne však o přímý srovnávací rozbor německého, českého a slovenského politického vývoje 1815- 1918.

Nyní bych se vrátila k práci Otty Urbana: Česká společnost 1848- 1918. Pojednává o sedmi desetiletích vývoje české společnosti, Značná pozornost je věnována otázkám politickým, kulturním, sociálním i ekonomickým. Autor často vychází z myšlenek Lenina, Marxe i Engelse, což je dáno i dobou, ve které kniha vznikla. Rozebírá tyto myšlenky, cituje jejich pojetí národnostní otázky. Snahou knihy, jež je věnována širokému čtenářskému publiku, je podat ucelený a přehledný obraz o situaci o české společnosti daného

období, ale i vzájemných vztahů mezi Čechy a Němci.

Celkový náhled do problematiky česko- německých vztahů do roku 1918 představuje již zmiňovaná práce Jana Křena: *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780- 1918*. Kniha byla napsána s cílem rozšířit a podrobně vysvětlit příčiny a popis událostí, které předcházely česko- německé tragédii let 1938- 1945.

Autor pojmal tento nelehký úkol v podmínkách ztížených atmosférou doby, ve které kniha vznikala, velice odborně a kvalitně. Jeho cílem bylo přiblížit čtenáři popisovanou dobu, události, vztahy tak, aby čtenář získal přehled a pochopil podstatu problému. Tento cíl považuji za velice zdařilý.

K důkladnému prostudování národnostního konfliktu česko- německého v období první republiky jsem použila základní práce, dobře vystihující dané téma. Jako nejdůležitější považuji knihu:

Kural, Václav : *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918- 1938)*. Praha, 1993.

Tato kniha představuje v naší vědecké literatuře vůbec první pokus o souborný a přehledný výklad této tematiky. Autor čerpá z širokého spektra literatury, rozebírá různé náhledy a představy českých politiků na německou otázku. Také zaujímá kritické stanovisko k tradičním nacionálním a nacionalistickým interpretacím, a to z obou stran, německé i české. Nevyhýbá se žádným problémům, které k tematice a oběma národnostem patří.

Autor velmi dlouho sbíral materiál ve velmi omezených podmínkách (pronásledování policií),² ale kniha podle mého názoru, po odborné stránce dosáhla vysoké úrovně. Přesto se nechte nejsnáze a nutí čtenáře k plnému soustředění a neustálému vnímání všech faktů. Kniha je totiž psána spíše jako dějiny politických vztahů, nikoli kulturních a občanských.

Mezi další významné knihy patří práce Emanuela Rádl: *Válka Čechů s Němci*. Je věnována rozboru národnostní otázky, a to od počátku zápasu mezi Čechy a Němci. Kniha ukazuje,

jak jsou rasové antipatie mezi Čechy a Němci staré. Autor se kriticky dívá na Masarykovy názory, týkající se Němců a vztahů s Němci, a také se zamýšlí nad oprávněním vytvoření nadvlády Čechů nad Němci v ČSR po první světové válce.

Předností této knihy je její nestrannost vůči tomu kterému národu. Autor se věnuje osudu a dějinám Čechů ve stejné míře jako Němců.

Celkem stručně sepsaných tisíc let česko- německých vztahů najdeme ve stejnojmenné knize Franze Bauera a dalších autorů: Tisíc let česko- německých vztahů. Práce podává stručný přehled nejdůležitějších událostí ve společném soužití obou národů.

Ještě stručnější pohled na vzájemné vztahy poskytuje práce Jiřího Ottera: Úděl česko- německého sousedství. Autor se ve své knize zaměřil zvláště na pozitivní stránky česko- německého sousedství.

Významným zdrojem informací o vývoji česko- německého vztahu, a zvláště pak sudetoněmeckého hnutí, byla diplomová práce:

Bradáčová, Hana : Sudetoněmecké hnutí v letech 1918- 1938 na Liberecku a česko- německé vztahy v letech 1918- 1938. Hradec Králové, 1992.

Pro kapitoly, ve kterých popisují politický, hospodářský a společenský život v Liberci od konce 19.století do roku 1918 a v letech 1918- 1938, jsem čerpala informace ze základních a přehledných knih o Liberci. Jedná se především o práce:

Technik, Svatopluk- Ruda Vladimír: Liberec minulosti a současnosti. Ústí nad Labem, 1980.

Horáková, Libuše : Ze starého Liberce 1352- 1945. Liberec, 1970.

Bílková, Libuše a kol.: Liberecká radnice. Liberec, 1993.

Dále jsem ke své práci využila německy psané knihy:

Lug, Viktor : Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg in Böhmen (Sudetenland). Teil IV.- Heft 1-3, Reichenberg, 1938- 1940.

Ressel, Anton : Heimatskunde des Reichenberger Bezirkes, Stadt und Land. Bd.II., Reichenberg, 1903- 1905.

Především z prací "Heimatskunde" od Luga a "Liberecká radnice" jsem získala také důležité poznatky o úřednickém životě na liberecké radnici, o postoji radnice k občanům, o starostech města i o jejich zástupcích. I tyto informace jsem tedy mohla použít při zpracování kapitol o jazykových sporech v Liberci.

Výběr literatury a pramenů, hodících se pro zpracování dané problematiky, je opravdu velmi bohatý. Mé téma je ale velice široké a obsáhlé, a proto mi nedovolilo věnovat se ve stejném rozsahu také období do roku 1918. Z toho důvodu jsem tento bohatý výběr nemohla zcela využít. A tu vyvstává příležitost pro ty, kteří se rozhodnou pokračovat v započatém díle.....

2. JAZYKOVÁ NAŘÍZENÍ A JAZYKOVÉ ZÁKONY

2.1. JAZYKOVÁ NAŘÍZENÍ 2. POLOVINY 19. A POČÁTKU 20. STOLETÍ

Již ve druhé polovině 19. století se objevila řada pokusů k řešení jazykové otázky v královských říších a zemích zastoupených v říšské radě, především v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.¹⁾

Článek 19. zákona ze dne 21. prosince 1867²⁾ pokládal všechny národní kmeny státu za rovnoprávné a uznal každému kmeni právo na obranu a rozvoj své národnosti a řeči. Zároveň uznal stejné oprávnění všech v zemi běžných jazyků ve škole, v úřadě a veřejném životě.

Prováděcí zákon, který by potřeboval základní zákon, se nevydal.

Češi se tedy pak odvolali na kabinetní list císaře Ferdinanda z 8. dubna 1848, který obsahoval odpověď na prosbu občanů Prahy.³⁾ Podle něho bylo ministerstvu vnitra uloženo oznámit mimo jiné, že měla platiti úplná rovnost české řeči s německou ve všech oborech státní správy a veřejného života. Od nynějška měly být v Čechách všechny veřejné a soudní úřady obsazeny jen lidmi, kteří ovládali oba zemské jazyky.

Ačkoli toto kabinetní psaní muselo být pokládáno jen za slib budoucího pravidla, Nejvyšší soudní dvůr to bral ve svém rozhodnutí z 13. prosince 1898 jako zákon a tím postavil vydaná jazyková nařízení na zákonný podklad.

První jazykové nařízení bylo Taaffe-Stremayerovo⁴⁾ ze dne 19. dubna 1880 pro Čechy a ve stejném znění pro Moravu. Nařízení obsahovalo ustanovení o uznání rovnoprávnosti němčiny a češtiny ve vnějším úřadování, integrálně v rámci zemí. Žádosti bylo nutné vyřídit v jejich jazyce, přijímat vysvětlení v jejich jazyce. Neměnil se stav v tzv. vnitřním úřadování, tj. ve styku mezi odděleními jednoho úřadu nebo ve vnitřním styku mezi úřady. Vyhlášky pro celou zemi musely být dvojjazyčné. V trestním řízení

platil jazyk obžalovaného. V občansko- právních sporech platila jednací řeč. Při užití více jazyků bylo nutné vyhotovit rozsudek v obou jazycích. Stejná zásada platila pro občanské záznamy. Státní úřady se měly stýkat s autonomními orgány v jejich jednacím jazyce.

Toto nařízení se nijak netýkalo poměrů ve Slezsku. Tam byly jazykové otázky částečně řešeny v podstatě oslabenější formě Pražákovým⁵⁾ nařízením ze dne 12.října 1882.

Faktickým českým úspěchem byla Stremayerova nařízení, neboť posilovala a rozšiřovala postavení českého jazyka jako úřední řeči.

S ostrým odmítnutím se jazyková nařízení setkala na německé straně. Jejím záměrem bylo odvolání těchto nařízení.⁶⁾

Dalším bylo Badeniho jazykové nařízení,⁷⁾ vydané 5.dubna 1897 pro Čechy, a od 22.dubna 1897 platilo ve stejném znění, i pro Moravu. Znamenalo vlastně zostření Taaffe- Stremayerova nařízení tím, že mělo být o každém spise jednáno uvnitř úřadů i mezi nimi v tom jazyce, v jakém znělo podání. Veškerá agenda, spojená s vyřízením určitého případu, měla být tedy vedena v jazyce původního podání. To ovšem předpokládalo změnu jazykové kvalifikace úředníků, kteří měli být napříště schopni bez obtíží vykonávat svou funkci v obou zemských jazycích. Jazykové nařízení vstupovalo v platnost okamžitě, ale vzhledem k přísnosti nových opatření byla dána všem úředníkům čtyřletá lhůta- do 1.července 1901- k tomu, aby prokázali dokonalou znalost jak češtiny, tak němčiny.

Nařízení se netýkala úřední řeči v armádě a četnictvu, ale také se nevztahovala na některé oblasti finanční správy, připouštěla jednojazyčnost vyhlášek v lokálním měřítku atd..⁸⁾

Nařízení byla ovšem smetena pryč mimořádným proudem rozhořčení německého obyvatelstva 15.března 1898.

V tento den vstoupilo v platnost jazykové nařízení, vydané ministerským předsedou Gautschem⁹⁾ ze dne 24.února 1898 pro Čechy a Moravu. Většina z celkem 18 paragrafů (pro Moravu 17 paragrafů) se nelišila od Badeniho nařízení,

podstatnější změny obsahoval §7. a §17.. Podle §7. měla být v Čechách tři národnostní pásma- české, německé, smíšené, na Moravě pak dvě- německé a smíšené. Dále bylo přesně vymezeno, které okresy bylo třeba považovat za smíšené. V tzv. jednojazyčných okresech měl být úředním a služebním jazykem (na Moravě pouze úředním) ten zemský jazyk, k němuž se přiznávalo přítomné obyvatelstvo podle nejnovějších výsledků sčítání lidu. Ve smíšených okresech pak mělo být užíváno obou zemských jazyků.¹⁰⁾

Tento výnos přinesl rozdíl mezi jednojazyčnými a jazykově smíšenými úředními okresy. Jako smíšené platily:

1. úřední okres, který zahrnoval jednu nebo více obcí, když alespoň v jedné obci se nejméně jedna čtvrtina obyvatel hlásila k druhému zemskému jazyku jako jazyku hovorovému;
2. úřední okres, který zahrnoval celý soudní okres, když alespoň jedna pětina obcí se hlásila k druhému zemskému jazyku nebo měla tytéž předpoklady, jaké byly předloženy předtím;
3. úřední okres s více soudními okresy, jestliže byl jen jeden soudní okres jiného jazyka nebo jazykově smíšený podle bodu 2.;
4. úřední okres pro hlavní město země.

Jednojazyčné okresy mohly užívat svůj úřední jazyk, pokud se v nařízení nevyskytovalo jiné ustanovení, kterým by bylo míněno vyřizování v řeči žádosti. Jednotlivá služební místa měla být obsazena jen jazykově schopnými úředníky, na což byl brán zřetel ve vypsáném konkursu.

Dne 14.října 1899 bylo vydáno Claryho¹¹⁾ jazykové nařízení. Tím se rozhodlo, že budou provizorně užívána ustanovení, která byla platná až do Badeniho jazykového nařízení, tzn. že zase platilo Taaffe- Stremayerovo nařízení ze dne 19.dubna 1880.

Toto opatření bylo podloženo tvrzením, že zákonná úprava se připravuje. Žádná taková se však ve starém Rakousku- Uhersku neuskutečnila.

Jazykový zákon vznikl až 29.února 1920.

Jedním pokusem o řešení jazykové otázky byl návrh zákona ze dne 8.května 1900 o užívání jazyků při státních

úřadech v Čechách a na Moravě, který spolu s druhým návrhem zákona o vytvoření krajských úřadů v Čechách dal 8.května 1900 předložit v parlamentě ministerský předseda Koerber.¹²⁾

Návrh jazykového zákona¹³⁾ pro Čechy a Moravu vycházel pro Čechy z principu jednojazyčnosti úředního jazyka a v souladu s tím konstruoval tři pásma- české, německé a smíšené. Morava byla pokládána za smíšené, tj. dvojjazyčné území.¹⁴⁾

Mladočeši však oba vládní návrhy odmítli.¹⁵⁾ Jazykový zákon nemohl být tedy realizován.

Vláda se ale snažila podnikat další kroky k řešení jazykové otázky. Vznikaly různé návrhy a i sami mladočeši na jaře 1902 uveřejnili svůj návrh jazykového zákona.

Krátce po té, co mladočeši v září 1902 formulovali znovu své dva základní požadavky: moravskou univerzitu a vnitřní úřední češtinu, tlumočil Koerber 14.října 1902 zástupcům politických stran z Čech a Moravy zásady nového jazykového zákona, který vláda připravila. Jednalo se v podstatě o upravenou variantu dřívějšího zákona z května 1900. Návrh zákona nebyl ale opět přijat.

Teprve rok 1915 přinesl jisté radikální "vyřešení" jazykové otázky, o kterou se vedly desetileté spory. Stalo se tak celou soustavou císařských nařízení v říjnu 1915.

K provedení článku 19. zákona o všeobecných právech státních občanů z 21.prosince 1867, č.142, nařídil císařský patent z října 1915¹⁶⁾ se zřetelem na užívání různých jazyků ve veřejném životě, že státním jazykem v císařství Rakousku je jazyk německý.

§1. pojednává o užití německého jazyka jako státního jazyka všeobecně. Týkalo se to společné ozbrojené moci, společných úřadů, poslanecké sněmovny, rakouských delegací, říšského zákonního věstníku, úředních listů, úředních vyhlášek státních úřadů, úředních razítek, úředních pečeti, úředních rejstříků a přehledů, poštovních seznamů, vedení matrik, zápisů do podacích protokolů, do pozemkových knih, výkazů. Státní jazyk byl dále jazykem styku státních úřadů mezi sebou, vnitřní služby, vnějšího styku státních úřadů s jinými úřady a stranami. Ve státním jazyku mohla být

k podání u všech státních a autonomních úřadů jako u všech veřejně právních korporací odevzdána a podána ústní vysvětlení. Vyřízení mělo být provedeno ve státním jazyku. V tomto jazyku bylo nutné vykonat všechny státní zkoušky, praktické a odborné zkoušky, které byly požadovány při přijímání do státní služby.

Ustanovení o užití státního jazyka u státních úřadů 1. instance v oblastech, kde platil jen státní jazyk, jsou zahrnuta v §2.. V oblastech, kde platil jen státní jazyk, směla být u státních úřadů podání odevzdána jen ve státním jazyku a ústní vysvětlení poskytnuto také pouze v tomto jazyku. Ústní vysvětlení osob, které neuměly státní jazyk, měla být přijata překladatelem. Překladatelé byli také zvaní k ústním jednáním, u kterých byla účastna strana, která neuměla státní jazyk nebo byla vyslýchána osoba jako svědek nebo osoba, která měla podat nějaké informace, jež však byla neznalá státního jazyka. Rozhodnutí, závěry a ustanovení musela být taktéž v jazyku státním. Na žádost strany, která neuměla státní jazyk, mohl být vyhotoven překlad. Tytéž zásady platily pro postup trestního soudu. V oblastech, kde platil pouze státní jazyk, byli ve službě u státních úřadů 1. instance jen úředníci německé národní příslušnosti.

§3. obsahuje rozhodnutí o užívání státního jazyka u státních úřadů 1. instance ve vícejazyčných oblastech, tedy v takových oblastech, kde platil vedle státního jazyka i jiný v zemi běžný jazyk. Ve vícejazyčných oblastech bylo nutné úřední vyhlášky zveřejňovat také v zemi běžném jazyku. U úředních razítek a pečeti bylo nutné užívat vedle státního jazyka i jazyk v zemi běžný. Zápisy do pozemkových knih měly být vyhotovovány na přání strany také v jazyku běžném v zemi. Státní úřady 1. instance, které ležely ve vícejazyčné oblasti, se mohly mezi sebou stýkat v jazyku v zemi běžném. Ve vícejazyčných oblastech mohly být podány písemné žádosti u státních úřadů také v jazyku běžném v zemi a ústní vysvětlení mohla být pronesena také v této řeči.

Vyřízení žádostí nebo vysvětlení straně, jež bydlela v oblasti, kde byla běžná jen státní řeč, bylo nutné

vystavit s úředním překladem žádosti a vysvětlení ve státním jazyku. Na žádost každé strany jí musel být během tří dnů vystaven úřední překlad žádosti nebo vysvětlení a vyřízení ve státním jazyku nebo v jazyku v zemi běžném. Ústní projednání mohla být provedena v jazyku v zemi běžném, když žádná zúčastněná strana neužívala státní jazyk. Užíval-li obviněný jazyk běžný v zemi, tak mu byl vyhotoven obžalovací spis v tomto jazyku. V této řeči obdržel také všechny ostatní rozhodnutí a závěry. Jestliže se však jednání účastnily osoby, které používaly státní jazyk, pak bylo jednání vedeno v obou jazycích.

Následující paragraf císařského patentu pojednává o užívání státního jazyka u státních úřadů vyšší instance a nejvyšších soudních dvorů. U státních úřadů 2. a 3. instance, tak jako u c.k. Nejvyššího soudního dvora, c.k. Správního soudního dvora a c.k. Říšského soudu, byla písemná podání přijímána pouze ve státním jazyku. Jednání byla vedena ve státním jazyku, ustanovení a nařízení byla vydávána ve státním jazyce. Strany, které neuměly státní jazyk, byly vyslechnuty s tlumočníkem.

Ustanovení o užití státního jazyka u národně dělených státních úřadů jsou shrnuta v §5.. Zde platila zásada, že podání mohla být odevzdána ve státním jazyku a vyřízení mělo být provedeno také v tomto jazyku. Oddělení, které používalo v zemi běžný jazyk, se mělo se státními úřady 1. instance, obcemi a okresy, jež ležely v oblasti, kde platil jen státní jazyk, tak jako se státními úřady 2. a 3. instance stýkat ve státním jazyce.

Další paragraf se zabývá užíváním státního jazyka u samosprávných korporací. První část paragrafu obsahuje všeobecná ustanovení. Mezi ně patří zásada, že zemské sněmy měly pro sebe a své výbory pevně stanovit svou jednací a úřední řeč. Mohly určit výhradně státní jazyk nebo stanovit v zemi běžný jazyk jako jednací a úřední jazyk. Rovněž obce a okresy mohly stanovit v oblastech, kde platil v zemi běžný jazyk, tento jazyk jako jednací a úřední. Jednací a úřední jazyk obcí a okresů v oblastech, kde platil jen státní jazyk, byl státní jazyk.

Druhá část §6. se věnuje zásadám výhradní platnosti státního jazyka v zemích, obcích a okresech. Podání směla být předložena jen ve státním jazyce, vyřízení bylo provedeno v témže jazyce. Ústní vysvětlení byla přijímána v jiném jazyce jen tehdy, když strana neovládala státní jazyk. Vyřízení bylo však vydáno jen ve státním jazyce. Na všech schůzích a shromážděních museli přítomní používat výlučně státní jazyk.

Poslední část paragrafu se týká zemí, obcí a okresů, kde vedle státního jazyka platil i v zemi běžný jazyk. Žádosti mohly být podány v zemi běžném jazyku a v tomto jazyku byly také vyřízeny. Rovněž ústní vysvětlení byla přijímána v zemi běžném jazyku a vyřizována v tomto jazyku. Na schůzích mohli přítomní používat vedle státní řeči i řeč běžnou v zemi. Ve styku s obcemi, okresy a státními úřady 1. instance, které ležely v oblastech, kde platil stejný v zemi běžný jazyk, mohl najít uplatnění tento v zemi běžný jazyk. Ale styk se stranami, obcemi, okresy a státními úřady z oblastí, kde platil jen státní jazyk, mohl probíhat ve státním jazyku. Nápis, pouliční tabule, ukazatele a jiná orientační znamení byla v jazyku státním. Ovšem jazyk v zemi běžný mohl být také užit.

§7. se věnuje užívání jazyka státního u veřejně právních korporací. Jednací a úřední jazyk obchodních a živnostenských komor, lékařských a advokátních komor, notářských, inženýrských komor, zemských kulturních rad, živnostenských družstev, nemocenské pokladny, úrazových a penzijních pojišťoven byl v zemích, které stanovily státní jazyk jako svůj výhradní jednací a úřední jazyk, rovněž státní jazyk. Také v jiných zemích byl jednacím jazykem těchto veřejně právních korporací státní jazyk, když se jejich obvod vztahoval jen na oblast, kde platil pouze státní jazyk. Vztahoval-li se obvod zemí na oblast, kde platila také jiná než v zemi běžná řeč, mohl být určen vedle státního jazyka také v zemi běžný jazyk jako jednací a úřední jazyk.

Poslední paragraf oznamuje, že všechny s těmito ustanoveními v rozporu stojící zákony a nařízení se ruší.

- 1) Jazykové nařízení Taaffe- Stremayerovo, Badeniho, Gautscheho, jazykové nařízení vydané Clarym.
- 2) Zákon č.142/1867 ř.z. ze dne 21.prosince 1867 všeobecných občanských právech. Tento zákon byl základním katalogem buržoazních občanských svobod a zaručoval: rovnost všech občanů před zákonem, rovnost všech občanů v přístupu k veřejným úřadům, svobodu osoby a vlastnictví, nedotknutelnost vlastnictví, svobodu pohybu osob a jejich majetku, zakazoval jakýkoliv svazek poddanství či nevolnictví, zaručoval zachování listovního tajemství, svobodu shromažďovací, spolkovou a petiční, svobodu projevu a náboženského přesvědčení, svobodu vědeckého bádání a vyučování, svobodu volby povolání a v §19. rovněž rovnoprávnost všech národů a právo každého národa na ochranu a pěstování národnosti a jazyka. Zákon výslovně uznával rovnost "v zemi obvyklých jazyků" ve veřejném životě příslušné země a doporučoval takovou organizaci školství, která by bez použití násilí umožňovala naučit se oběma, resp. více zemským jazykům.
Tento zákon projednala a schválila říšská rada.
- 3) Petice obsahovala požadavky státoprávní, národnostní, sociální, politické (např. spojení zemí Koruny české s centrálními úřady v Praze, reforma stavovského zřízení, zrušení poddanství a roboty, svoboda tisku, shromažďování, náboženského vyznání).
- 4) Karl Stremayer v letech 1879- 1880 ministr spravedlnosti.
Eduard Taaffe v letech 1879- 1893 ministr vnitra a ministerský předseda.
Jazykové nařízení z r. 1880 podepsali Taaffe a Stremayer, někdy je nazýváno Stremayerovo nařízení.
- 5) Alois Pražák- moravský politik a rakouský státník, poslanec moravského sněmu a říšské rady, 1879- 1881 ministr bez portfeje, 1881- 1889 správce ministra spravedlnosti.

- 6) Urban, O.: Česká společnost 1848- 1918. Praha, 1982, s.355- 356.
- 7) Kazimir Badeni- haličský politik a rakouský státník, 1895- 1897 předseda vlády.
- 8) Urban, O.: c.d., s.460.
- 9) Paul Frankenthurn Gautsch- rakouský státník, 1885- 1893 ministr vyučování, 1897- 1898, 1905- 1906 a 1911 předseda vlády.
- 10) Urban, O.: c.d., s.467- 468.
- 11) Manfred Aldringen Clary- rakouský státník, 1899 předseda vlády.
- 12) Ernest Koerber- rakouský podnikatel, politik a státník, 1897- 1898 ministr obchodu a vnitra, 1900- 1904 ministerský předseda.
- 13) Celé znění návrhu zákona z května 1900: viz příloha č.1.
- 14) Urban, O.: c.d., s.508.
- 15) Vztahy mladočechů s vládou tehdy byly velmi napjaté.
- 16) SOKAL AML- Gd inv.č.443, sign.228/7, kartón č.311.

2.2. JAZYKOVÝ ZÁKON Z ROKU 1920

Národní shromáždění dokončilo 29.února 1920 ústavní listinu a jako její součást i zákon týkající se stanovení zásad jazykového práva.¹⁾

Stát byl ovšem vázán na smlouvu uzavřenou 10.září 1919 v St.Germain,²⁾ v jejíž sedmém článku se píše:

"Všichni českoslovenští státní občané bez rozdílu rasy, řeči, náboženství budou před zákonem rovni a budou užívat též občanská a politická práva.

Odlišnosti náboženství, myšlení nebo vyznání nesmí překážet žádnému československému státnímu občanovi při užívání občanských a politických práv a zejména při připuštění do státních služeb a úřadů nebo při provozování nějakého řemesla nebo povolání.

Československým státním občanům nebude uloženo žádné omezení ve volném užití nějakého jazyka v soukromém nebo obchodním styku, v záležitostech náboženství, tisku nebo veřejných projevech jakéhokoli druhu nebo na veřejných shromážděních."

V článku 8. se praví, že občané patřící k etnické, náboženské či jazykové menšině budou užívat právně a skutečně stejné záruky jako ostatní státní občané.

Stát se zavázal, že tyto podmínky budou uznány jako základní zákon, že žádný zákon, nařízení ani úřední výkon nesmí těmto podmínkám odporovat a že nemají mít proti nim žádnou platnost.

Jazykový zákon ze dne 29.února 1920 stanoví československý jazyk jako státní, oficiální jazyk republiky, jako jazyk pro úřadování všech soudů, úřadů, ústavů, podniků a orgánů republiky, jako jazyk hlavního znění bankovek, jako jazyk služební v armádě. Úprava povinností státních zaměstnanců kvůli znalosti státního jazyka měla být přenechána moci nařízení.³⁾

Jazykový zákon č.122 Sb.z.a n. ustanovuje o národních a jazykových menšinách, že soudy, úřady a orgány republiky, jejichž působnost se vztahuje na soudní okres s nejméně 20% německých státních příslušníků, tedy příslušníků menšiny,

jsou povinny od těchto příslušníků přijímat podání v jejich jazyce a vydávat vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, ale i v jazyku podání.

Tato povinnost neexistuje pro státní podniky (železnice, poštu), protože se zákon nezmiňuje o státních podnicích.

Nařizovací moci⁴⁾ se ponechá ustanovení, do jaké míry a u kterých soudů a úřadů, jejichž působnost je omezena na jeden okres s národní menšinou, tak jako u vyšších soudů a úřadů se může týkat omezení na vydání vyřízení pouze v řeči strany.

V trestních záležitostech byly žaloby podávány také nebo jenom v jazyku obžalovaného.

Další paragraf⁵⁾ zákona se zabývá povinností samostatných úřadů (obcí a okresů), zastupitelských sborů a všech veřejných korporací (např. také obchodních a řemeslnických společností) přijímat ústní a písemná podání v československém jazyku a vyřizovat je. Zákon zde však nepředepisuje, že musejí být také vyřízeny v jazyku státním, ale samosprávné úřady a veřejné korporace mohou užívat při vyřizování podání jednací jazyk.

Určení jazyka vyřízení je podle zákona tedy ponecháno obcím. Obce by si měly svobodně určit svůj obchodní a jednací jazyk. Německé obce s německým jednacím jazykem měly dle zákona přijímat česká podání a měly právo vyřizovat je v německém jazyku. Návrhy v českém jazyku musely být podle znění zákona projednávány také v německých obcích. Také zde nemělo být pro jazyk jednání omezeno právo obcí určovat si svůj obchodní a jednací jazyk.

Československý jazyk mohl být užíván stále na schůzích a poradách. Jazyk veřejných vyhlášek a vnějších označení samosprávných úřadů měl být ustanoven státní výkonnou mocí.

Poslední odstavec §3. se zabývá zodpovězením otázky, kdy lze přijímat a vyřizovat podání v jiném než státním jazyce a kdy je dovolený jiný jazyk na schůzích a poradách. Odpověď je taková, že pro samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veřejné korporace platí podmínky §2.⁶⁾ jazykového zákona, a to podmínky, které vážou také soudy, úřady

a orgány státu. Podmínka spočívá v tom, že podle posledního sčítání obyvatel se v obci nebo v soudním okrese nachází alespoň 20% německého obyvatelstva.

Vyučování na všech školách národních menšin probíhá v jazyku této menšiny. Také kulturní instituce zřízené pro menšiny mají být spravovány tímto jazykem.

Podle jazykového zákona budou spory o užívání jazyka při úřadech, ústavech i u samosprávných úřadů a veřejných korporací vyřizovány příslušnými státními dohledacími úřady jako záležitosti státní správy.

Jazykový zákon dále říká, že úprava užívání jazyka pro samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veřejné korporace je vyhrazena státní výkonné moci a bude provedena nařízením k jazykovému zákonu.⁷⁾

Tento zákon nabyl účinnosti dnem vyhlášení a jeho provedením byli pověřeni všichni ministři.

Zemský správní výbor v Praze vydal dne 10.dubna 1923 výnos všem okresním správním komisím, městským radám hlavního města Prahy a města Liberce ve věci provádění ústavního zákona ze dne 29.února 1920, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé a ve věci úředních výsledků sčítání lidu z 15.února 1921.⁸⁾

Výnosem bylo oznámeno, že v číslech 69. a 70. "Zpráv státního úřadu statistického republiky Československé" z roku 1922⁹⁾ byly vyhlášeny úředně úhrnné výsledky sčítání lidu ze dne 15.února 1921 a zvláště také doplněny dříve vydané "Zprávy" úředními výsledky sčítání lidu v jednotlivých soudních okresech hlavního města Prahy a v těch soudních okresech českých zemí, z jichž obvodu byla v předchozích "Zprávách" vyňata města s vlastním statutem,¹⁰⁾ jakož i v těch soudních okresech, jichž hranice byly roku 1922 změněny.

"Zprávy státního statistického úřadu" byly sestaveny tak, aby národnostní statistika v nich obsažená mohla být pomůckou pro stanovení jazykových práv a podkladem pro rozhodování o nich podle zákona ze dne 29.února 1920. Uvádějí totiž počet domácích státních příslušníků, kteří se

přihlásili k jazyku československému, i počet těch státních příslušníků, kteří se přihlásili k jazykovým menšinám, a to podle jednotlivých soudních okresů, jak vyžadují ustanovení §2. a 3. uvedeného zákona. Je tudíž možno seznat z nich ony soudní okresy, v nichž dle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého.

Aby se předešly časté spory ve věcech jazykových a nezdržovalo se vyřizování podání ve věci samé, usnesl se zemský správní výbor na své schůzi dne 4.dubna 1923 upozornit všechny okresní správní komise v Čechách a městské rady hlavního města Prahy a města Liberce na tyto úřední výsledky sčítání lidu a uložit jim, aby se úředně vyhlášenými výsledky řídily ve všech věcech jazykových, zejména při dopisování se státními, autonomními a jinými veřejnými úřady v soudních okresech, v nichž podle posledního soupisu lidu neobývá ani 20% občanů jazyka menšiny, tudíž v Čechách menšiny německé.

Zároveň bylo usneseno, nařídít všem okresním správním komisím, aby totéž uložily i veškerým obcím v okrese.

Dále zemský správní výbor připomněl, že je povinností okresních správních komisí a městských rad v Praze a Liberci upozornit na tato ustanovení také všechny veřejné ústavy v okrese a v obou obcích, se správou okresní a obecní související, všeobecné veřejné nemocnice okresní, obecní aj..

- 1) Zákon č.122 ze dne 29.února 1920 podle §129. ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé.
Celé znění zákona: viz příloha č.2.
- 2) Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými a přidruženými a mezi ČSR, podepsané v St.Germain en Laye dne 10.září 1919.
- 3) Vládní nařízení č.17 ze dne 3.února 1926, jímž byl proveden ústavní zákon č.122 Sb.z.a n. ze dne 29.února 1920 pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.
Celé znění vládního nařízení: viz příloha č.3.
- 4) Viz poznámka č.3.
- 5) §3. zákona č.122 ze dne 29.února 1920.
- 6) Viz příloha č.2, §2..
- 7) Viz poznámka č.3.
- 8) SOkAL AML- Gd inv.č.443, sign.228/7, kartón č.312.
- 9) Vydány v lednu 1923.
- 10) K těmto městům patřil také Liberec.

2.3. VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ Z ROKU 1926 A 1928

Prováděcí nařízení vlády¹⁾ k jazykovému zákonu ze dne 3.února 1926 přineslo zostření ustanovení jazykového zákona ze dne 29.února 1920.

V podstatě se prováděcí nařízení představilo jako úplně nové jazykové nařízení, které se ukázalo pro německé obyvatelstvo u nás jako nevyhovující. Příkladem osoby projevující nesouhlas byl ředitel magistrátu v Liberci dr.Otto Ringelhaan, který po vydání jazykového nařízení ostře vystupoval proti němu, komentoval některé jeho části a poukazoval se svým zdůvodněním na nezákonnost a nepřípustnost určitých ustanovení jazykového nařízení.²⁾

Ve vládním nařízení č.17 ze dne 3.února 1926 pojednává Hlava I. o všeobecných ustanoveních o úřadování. Praví se zde, že všechny soudy, úřady, ústavy, podniky a orgány republiky Československé úřadují, vydávají vyhlášky a mají zevní označení ve státním, oficiálním jazyku, není-li připuštěna výjimka. Článek 12. hovoří o státních ústavech a podnicích. Československá platidla a kolky se vydávají v jazyku státním.

Hlava II. obsahuje články týkající se jazykových menšin. Jsou zde zodpovězeny otázky, co se rozumí jazykovými menšinami, jak je posuzována příslušnost k menšině.

Hlava III. vysvětluje výjimečná ustanovení o soudech, úřadech a orgánech, jichž působnost se vztahuje na soudní okres s jazykovou menšinou, na několik soudních okresů, o možnosti jednat a vyřizovat jen v jazyku menšinovém, o úřadech a orgánech, jichž působnost se vztahuje na menší obvody, než je soudní okres, nebo na části několika soudních okresů, nebo na soudní okres celý a části okresu jiného.

O propagaci a delegaci se zmiňuje Hlava IV., o celních úřadech Hlava V., o světových institucích menšinových Hlava VI..

Zvláštní ustanovení o četnictvu jako např., že velícím a služebním jazykem četnictva je jazyk státní, patří pod Hlavu VII.

Jednání za stát jako stranu jsou obsažena v Hlavě VIII., o úředních pečetích orgánů republiky hovoří Hlava IX. a o dopisování s úřady cizích mocností hovoří Hlava X..

Hlava XI. vysvětluje některá zvláštní ustanovení o vyšších soudech a úřadech, o výkladu vyřízení v různých jazycích, o soutěžích, o matrikách, doložkách, průkazech a osvědčeních. Hlava XII. pojednává o jazykové způsobilosti státních zaměstnanců a orgánů a Hlava XIII. o jazyku zkoušek.

V dílu II. Hlavě XIV., která se týká úřadů místní samosprávy a zastupitelských sborů, nacházíme články o jednacím jazyku obce a podání a vyřízení podání, o ústním styku obecních úřadů se stranami, o dopisování úřadům, o jednání ve sborech zastupitelských, o vyhláškách obecních úřadů, o zevních označeních obecních úřadů, o ustanovení k zachování předpisů, o okresních zastupitelstvech v Čechách a silničních výborech na Moravě a ve Slezsku, o zemských (správních) výborech, o ústavech a podnicích ve správě samosprávných úřadů, o zastupitelských sborech župních a okresních. O veřejných korporacích mimo úřady^{u z} místní samosprávy se zmiňuje Hlava XV..

Díl III. Hlava XVI. hovoří o ochraně stran, Hlava XVII. o sporech o užívání jazyka, o dohledu a opatřeních k zachování předpisů.

Závěrečná ustanovení k povinnosti k jazyku státnímu v případech zvláštních, k Podkarpatské Rusi a k účinnosti nařízení jsou obsažena v dílu IV. Hlavě XVIII., XIX. a XX..

Spíše zhoršení česko-německého vztahu přinesla také další jazyková úprava pro zemská a obecní zastupitelstva.³⁾ Tato jazyková úprava vyšla jako vládní nařízení dne 29.prosince 1928, č.229, kterým se upravovalo užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14.července 1927, č.125 Sb.z.a n., o organizaci politické správy.⁴⁾

Článek 1. říká, že "jednání v zemských a okresních zastupitelstvech a výborech, jakož i v jejich komisích, děje se jazykem státním, oficielním".

Následující články obsahují ustanovení o užívání jiných jazyků v zemských zastupitelstvech a výborech. Tato ustanovení se odvíjejí od stanovené míry 20% státních občanů jiného jazyka než československého.⁵⁾

Tam, kde vládní nařízení umožňovalo užívat vedle státního jazyka také jazyk národní menšiny, státní jazyk měl být užíván na prvním místě.⁶⁾

O jazyku podání k zemskému nebo okresnímu zastupitelstvu, o jazyku vyřízení, o jazyku vyhlášek a zevních označení platila stejná ustanovení, vyplývající z vládního nařízení ze dne 3. února 1926, jako pro zemský a okresní úřad.⁷⁾

Stejně tak z ustanovení o vyhláškách, které jsou obsaženy ve vládním nařízení z roku 1926, se řídil jazyk orientačních nápisů na zemských a okresních silnicích a cestách.⁸⁾

POZNÁMKY KE KAPITOLE:

- 1) Vládní nařízení č.17 ze dne 3.února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.
- 2) Ringelhaan, O.: Die gesetzliche Stellung der deutschen Sprache in der Tschechoslowakei. Sonder- Abdruck a.d. Sudetend. Jahrbuh 1927. Augsburg und Kassel 1927, Joh. Stauda, S.25.
- 3) Kural, V.: Konflikt místo společenství? Češi a Němci československém státě (1918- 1938). Praha, 1993, s.93.
- 4) Viz příloha č.4.
- 5) Čl.2.- 8. a čl.11.
- 6) Čl.9., odst.1.
- 7) Čl.10., odst.1.
- 8) Čl.10., odst.2.

3. LIBEREC OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1938

3.1. POLITICKÝ, HOSPODÁŘSKÝ A SPOLEČENSKÝ ŽIVOT V LIBERCI OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1918

Liberec, největší město severních Čech, se rozkládá v kotlině řeky Nisy mezi Jizerskými horami a Ještědským pohořím s nejvyšším vrcholem Ještěd (1012m). Liberec se začal plně rozvíjet v 19. a 20. století.¹⁾

Dne 15. prosince 1850 obdržel Liberec výnosem c.k. ministerstva vnitra vlastní obecní statut,²⁾ tzn. osamostatnění městské správy. Liberec tak podléhal přímo místodržitelství.

Dne 28. června 1889 byl schválen nový městský statut. Toho dne byl zemským zákonem vydán nový obecní řád pro město Liberec. Podle tohoto nového obecního řádu byla obec postavena v záležitostech vlastního oboru působnosti přímo pod zemský výbor a zemský sněm a co se týče přeneseného oboru působnosti pod c.k. místodržitelství.³⁾ Samostatný obor působnosti byl vykonáván městským zastupitelským kolegiem a městskou radou, přenesený městskou radou pod vrchním vedením a zodpovědností starosty. Při obstarávání záležitostí přeneseného oboru působnosti používala městská rada označení "magistrát".⁴⁾

Magistrát byl výkonným úřadem města Liberce a od roku 1854 vykonával také politickou správu.⁵⁾

Členy liberecké městské rady byli starosta, který také radě předsedal, vícestarosta, šest členů městského zastupitelstva a měšští radní. Ti zůstávali v úřadu tak dlouho, jak dlouho byli ve volebním období členy zastupitelstva.⁶⁾ Zasedání městského zastupitelstva byla veřejná. *

Po udělení obecního statutu roku 1850 se v Liberci vystřídalo několik starostů. Prvním z nich byl Ludwig Ehrlich, dalším byl Gustav Schirmer. Následoval Wilhelm Siegmund, pak se znovu do úřadu vrátil Gustav Schirmer

a po něm Ludwig Ehrlich, syn prvního libereckého starosty. V letech 1885- 1886 vykonával tuto funkci JUDr.Johann Elger a v letech 1886- 1892 JUDr.Carl Schücker. Nejdéle ze všech libereckých starostů se v úřadu udržel MUDr.Franz Bayer, a to od 23.března 1893 do 14.května 1929 s menší přestávkou od prosince 1918 do června 1919, kdy se do čela města postavila správní komise.⁷⁾ Od té doby, více než kdy jindy, byl Liberec ovládán německými nacionalisty.

Liberec byl také sídlem vyšších státních úřadů a institucí. Sídlil zde soud okresní, později také krajský.⁸⁾

Od druhé poloviny 19.století docházelo k industrializaci celého Poníší, začaly se stavět továrny, podniky. To samozřejmě lákalo obyvatele z českého vnitrozemí, kteří se sem začali stěhovat. Tím byla posílena česká menšina, vystavená stále vzrůstajícímu národnostnímu útlaku ze strany německých úřadů i zaměstnavatelů.

Z průmyslové výroby se rozvíjelo v Liberci hlavně textilnictví, potravinářství, papírnictví a strojírenství.⁹⁾

Vzrůstal počet podniků, a tím rostl i počet libereckých dělníků. Vykořisťování dělníci museli ale žít ve špatných sociálních a zdravotních podmínkách. Proto se také zvyšovala v Liberci úmrtnost. I bytové podmínky pro chudší část obyvatelstva byly velice nepříznivé. To vyvolávalo vznik dělnického hnutí. Například v Liberci vznikl již roku 1869 první socialistický dělnický spolek v severních Čechách, liberečtí dělníci měli také podíl na založení celorakouské sociální demokracie v roce 1874 a účast při založení Československé sociálně demokratické strany v roce 1878 v Praze Břevnově.¹⁰⁾

V Liberci existovalo mnoho spolků tělovýchovných, turistických, pěveckých, politických i vzdělávacích. Většina byla německá. Roku 1881 vznikl Německý nacionální spolek, který měl na život města velký vliv. Od roku 1885 začal spolek vydávat vlastní deník Deutsche Volkszeitung. Přesto se zde vyvíjel i český menšinový spolkový život. Jeho centrem se stala od roku 1863 Česká beseda, spojená především se jménem lékaře Václava Šamánka. Tento spolek si

roku 1894 vystavěl v Orlí ulici vlastní dům se sálem, který se stědískem libereckých Čechů. Mezi české spolky patřily také Sokol, založený roku 1890, či Klub českých turistů.¹¹⁾

Roku 1897 byla postavena v Liberci elektrárna, a to umožnilo zřízení elektrické pouliční dráhy. Ta vedla nejprve od nádraží do Lidových sadů. O dva roky později se již jezdilo z dnešního Soukenného náměstí do Rochlic.

Roku 1906 bylo také rozhodnuto o vybudování nového objektu nádraží, a to slouží dodnes.¹²⁾ V témže roce byl vybudován horský hotel Ještěd s rozhlednou.

Liberecká radnice, postavená na přelomu 16. a 17. století v renesančním slohu, už svými prostory nestačila, a tak byla v letech 1888- 1893 vybudována na přibližně stejném místě nová novorenesanční radnice, připomínající radnici vídeňskou.¹³⁾ Po dostavění byla stará radnice zbořena. Koncem století byly v budově radnice umístěny kromě městského úřadu také městská spořitelna, lidová knihovna, čítárna města Liberce a ve druhém patře přírodovědné muzeum.¹⁴⁾ Nejvýznamnější připomínkou staré radnice je muzejní věž, kopie věže staré radnice, postavená na přání magistrátu v letech 1897- 1898.¹⁵⁾

Budova Severočeského muzea byla postavena roku 1898 také v novorenesančním slohu, a to na pozemcích bývalé botanické zahrady. Nová botanická zahrada byla založena v dnešní Purkyňově ulici roku 1894.

Naproti Severočeskému muzeu stojí objekt městských lázní, vybudovaný v letech 1900- 1902.

Roku 1904 byla založena regionální galerie a roku 1906 zoologická zahrada.¹⁶⁾

Liberecké školy v tomto období byly různého druhu. Existovaly nejen školy české a německé, ale také veřejné, soukromé, obecné i měšťanské.¹⁷⁾ Například v letech 1882- 1885 vyrostla na třídě císaře Josefa¹⁸⁾ budova průmyslové školy. Roku 1884 byla otevřena první česká obecná škola mateční v ulici Na svahu. Roku 1887 byla vybudována vyšší škola tkalcovská, v níž byla od roku 1911 umístěna obchodní akademie. Od roku 1910 se mohli žáci hlásit ke studiu na textilní škole, od roku 1914 byla otevřena

reálka. Nezapomnělo se ani na děti duševně méně vyspělé, pro které byla zřízena roku 1916 třída ve škole Na čtvrti.

Pro potřeby obyvatelstva a k rozvoji vzdělanosti byla roku 1900 otevřena veřejná knihovna s čítárnou.¹⁹⁾

K rozvoji kulturního života obyvatel města Liberce přispěly především divadlo a kina. Nová divadelní budova, postavená v novorenesančním slohu v letech 1881- 1883, slouží dodnes. Pro premiéru roku 1883 byl vybrán Schillerův Vilém Tell.²⁰⁾ Prvním stálým kinem²¹⁾ bylo Městské kino (dnes Varšava) ve Frýdlantské ulici. 27.srpna 1910 bylo otevřeno "Reformní Kino" v dnešní Pražské ulici. 25.prosince 1913 začalo libereckým divákům sloužit kino "Urania", pozdější Sofia (dnes zbouraná). 31.ledna 1914 začalo promítat další liberecké kino "Komorní", dnešní kino Lípa.²²⁾

Město Liberec také několikrát přivítalo významné osobnosti. Dne 1.října 1891 navštívil Liberec císař František Josef I. po návštěvě pražské jubilejní výstavy. Den před jeho příjezdem vybuchla u železničního mostu v Růžodole nálož. Ve městě ale propukly srážky mezi českými a německými obyvateli, když tamní česká menšina chtěla také pozdravit císaře. Celá věc byla projednávána na místodržitelství v Praze.²³⁾ Další stížnosti na zastupitelstvo pak přispěly k omezení převahy nacionálů ve vedení města. Obecní zastupitelstvo bylo v říjnu 1892 rozpuštěno, starosta Carl Schücker byl odvolán a do čela městské správy dosazen vládní komisař. Tento stav však netrval dlouho. Ve volbách roku 1893 znovu zvítězili nacionálové.²⁴⁾

Soužití Čechů a Němců v Liberci se nevyvíjelo příznivě. Národnostní spory se zостřily zvláště po vyhlášení Badeniho jazykových nařízení v roce 1897.²⁵⁾ Liberecké zastupitelstvo navrhlo tedy v prosinci 1897 rozdělení Čech a vytvoření provincie Deutschböhmen.²⁶⁾ V květnu 1898 byl do Liberce svolán sjezd zástupců německých měst v Čechách. Zde byl ustaven tzv. Sněm německých měst.²⁷⁾

Liberec se díky svému rozvoji přeměnil v průmyslové technické město. Na počátku 20.století patřil Liberec

k největším průmyslovým městům v Čechách.²⁸⁾ Dosažené úspěchy mohlo město prezentovat na výstavě roku 1906 v Liberci. Při této příležitosti navštívil Liberec znovu císař František Josef I.. Dne 21.června byl přivítán starostou na radnici, kde přijal zastupitelstvo, a podepsal se do pamětní knihy. Z balkónu pak pozdravil shromážděné občany.²⁹⁾

S rozkvětem a rozvojem Liberce souvisel i růst počtu obyvatel. Od roku 1890, kdy v obci Liberec žilo 28 090 obyvatel, z toho 24 742 Němců a 2 488 Čechů, se zvýšil počet k roku 1900 na 34 099, z toho Němců 30 498 a 2 505 Čechů. Převaha Němců byla opravdu značná a dosvědčuje to i počet obyvatel z roku 1910, kdy jejich počet:32 893 se oproti roku 1900 zvýšil, zatímco počet Čechů: 2 217 se snížil.³⁰⁾ Kromě těchto žily v Liberci i jiné národnosti.³¹⁾

Od poloviny 19.století narůstalo odcizení Čechů a Němců, které se projevovalo politickým a hospodářským soupeřením i snahou o jazykové a správní rozdělení historických českých zemí. Po vyhlášení Československé republiky, jejíž existenci Němci v pohraničních oblastech neuznali, vyhlásili dne 29.října 1918 na území severních Čech provincii Deutschböhmen. Liberec se stal jejím hlavním městem a sídlem zemské vlády, v čele se zemským hejtmanem, poslancem R. Pachere, kterého brzy vystřídal dr.Lodgman von Auen. Cílem bylo odtržení od ČSR a připojení pohraničí k Rakousku. To se však nestalo. Od listopadu začala československá armáda obsazovat pohraničí. Do Liberce vstoupila 16.prosince 1918. Správu města převzala správní komise.³²⁾ Komise ale brzy skončila svou činností a do úřadu se vrátil 26.června 1919 dřívější starosta Franz Bayer.³³⁾

- 1) Horáková, L.: Ze starého Liberce 1352- 1945. Liberec, 1970, s.3.
- 2) Horáková, L.: citované dílo, s.7.
- 3) Přenesený obor působnosti se týká záležitostí, které měly provádět obce z příkazu státu. Samostatný obor působnosti obsahuje vše, co se dotýká zájmu samotné obce.
- 4) Ressel, A.: Heimatskunde des Reichenberger Bezirkes, Stadt und Land. Bd.2, Reichenberg 1903- 1905, s.58.
- 5) Bílková, L.- Chocholoušková, H.- Melanová, M.- Mohr, J.: Liberecká radnice. Liberec, 1993, s.22.
- 6) Ressel, A.: c.d., s.58.
- 7) Bílková, L. a kol., c.d., s.84- 85.
- 8) Tamtéž, s.22.
- 9) Horáková, L.: c.d., s.7.
- 10) Technik, S.- Ruda, V.: Liberec minulosti a současnosti. Ústí nad Labem, 1980, s.54.
- 11) Horáková, L.: c.d., s.11- 12.
- 12) Horáková, L.: c.d., s.8.
- 13) V soutěži na vypracování projektu radnice zvítězil se svým návrhem vídeňský architekt F.Neumann, c.k.stavební rada, protože jeho projekt připomínal právě radnici ve Vídni.
- 14) Technik, S.- Ruda, V.: c.d., s.73.
- 15) Bílková, L. a kol.: c.d., s.20.
- 16) Technik, S.- Ruda, V.: c.d., s.65- 66.
- 17) Horáková, L.: c.d., s.9.
- 18) Dnešní Masarykova třída.
- 19) Horáková, L.: c.d., s.12.
- 20) Od roku 1923 divadlo sloužilo i českému obyvatelstvu, ale za okupace hrálo jen německy.
- 21) Edisonův vynález "kinetoskop" byl poprvé v Liberci ukázán 5.6. 1896 v tehdejší hostinci "U dubu" (dnes ulice Moskevská). Pak byly filmy promítány ve velkém sále tělocvičny v Jablonecké ulici.

- 22) Lug, V.: Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg in Böhmen (Sudetenland). Teil IV., Heft 1- 3, Reichenberg, 1938- 1940, s.125- 126.
- 23) Místodržitelství v Praze bylo nadříczenou instancí libereckému magistrátu.
- 24) Bílková, L. a kol.: c.d., s.24.
- 25) Podle nich pro češtinu vyvstala možnost širšího uplatnění v úředním styku.
- 26) Tato idea se realizovala, sice jen na krátkou dobu, až v roce 1918.
- 27) Bílková, L. a kol.: c.d., s.65.
- 28) Technik, S.- Ruda, V.: c.d., s.82.
- 29) Bílková, L. a kol.: c.d., s.67.
- 30) Lug, V.: c.d., s.53.
- 31) Židé, Poláci, Maďaři.
- 32) Správní komise byla složena ze 7 Němců a 4 Čechů.
- 33) Bílková, L. a kol.: c.d., s.69.

3.2. POLITICKÝ, HOSPODÁŘSKÝ A SPOLEČENSKÝ ŽIVOT V LIBERCÍ V LETECH 1918 - 1938

Vznikem ČSR se postavení českého obyvatelstva také v Liberci zlepšilo, Němci své prioritní postavení ztratili, ale Češi nadále v Liberci tvořili pouze národnostní menšinu. Na tom se nic nezměnilo. Němci se ale nemohli smířit se situací, která nastala. Svůj negativní postoj proti Československu projevila Německá sociální demokracie (DSAP) generální stávkou 4.března 1919 v Liberci. Sociální demokracie si získala velké množství příznivců, což se také ukázalo ve volbách roku 1919 do obecních zastupitelstev, ve kterých byly posíleny pozice této německé strany. Ta také získala většinu v libereckém zastupitelstvu.¹⁾ Sociální demokracie hájila zájmy dělníků. Rozhodující slovo měli stoupenci tzv. liberecké levice²⁾ v sociální demokracii, kteří v březnu 1921 schválili v pavlovickém Koloseu utvoření německé sekce KSČ.³⁾

V prvních poválečných letech a prvních letech existence samostatného Československa nebyla hospodářská a bytová situace v Liberci příznivá. Nedostatek potravin si vynutil znovuzavedení potravinových lístků. Bytová nouze vyvolávala obrovské znepokojení, a proto se začalo se stavbou malých rodinných domků, větších činžovních domů s malými byty a se zakládáním větších domovních bloků.⁴⁾ I v pozdějším období první republiky byly bourány staré dřevěné domy a stavěny vysoké zděné vilové čtvrti. Tím mizel zastaralý charakter města.

Zvratem roku 1918 docházelo k odstraňování nápisů a na základě policejního nařízení z roku 1923 měly být z oken a vnějších prostor odstraněny pamětní nápisy vztahující se k habsburské dynastii.⁵⁾

Vznikem ČSR nastalo také zcela nové období z hlediska používání německého a českého jazyka. V letech 1920 a 1926 byly vydány jazykový zákon a jazykové nařízení, které upravovaly užívání toho kterého jazyka s tím, že státním

jazykem se stal jazyk český, resp. československý. A právě Liberec byl ukázkou stálých jazykových bojů, které poznamenaly celé období první republiky.

Rostoucí liberecká česká menšina, která měla v meziválečném období zastoupení i v městské radě, hájila svá jazyková práva, vyplývající z jazykového zákona a z vládního nařízení k jazykovému zákonu a vedla s magistrátem boje mimo jiné také⁶⁾ ohledně označování úředních prostor i státním, tedy českým jazykem. V roce 1926 byla městská rada upozorňována na tuto povinnost okresní politickou správou, od roku 1930 až do září 1938 byl upozorňován i zemský úřad v Praze přímo českými členy rady.⁷⁾ Magistrát se tedy snažil vždy najít takovou cestu, aby se vyhnul povinnosti. Označoval například kanceláře liberecké radnice pouze čísly.⁸⁾

Také v tomto období se město rozrůstalo a vzkvétalo. Roku 1923 zahájil prodej obchodní dům (dnešní K- Markt), × roku 1931 dům firmy Baťa a roku 1935 Brouk + Babka (dnešní Jiskra). Roku 1928 byl postaven palác pojišťovny Dunaj.⁹⁾

V minulé kapitole jsem se zmínila o tom, že od roku 1897 jezdily v Liberci tramvaje. K tramvajové dopravě se přidala ve dvacátých letech i doprava autobusová. První autobus vyjel do Jablonce nad Nisou roku 1923 a v příštích letech pak jezdily autobusy i do obcí v okolí Liberce. Ale k potřebnému spojení s Prahou to nestačilo. Za tím účelem bylo v letech 1926- 1932 zřízeno v Liberci letiště. První letadlo odstartovalo z libereckého letiště až roku 1937.¹⁰⁾

Město Liberec bylo a je i v této době proslaveno pořádáním Letních výstavních trhů. Jejich počátky sahají k roku 1920, kdy se poprvé konaly tehdy Liberecké veletrhy.¹¹⁾ Ty přiváděly každoročně velké množství návštěvníků. V roce 1920 to byla československá veletržní premiéra, která se stala pro město Liberec tradicí.

Již víme, že v Liberci existovalo rozmanité spektrum škol. Chyběla však česká střední škola. Zřízení takové školy si postavila za cíl odbočka Národní jednoty severočeské.¹²⁾ Cíl byl splněn roku 1919, kdy bylo otevřeno první české

reformní gymnázium Na jeřábu. O rok později se přestěhovalo do nové školy v Hálkově ulici (dnes rektorát TU).¹³⁾ Prvním ředitelem libereckého českého gymnázia byl Josef Vinš.

V roce 1919 byla zahájena výuka také na nové české měšťance v budově dnešní průmyslové školy stavební. V roce 1935 pak byla postavena nová budova v dnešní Komenského ulici, kam se měšťanka přemístila.¹⁴⁾

V roce 1925 byla otevřena německá odborná škola drogistická, o rok později odborná škola pro ženské práce. Škola stejného zaměření, ale soukromá, byla založena v roce 1931. Na těchto školách probíhala výuka v jazyce německém. K potřebám českého obyvatelstva začala sloužit od školního roku 1931- 1932 Šamánkova soukromá odborná škola pro ženské práce s vyučovacím jazykem českým. Dívky, které měly zájem stát se porodními asistentkami, dostaly od roku 1930 možnost studovat na státním ústavu pro výchovu porodních asistentek.¹⁵⁾

Za zmínku stojí také založení "školy matek" dne 16.listopadu 1936,¹⁶⁾ kterou v Liberci otevřela Německá zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež. Tato škola byla svého druhu vůbec první ve státě a zaměřila se především na přípravu dívek k výchově a péči o novorozence a malé děti.

Roku 1924 byla v Liberci zřízena vědecká knihovna,¹⁷⁾ jež měla shromažďovat veškerou německou literaturu v Československu. Ale některé liberecké instituce, např. Obchodní a živnostenská komora,¹⁸⁾ Ústav pro zvelebování živností vlastnily knihovny, kam veřejnost mohla volně docházet.

K dosavadním libereckým kinům přibylo dnes již zrušené kino "YMCA", otevřené 14.ledna 1927 a kino "Adria", které se poprvé divákům představilo 30.srpna 1929.¹⁹⁾

K rozvoji sportu v Liberci přispělo založení Sportovního klubu Liberec 11.května 1919, jehož předsedou se stal František Sedmidubský a starostou ing.Bedřich Kočí. Kromě Sokola se mohli tedy liberečtí sportovci sdružovat od té doby i v tomto klubu. Dne 27.února 1934 byl pak Sportovní klub přejmenován na Slavii.²⁰⁾

Po roce 1918 přišlo do Liberce poměrně dost obyvatel české národnosti. To se také projevilo při sčítání lidu v roce 1921, kdy z celkového počtu 34 985 obyvatel Liberce bylo 4 894 Čechů a 27 929 Němců. Oproti roku 1910 stoupl počet česky mluvících obyvatel Liberce o více než 2 600.²¹⁾ Další nárůst počtu libereckých obyvatel zaznamenalo sčítání lidu v roce 1930. Zvýšil se však nejen počet Čechů: 6 269, ale i počet Němců: 30 110.²²⁾

Libereckým starostou byl až do roku 1929 nacionalista MUDr.Franz Bayer. Vzhledem ke svému zdraví odmítl být znovu zvolen. Zemřel 30.ledna 1930.

Ve funkcích prvního a druhého zástupce starosty se v období let 1919- 1929 vystříдалo několik mužů:

1.zástupce starosty: 1919- 21 Alois Neurath
1921- 24 Heinrich Lorenz
1924- 29 JUDr.Heinrich Staden

2.zástupce starosty: 1919- 24 JUDr.Heinrich Staden
1924- 29 Heinrich Lorenz.²³⁾

Nástupcem Bayera ve funkci starosty se stal 17. května 1929 Carl Kostka. Byl členem Německé demokratické svobodné strany a roku 1929 se stal také senátorem. Po dobu jeho starostování, které trvalo do 8.července 1938, se poměry v Liberci změnily k lepšímu. Podporoval demokratické síly československého státu i počesťování města.²⁴⁾ To ale vyvolalo nepřízeň německé části obyvatelstva Liberce a stoupenců nacismu. Proto byl donucen ještě před obecními volbami nastoupit na zdravotní dovolenou, ze které se již do svého úřadu nevrátil. Jeho zástupci byli:

1.zástupce: 1929- 38 Anton Richter

2.zástupce: 1929- 33 August Hecker
1933- 38 Wenzel Biegel.²⁵⁾

S nástupem Hitlera k moci rostlo v pohraničních oblastech sudetoněmecké hnutí, jehož centrem byl Liberec. Hnutí vedla Henleinova SHF (Sudetendeutsche Heimatfront), která byla roku 1935 přejmenována na SdP (Sudetendeutsche

Partei). Ta získávala stále větší počet příznivců. Dosvědčují to také parlamentní volby roku 1935, kdy SdP získala většinu hlasů. Do Liberce se roku 1936 přesunulo sídlo vedení SdP z Karlových Varů, protože zde sídlil německý konzul, význačný funkcionář NSDAP (Nationalsozialistische Arbeitspartei) von Lierau.²⁶⁾

Již před počátkem formování sudetoněmeckého hnutí vypukla hospodářská krize, která svými důsledky poznamenala období třicátých let, hlavně v pohraničních oblastech, ke kterým náležel také Liberec. Po rozpadu monarchie zdědilo Československo ze všech nástupnických států nejvíce průmyslových závodů, které se nacházely ponejvíce právě v severních Čechách.

Liberec byl místem častých stávek dělníků, bouřících se kvůli bídě, nouzi o uhlí a potraviny, které zesílily v době hospodářské krize. Mezi takové projevy nespokojenosti patřil "hladový kongres" z 19. února 1933.²⁷⁾ Uspořádali ho liberečtí komunisté v tělocvičně v Jablonecké ulici a zúčastnili se ho delegáti nezaměstnaných z celých severních Čech. "Hladový kongres" byl zároveň i první demonstrací proti nacistickému teroru.

Liberečtí komunisté organizovali i další protifašistické demonstrace, např. v květnu 1935 na Sokolovském náměstí, nebo roku 1938 na Králově háji.²⁸⁾

Sudetoněmecké fašistické hnutí získávalo do svých řad stále více stoupenců a dále se rozrůstalo vlivem nedostatku podpory řešení krize průmyslu v pohraničí.

Do Liberce zavítal 13. listopadu 1936 prezident Edvard Beneš a sešel se s německým velkokapitalistou Theodorem Liebigem, který informoval pana prezidenta o hospodářském stavu pohraničních oblastí.²⁹⁾

Pod nacistickou kontrolou byla také divadla v pohraničních oblastech. Liberecké divadlo nehrálo hry nacistických autorů, protože v jeho čele stál německý pokrokový herec, antifašista Paul Barnay, který uprchl z Německa. Henleinovci žádali o jeho propuštění. Dosáhli toho až po obecních volbách v létě 1938, ve kterých získala SdP naprostou většinu³⁰⁾, a tím se Liberec dostal zcela do

rukou henleinovců.

Dne 8.července 1938 byl zvolen novým starostou města Liberce Eduard Rohn. V úřadu setrval do 8.května 1945, kdy předal vedení radnice i města ilegálnímu národnímu výboru.³¹⁾ Od roku 1919 byl členem zastupitelstva, v letech 1926- 1933 i členem městské rady. V letech 1934- 1938 vykonával funkci ředitele na první chlapecké měšťanské škole v Liberci.³²⁾ Za jeho působení byl 1.května 1939 vytvořen tzv. Velký Liberec připojením obcí: Rochlice, Horní Růžodol, Dolní Hanychov, Janův Důl, Františkov, Růžodol I., Staré a Nové Pavlovice, Ruprechtice, Starý a Nový Harcov.³³⁾ Celkový počet obyvatelstva byl nyní 69 195 obyvatel.³⁴⁾ Do této doby si sice tyto obce stále zachovávaly svou samostatnost, tvořily však s Libercem už jeden městský celek.

Jeho prvním zástupcem byl v letech 1938- 39 JUDr.Albert Osborne. Ernst Funke zastával ve stejných letech úřad druhého zástupce starosty.³⁵⁾

Dne 29.září 1938 byla podepsána Mnichovská dohoda, podle níž muselo Československo odstoupit Německu pohraničí. 8.října 1938 přijela do Liberce německá armáda a 2.prosince sám Adolf Hitler.³⁶⁾ Liberec se znovu stal hlavním městem tentokráte Sudetoněmecké župy, vytvořené z pohraničních oblastí, a sídlem Konráda Henleina.

Starosta Eduard Rohn jako představitel hlavního města Sudetoněmecké župy měl od roku 1939 titul vrchního starosty (Oberbürgermeister).³⁷⁾

Slavnostního začlenění SdP do NSDAP se zúčastnil z vysokých nacistických představitelů na libereckém výstavišti Rudolf Hess.³⁸⁾

Velké množství českého obyvatelstva muselo z města odejít. Docházelo k obsazování úřadů říšskými Němci, byl likvidován spolkový život a uzavřeny všechny české školy. Liberecký průmysl byl zapojen do příprav na válku.

Po druhé světové válce se opakoval proces odstraňování německých symbolů a nápisů ve městě i na radnici.³⁹⁾

V listopadu 1945 byl obnoven statut města Liberce, ale vývoj po únoru 1948 vedl k jeho zrušení roku 1949.⁴⁰⁾

- 1) Bradáčová, H.: Sudetoněmecké hnutí v letech 1918- 1938 na Liberecku a česko- německé vztahy v letech 1918- 1938. /Diplomová práce/. Hradec Králové, 1992, Pedagogická fakulta v Hradci Králové, katedra historie, s.10.
- 2) Liberecká levice se utvořila roku 1905 a její členové, především Karel Kreibich, protestovali o několik let později proti přípravám první světové války.
Horáková, L.: Ze starého Liberce 1352- 1945. Liberec, 1970, s.11.
- 3) Technik, S.- Ruda, V.: Liberec minulosti a současnosti. Ústí nad Labem, 1980, s.89.
- 4) Lug, V.: Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg, Teil IV., Reichenberg, 1938- 1940, s.49.
- 5) Bílková, L.- Chocholoušková, H.- Melanová, M.- Mohr, J.: Liberecká radnice. Liberec, 1993, s.69.
- 6) O dalších sporech- viz kapitoly: Stížnosti jednotlivců a Stížnosti spolků a více osob.
- 7) Např. O.Čížek, J.Veverka.
- 8) Bílková, L. a kol.: c.d., s.70.
- 9) Horáková, L.: c.d., s.8.
- 10) Tamtéž, s.9.
- 11) Tamtéž, s.25.
- 12) Tamtéž, s.11.
- 13) Technik, S.- Ruda, V.: c.d., s.89.
- 14) Tamtéž.
- 15) Lug, V.: c.d., s.50.
- 16) Tamtéž, s.103.
- 17) Horáková, L.: c.d., s.12.
- 18) Obchodní a živnostenská komora byla v Liberci založena roku 1851.
- 19) Lug, V.: c.d., s.126.
- 20) Horáková, L.: c.d., s.12.
- 21) Rok 1910: 2 217 Čechů, 32 893 Němců v Liberci.
- 22) Lug, V.: c.d., s.53.
- 23) Tamtéž, s.238.

- 24) Bílková, L. a kol.: c.d., s.85.
- 25) Lug, V.: c.d., s.238.
- 26) Bradáčová, H.: c.d. (diplomová práce), s.48.
- 27) Technik, S.- Ruda, V.: c.d., s.89.
- 28) Bradáčová, H.: c.d. (dipl. práce), s.48.
Horáková, L.: c.d., s.11.
- 29) Bradáčová, H.: c.d. (dipl. práce), s.16.
- 30) Tamtéž, s.13- 14.
- 31) Bílková, L. a kol.: c.d., s.86.
- 32) Lug, V.: c.d., s.237.
- 33) Horáková, L.: c.d., s.31.
- 34) Technik, S.- Ruda, V.:c.d., s.98.
- 35) Lug, V.: c.d., s.238.
- 36) Bílková, L. a kol.: c.d., s.71.
- 37) Tamtéž, s.86.
- 38) Horáková, L.: c.d., s.13.
- 39) Bílková, L. a kol.: c.d., s.72.
- 40) Tamtéž, s.75.

4. VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ VE SPOLEČNÉM STÁTĚ

4.1. ČESKO- NĚMECKÉ SOUŽITÍ OD KONCE 19. STOLETÍ DO VZNIKU ČSR

Pryč jsou doby, kdy Evropa vystupovala v důležité roli světového centra, kdy velké impérium se dvakrát pokusilo o světovládu. Střední Evropa však byla také dějištěm nacionalismu, rozdrobenosti i nacionálního promíšení. S tím vším byli spojeni Němci. Ti byli v minulosti hnacím motorem střední Evropy. Z toho se vyvinuly snahy o poněmčení tohoto prostoru i dvě světové války, které však skončily neúspěchem pro Němce.

V celém dlouhém společenství Němců a dalších středoevropských národů vyvstávala do popředí česko- německá otázka, česko- německé sousedství, česko- německé soupeření.¹⁾ Po více než tisíc let žily oba národy v sousedských vztazích. Během této doby však Češi a Němci nezachovávali jen přátelské vztahy, ale docházelo mezi nimi i ke sporům a bojům. Čechy jsou klasickým příkladem země jazykových bojů.

Mnohastaleté soužití Čechů s Němci také promíchalo krev. Mnozí Němci měli česká jména, mnozí Češi zase německá. Každá německá rodina v sudetských zemích měla české příbuzné a platilo to i naopak.²⁾

Důkazem snahy obou národů o zcela samostatný kulturní rozvoj bylo rozdělení pražské Karlo- Ferdinandovy univerzity na německou a českou v roce 1882.³⁾ Spisovná čeština se postupně dostávala na úroveň němčiny. Na sklonku 19. století se začal rozvíjet český kulturní, vědecký i hospodářský život.

Český požadavek rovnoprávnosti s Němci byl hájen ještě na počátku 90. let 19. století staročechy. Ti se také v roce 1890 pokusili o určitou dohodu s německými liberály vypracováním společného návrhu tzv. punktací. Návrh se týkal rozdělení veřejné správy zemí české koruny podle

národnostních kritérií. Nebyl však realizován, o což se zasloužili mladočeši, kteří v tom viděli zvýhodnění německého národa. To vyvolalo odpor německého obyvatelstva, jež tvořilo jednu třetinu obyvatel českých zemí.⁴⁾

Na posílení českých pozic, na obranu Čechů proti Němcům a oslabení pozic německých vznikaly spolky, tzv. "obránné jednoty",⁵⁾ rozšířené po Čechách a Moravě.

Již v 80. letech 19. století se české obranné jednoty postavily proti rakouské germanizaci a svou činnost zaměřily především na zakládání českých soukromých škol a to v místech, kde bylo nemožné založit školy státní.

Mezi hlavní a nejpopulárnější vlastenecké organizace patřily:

Ústřední matice školská⁶⁾

Národní jednota severočeská

Národní jednota pošumavská.

Dále existovaly menší organizace:

Národní jednota pro jihozápadní Moravu

Národní jednota pro východní Moravu

Matice opavská.⁷⁾

Obdobné obranné jednoty německé byly:

Deutscher Kulturverband v Praze

Bund der Deutschen in Böhmen v Teplicích
a další.⁸⁾

Dne 30. září 1895 byla jmenována nová rakouská vláda Kazimira Badeniho.⁹⁾ Badeni dobře znal českou otázku a nechtěl se jí vyhýbat. Akceptoval mladočeskou stranu (tehdy již nejsilnější česká strana) a byl ochoten s ní jednat. Především chtěl uspokojit jazykové požadavky.

Na jaře 1897 vyšla tedy jazyková nařízení. Státní němčina ovšem zůstávala zachována ve víc než dostatečném rozsahu a jazykové potřeby německého obyvatelstva zkráceny nebyly. Jen vesměs jednojazyční němečtí úředníci v Čechách (ne už tak na Moravě) dopláceli na staré předsudky, neboť jejich čeští kolegové, znalí obou jazyků, byli teď ve výhodě.¹⁰⁾

Ale i tak vzbudila nařízení nesouhlas některých německých stran. Němci se cítili dotčeni. Narůstal tak

národnostní konflikt, který se projevoval odlukou obou národností, nechutí k druhému jazyku, ale i různými potyčkami, což často vedlo i k vyhlášení výjimečného stavu nebo dokonce stanného práva.¹¹⁾

Východisko ze situace viděl Badeni v uskutečnění česko-německých vyrovnávacích porad. Ty ovšem skončily neúspěšně.

Po pádu Badeniho vlády se novým ministerským předsedou stal 1.prosince 1897 Pavel Gautsch.¹²⁾ Ten ujistil mladočechy, že chce při řešení jazykové otázky nadále vycházet z principu rovnoprávnosti.

Po vydání jazykových nařízení podal Gautsch demisi a 7.března 1898 se jeho nástupcem stal hrabě František Thun.¹³⁾

Thun měl v úmyslu upravit jazykové poměry, a tak vypracoval návrh k řešení. Německé strany¹⁴⁾ však odmítli přistoupit na jakékoli jednání, pokud nebudou zrušena dosavadní jazyková nařízení. Situace se vyhrotila až k podání demise Thunovy vlády.

Novým ministerským předsedou se stal hrabě Manfred Clary- Aldringen. Ten zrušil Gautschovo jazykové nařízení a obnovil stav z období před vydáním Badeniho nařízení.¹⁵⁾ To uspokojilo německé strany, naopak popudili mladočechy.

Nově jmenovaný předseda vlády Ernest von Koerber nepodceňoval dosah národnostních rozbrojů a věřil v národnostní mír.

Ve dnech 5.2.- 22.3. 1900 probíhaly česko- německé vyrovnávací konference,¹⁶⁾ které však ukázaly, jak se postoje české a německé buržoazie rozcházejí. Z jejich základních požadavků, němčina jako státní jazyk, a na druhé straně uznání vnitřní úřední češtiny, nebylo možné vytvořit kompromis. Konference skončily bez výsledku.

Stejně neúspěšně skončil Koerbrův pokus prosadit zákony o užívání jazyků při státních úřadech v Čechách a na Moravě a o vytvoření krajských úřadů v Čechách.

I přes dosavadní neúspěchy přinesl rok 1901 alespoň částečné uspokojení českých požadavků v podobě zřízení české galérie moderních umění v Praze nebo přijetí zákona na regulaci říčních toků.¹⁷⁾

Česká společnost tehdy prožívala jednu ze svých nejlepších dob. Rostlo její sebevědomí, věřila ve vlastní síly. Stále více český národ cítil své nedůstojné a nedostačující místo v Rakousku.

Období let 1905- 1906, ve kterém se ve funkci ministerského předsedy vystřídali Pavel Gautsch, Konrád Hohenlohe a Max Vladimír Beck, bylo provázeno bojem o volební reformu. Ta byla v prosinci roku 1906 přijata v panské sněmovně a v lednu roku 1907 schválena císařem.¹⁸⁾

Nový národnostní konflikt byl zahájen, když Češi chtěli zlepšit svou pozici, a tak čeští úředníci začali samovolně zavádět vnitřní češtinu, což vláda tolerovala. Němečtí úředníci na tuto skutečnost reagovali ignorováním Stremayerova nařízení a odmítali česká podání. Tato "úřední válka"¹⁹⁾ vyvolala krizi, která vyvrcholila odstoupením Becka v roce 1908.

Novým ministerským předsedou byl jmenován Richard Bienenrth. Toho ve funkci vystřídal roku 1911 Pavel Gautsch a o několik měsíců později Karel Stürgkh.²⁰⁾

Rozvoj české společnosti pokračoval. České země prožívaly velkou konjunkturu, prosperovalo zemědělství. Český živel se uplatňoval stále zřetelněji. Z české společnosti se stával vlastně státní národ. Třebaže ne formálně, ve skutečnosti však už Češi v Rakousku tvořili "stát ve státě".²¹⁾ To vše posilovalo a zároveň zeslabovalo vztah Čechů k Rakousku.

Češi postupně začali vytlačovat Němce z jejich společenských pozic dosažených dříve. To však znamenalo i větší odcizení obou národů. Proto Němci usilovali o vytvoření samostatných německých správních celků. Tomu všemu překážela nesouvislost německého (česko- sudetského) osídlení, které se rozkládalo na osmi územních ostrovech oddělených od sebe českými pásmy, což vylučovalo vytvoření jednotné administrativní oblasti.²²⁾

Před rokem 1914 dozráli Češi na úroveň moderně strukturované společnosti, která se již necítila být etnickou skupinou nebo národností, ale národem, a která chtěla vystupovat a být uznávána jako plnoprávný evropský

národ.²³⁾

Většina Čechů byla od počátku války na straně protivníků Rakouska a Německa. Snahy Čechů a jejich představitelů se ubíraly jedním směrem- osvobození českého národa, a to na základě rozbití Rakouska. 12

Masarykova koncepce spočívala ve vytvoření samostatného českého státu, pro něhož Masaryk požadoval i německé pohraniční oblasti. Tvrdil, že "národní sebeurčení Němců jako celku je bez Sudet možné, samostatnost Čechů bez Sudet bude jen fixí".²⁴⁾ Masaryk věřil, že bude možné sudetské Němce s novým státem smířit, bude-li mít dobré vztahy s Rakouskem a Německem a uvnitř takovou správu, která ponechá volnost německým školám a ústavům.

Zcela odlišnou koncepci zastával Karel Kramář, podle kterého měl být budoucí stát spojen s velkým státem ruským. V čele by pak stál ruský místokráľ.²⁵⁾

V říjnu 1915 vydal císař "vlastnoruční listy",²⁶⁾ které zavedly nový název říše- Rakousko a státní znak. Jejich součástí bylo také nařízení o užívání jazyků. Čeština ztratila všechny dříve vybojované pozice a státním jazykem zůstávala němčina.

Ministerský předseda Ernest Koerber byl v prosinci 1916 nahrazen Heinrichem Clam- Martinicem.²⁷⁾

Počátkem roku 1917 byla aktualizována otázka česko-německého vyrovnání. Vypracovaný oktroj ve skutečnosti vyzněl ve prospěch německé strany. Nedekretovaným jazykovým zákonem měla být v Rakousku konečně kodifikována němčina jako státní jazyk. V Čechách měla být zavedena jazyková pásma, tím by se vytvořilo německé jazykové území, kdežto české by vzhledem k státní němčině zůstalo vlastně dvojazyčné. Reforma se měla uskutečnit v nových poměrech, a sice ne v dřívějším Předlitavsku, nýbrž v nové Ostmark bez Haliče, s německou většinou.²⁸⁾

Pod dojmem válečných událostí a ruské revoluce císař svůj souhlas s oktrojem odvolal. Zároveň jmenoval nový kabinet v čele s Ernstem Seidlerem.

V červnu 1917 přijala Německá národní rada pro Čechy rezoluci o sebeurčení českých Němců v rámci jednotného

rakouského státu a požadovala urychlené vytvoření provincie "Německé Čechy" (Deutschböhmen) s vlastním zemským sněmem, zemským výborem a krajským zřízením.²⁹⁾

Události roku 1918 spěly již k definitivnímu vyřešení české otázky. Rakousku již nepomohlo ani jmenování nové vlády v čele s Heinrichem Lammaschem, ani císařův manifest, slibující národnostní federalizaci říše, před jeho zánikem.

Dne 21. října 1918 se sešlo ústavní shromáždění německého Rakouska, za jehož součást byly prohlášeny i sudetské provincie.³⁰⁾ Dne 28. října byla vyhlášena Československá republika.

Skončením války dosáhli Češi a Slováci sjednocení a vytvoření samostatného státu. Pro Němce a Německo to znamenalo krach a ztráty. Muselo rezignovat na své plány, týkající se dovršení celoněmecké jednoty připojením rakouských a sudetských Němců.

Vyvstal tu však nový problém- Rakousko. Rakousko mělo být původně spojeno s Německem a jeho součástí měly být i Německé Čechy a některé další oblasti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Nakonec ale bylo rozhodnuto o vytvoření samostatného Rakouska.

Vyhlášení Československé republiky- nikoli jen československého státu- znamenalo definitivní odmítnutí možnosti řešit otázku československé státnosti v rámci habsburské monarchie.³¹⁾

Vznik samostatného Československa byl vyústěním celého předchozího vývoje a snahy české společnosti o řešení národního a sociálního osvobození a zrovnoprávnění.

- 1) Česko- německé sousedství je z historicky nejstarších. Důležitou roli zde hraje lokální umístění obou etnik.
- 2) Klepetař, H.: Der Sprachenkampf in den Sudetenländern. Prag- Warnsdorf- Wien, 1930, s.11.
- 3) Otter, J.: Úděl česko- německého sousedství. Pohledy do zrcadla dvanácti století společných dějin. Brno, 1994, s.119.
- 4) Tamtéž, s.120.
- 5) Rádl, E.: Válka Čechů s Němci. Praha, 1993, s.185.
- 6) Obdoba německého Schulvereinu, který poněmčoval děti pomocí škol.
- 7) Rádl, E.: citované dílo, s.187- 189.
- 8) Tamtéž, s.193.
- 9) Urban, O.: Česká společnost 1848- 1918. Praha, 1982, s.446.
- 10) Křen, J.: Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780- 1918. Praha, 1990, s.258.
- 11) Např. roku 1897 v Praze.
Bauer, F. a kol.: Tisíc let česko- německých vztahů. Mnichov 1990, Praha 1991, s.132.
- 12) Urban, O.: c.d., s.465.
- 13) Tamtéž, s.468.
- 14) Především němečtí pokrokáři, křesťanští sociálové, německá lidová strana, strana ústavověrného velkostatku.
- 15) Urban, O.: c.d., s.472.
- 16) Tamtéž.
- 17) Tamtéž, s.512.
- 18) Tamtéž, s.528- 529.
- 19) Křen, J.: c.d., s.327.
- 20) Urban, O.: c.d., s.549.
- 21) Tamtéž, s.559.
- 22) Otter, J.: c.d., s.121.
- 23) Kořalka, J. a kol.: Němci, Češi, Slováci 1815- 1918. Souběžné a rozdílné tendence jejich společenského vývoje. Praha, 1992, s.192.
- 24) Křen, J.: c.d., s.396.

- 25) Tamtéž, s.390.
- 26) Tamtéž, s.409.
- 27) Synovec bývalého vůdce českých konzervativců Jindřicha Jaroslava Clam- Martinice.
Urban, O.: c.d., s.602- 603.
- 28) Křen, J.: c.d., s.416.
- 29) Tamtéž, s.443- 444.
- 30) Tamtéž, s.471.
- 31) Urban, O.: c.d., s.638.

4.2. ČESKO- NĚMECKÉ SOUŽITÍ V LETECH 1918- 1938

Československá republika jako samostatný stát byla vyhlášena 28.října 1918. Němečtí poslanci z českých zemí však odmítli vznik ČSR, cítili se být součástí německého Rakouska, nikoli československého státu. Proto se rozhodli žít samostatně a 29.října 1918 vyhlásili provincii Deutschböhmen (na severu a západě Čech),¹⁾ která měla být přivtělena jako autonomní oblast k německému Rakousku. Zemským hejtmanem se stal nacionál Pacher a po něm Lodgman von Auen, jeho zástupci vůdce německých socialistů Seliger a agrárník Meixner. 30.října 1918 němečtí poslanci z Moravy a Slezska vyhlásili provincii Sudetenland (sever Moravy). 3.listopadu 1918 byly vyhlášeny provincie Böhmerwaldgau a Deutschmähren (jih Moravy).²⁾ Stejně jako Deutschböhmen se staly i tyto provincie částí německého Rakouska.

Ohlas těchto akcí mezi širokými vrstvami českých Němců byl dosti rozpačitý. Jednalo by se vlastně o přetrhání staletých a produktivních vazeb na celek českých zemí. Ne všichni sudetští Němci s tímto souhlasili, někteří měli pochybnosti, jiní situaci nerozuměli natolik, aby se mohli jednoznačně rozhodnout.

Skutečnost vytvoření rakousko- německého státu s připojením i německých menšin z českých zemí vzbuzovala u Čechů obavy a strach z budoucnosti státu.

K naplnění tohoto plánu však nedošlo. Mezi 29.říjnem a 18.prosincem 1918³⁾ proběhla likvidace a obsazení německých provincií československým vojskem.

Po volbách do vídeňského parlamentu, které byly u nás zakázány, v den, kdy se parlament ustavil, tj. 4.března 1919,⁴⁾ se odehrály v četných sudetoněmeckých městech protičeské demonstrace. Proti demonstrantům zakročili čeští vojáci a výsledkem bylo 24 mrtvých.⁵⁾ Od té doby světili sudetští Němci tento den jako den práva na sebeurčení.

Pro česko- německé vztahy měla význam versailleská konference (leden až září 1919), kde se jednalo o poraženém Německu. Hlavní rozhodování o nich však probíhalo

na konferenci v Saint-Germain-en-Laye, na níž šlo o vypořádání s Rakouskem.⁶⁾ Někteří čeští politikové však hájili stanovisko odtržení některých částí Sudet od ČSR.⁷⁾ Československý ministr zahraničí Beneš zde pronesl projev a žádal pro ČSR i jazykově německé území Čech, Moravy a Slezska s tím, že československé národnosti získají stejná práva.⁸⁾ Nakonec se česká politika sjednotila na názoru o historických hranicích. Mírová konference tedy rozhodla o přidělení k ČSR i Němci osídlených území. Nová ČSR tak uhájila jednotu českých zemí, ale získala i problém sudetoněmecký.

Mírová konference v Paříži se usnesla na návrhu československé delegace na ochranu menšin v ČSR. Československo proto tady podepsalo smlouvu na ochranu menšin. V novém státě měly probíhat na základě demokratického režimu všechny volby podle všeobecného, rovného a přímého volebního práva. Žádné menšině nemělo být upíráno právo mít vlastní školy, právo přípuštění řeči menšin i přístupnost do všech úřadů. Němci by tedy měli v Čechách stejná práva jako státní národ a německý jazyk by byl druhým zemským jazykem.⁹⁾

Dne 10.září 1919 byla podepsána Saintgermainská smlouva, kterou byl definitivně potvrzen rozpad Rakousko-Uherska, jeho rozdělení na nástupnické státy, ale kterou byli sudetští Němci definitivně začleněni do ČSR.¹⁰⁾

Postavení sudetských Němců v novém československém státě zaručila ústava ze dne 29.února 1920,¹¹⁾ která však byla výsledkem práce pouze české strany, sudetoněmečtí poslanci nebyli připuštěni k přípravným pracím. Důvodem byl strach českých politiků ze snahy sudetských Němců rozbit jednotnost nového státu, o co největší oddělení Čechů od Němců.

Touto ústavou se ČSR stala republikou s parlamentní demokracií. Tento princip se však ukázal jako neschopný řešit problémy národních menšin. Příslušníkům těchto menšin poskytovala ústava sice individuální práva, ale ne práva skupinová.¹²⁾

Ústava zásadně odmítla německou autonomii. To však

neznamenalo, že Němci nezískali žádná práva. Ústava zaručovala rovnost všech občanů bez ohledu na to, jakého byli původu, státní příslušnosti, řeči, rasy či náboženství a všichni požívali plná politická práva. K dalším ustanovením ústavy patřilo např. také právo na svobodné užívání národního práva ve stycích soukromých a obchodních, v tisku, v jakýchkoli publikacích, na veřejných shromážděních a ve stycích náboženských.

Nová ústava obsahovala ale i některá ustanovení upřednostňující československý národ. Např. nařízení, že vyučování mělo probíhat (až na výjimky) česky nebo slovensky.¹³⁾

Součástí ústavy byl i jazykový zákon.

Němci se vznikem ČSR sice ztratili svou někdejší nadvládu v českých zemích, přesto měli práva a nebylo možné jen tak odčinit to, čeho v minulých dobách dosáhli. Ať už to byl hospodářský vliv, početní převaha v mnohých městech nebo univerzita v Praze a techniky v Praze a Brně.¹⁴⁾

V tomto období nastalo jakési usmíření se skutečností alespoň v řadách prostých sudetských Němců. Přesto se z vysokých sudetoněmeckých kruhů stále ozývaly hlasy, volající po přeměně ČSR v národnostní stát po švýcarském vzoru.¹⁵⁾ V takovém státě by byly všechny národnosti i státoprávně zrovnoprávněny. Návrh na federaci však neprošel.

Nejsilnější politickou stranou byla sociální demokracie. To se také ukázalo v prvních parlamentních volbách v dubnu 1920, ve kterých zvítězila mezi Čechy i Němci právě sociální demokracie.¹⁶⁾

Z německých politických stran byli však jen agráři a křesťanští sociálové ochotní ke spolupráci s Čechy. Naopak protičeské stanovisko zastávaly strany nacionální, nacionálně sociální a sociálně demokratická,¹⁷⁾ které odmítaly jakoukoli německo-českou spolupráci.

Také činnost českých politických stran byla rozdělena do dvou skupin. Jeden směr, protiněmecky zaměřený, reprezentovali národní demokraté, vedení Karlem Kramářem, českoslovenští socialisté vedení Václavem Klobáčkem, sociální

demokraté a katolíci, kteří původně tvořili střed v poměru k Němcům, později ale byli strženi k protiněmeckému kurzu. Pro plnou spolupráci s Němci byli agrárníci, komunisté, kteří však neměli vliv na veřejnost. Strana práce byla v teorii pro česko-německou spolupráci, v praxi šla ale za ostatními stranami.¹⁸⁾

Politické spektrum doplňovala řada kroužků, spolků a organizací. Největší popularitě se těšily organizace "Svaz Němců" (Bund der Deutschen) a "Německý kulturní svaz" (Deutscher Kulturverband).¹⁹⁾

V ČSR žilo celkem podle sčítání lidu v roce 1921 13 374 000 domáciho obyvatelstva (v českých zemích 9 816 000). Z toho bylo 6 712 000 Čechů, 1 993 000 Slováků, 3 124 000 Němců (v českých zemích 2 973 000), 751 000 Maďarů. Zbytek tvořili Rusíni, Ukrajinci, Židé, Poláci a ostatní.

V ČSR žilo tedy:	Čechů + Slováků: 65,51%
	Němců : 23,36%
v českých zemích žilo tedy:	Čechů: 68,53%
	Němců: 30,29%. ²⁰⁾

Tento počet také znamenal skutečnost, že nová republika musela s významnou německou menšinou vážně počítat.

Ke zlepšení česko-německých vztahů nepřispěla prováděcí nařízení k jazykovému zákonu ze dne 3. února 1926, která velice ohraničila práva menšinových jazyků a která byla vydána bez předchozí konzultace s německými stranami.

V počátcích existence nové republiky byli sudetští Němci vyloučeni z účasti na politickém životě. Teprve ministerský předseda Švehla dokázal přimět dvě německé aktivistické strany, aby roku 1926 vstoupily do jeho vlády. Ministrem veřejných prací se stal agrárník Franz Spina a ministrem spravedlnosti křesťanský sociál Mayer-Harting.²¹⁾ Tento krok pomohl k jistému sblížení Čechů a sudetských Němců, kteří měli konečně šanci dohodnout se s českou stranou a dojít k vyřešení národnostního problému, třeba i v podobě určitého kompromisu.

Němečtí ministři v československé vládě si sice vynutili např. zvýšené státní dotace pro německé školství,

ale nedokázali zabránit provedení správní reformy z roku 1927 a vydání jazykových předpisů pro zastupitelské orgány, z roku 1928,²²⁾ což opět zhoršilo postavení Němců.

Správní reforma přinesla tři změny. Likvidaci župního zřízení, vytvoření země Moravsko-slezské a omezení pravomocí a volitelnosti samosprávných orgánů. Zrušením Slezska Němci vlastně ztratili většinu, kterou zde měli. Likvidací župního zřízení a zavedením zemského zřízení byly zrušeny tři německé župy a tím také možnost dosáhnout správního vedení těchto vlastních německých žup. Jedna třetina členů okresních a zemských zastupitelstev byla příště jmenována státem. Z toho plynulo omezení práva samosprávy i uplatnění demokratických sil.²³⁾

Jazykové předpisy, vydané roku 1928,²⁴⁾ také přinesly zhoršení práv němčiny.

Němečtí úředníci byli častokráte na základě přísných jazykových zkoušek nuceni odejít a nahrazení úředníky českými.

V německých jazykových oblastech byly často pro malý počet dětí rušeny německé školy, a tak byly německé děti nuceny navštěvovat školy české.

Období druhé poloviny 20.století je charakteristické vysokou hospodářskou konjunkturou, která umožnila i sudetským Němcům prosperitu. Zvyšovala se i životní úroveň a mizela nezaměstnanost.

Oba národy, Češi i Němci, byly průmyslově i civilizovaně přibližně stejně vyspělé. Přesto na tom byli lépe Němci, co se týče průmyslu, obchodu a peněžnictví.²⁵⁾ A to bylo podnětem pro Čechy, aby Němce v těchto oblastech dohnali. Naopak Češi, vzhledem k přírodním podmínkám jimi obývaných území, ze zabývali spíše zemědělstvím.

Na obyvatelstvo českých zemí začala tvrdě dopadat ve třicátých letech hospodářská krize. Přinesla děsivé sociální a hospodářské důsledky, ale také zhoršení česko-německého vztahu. Nezaměstnanost, bída a hlad, spojené s krizí, postihly Čechy i Němce. Ale touto nezaměstnaností byl postižen několikanásobně větší počet německých obyvatel. Průmysl německý byl totiž mnohem zastaralejší než průmysl

český. Stát nevěnoval příliš pozornosti situaci v pohraničních oblastech a sami sudetoněmečtí podnikatelé neprojevovali větší snahu o modernizaci svého průmyslu.

Mezitím Hitler a nacismus nastoupili v Německu k moci a i tato skutečnost vedle důsledků hospodářské krize se projevila ve vztahu Čechů a Němců.

Pokles nezaměstnanosti, rychlejší překonávání důsledků krize a problémů v Německu se odrážely ve vědomí sudetoněmeckých lidí. Tím samozřejmě nastal i růst velikosti německého národa, což pociťovali i Němci sudetští.

Určující tón začaly v ČSR udávat fašistické strany. Byla to DNP (Deutsche Nationalpartei), ale především DNSAP (Deutsche Sozialdemokratische Arbeitspartei), která začala hlásat sjednocení všech Němců s říší. Získaly si velký počet členů, protože běžnému Němci v ČSR připadla myšlenka hitlerismu, spojování sociálních požadavků na 1.místě s nacionalismem jako řešení, vedoucí z krize.²⁶⁾

Když hrozilo rozpuštění DNSAP a DNP, rozhodlo se vedení obou stran vytvořit nový útvar v čele s Konrádem Henleinem. Proto se 3.října 1933 DNSAP dobrovolně rozešla, o den později byla zakázána a 11.listopadu rozpuštěna. DNP byla zastavena činnost.²⁷⁾

Pod Henleinovým vedením byla tedy založena SHF (Sudetendeutsche Heimatfront). Mezi její hlavní cíle patřilo politické sjednocení všech Němců v ČSR, vytvoření národnostního státu v rámci ČSR s národní autonomií Němců.²⁸⁾

K parlamentním volbám roku 1935 přistoupila SHF již jako politická strana SdP (Sudetendeutsche Partei) s loajálním programem, odlišujícím se od programu nacismu, který by však navenek zastínil skutečné cíle strany. Ve volbách získala největší počet hlasů v celé ČSR (15,2%) a jako největší strana sudetoněmecká (asi 60- 66% hlasů).²⁹⁾ To bylo jasné nebezpečí pro Čechy.

Doposud československá vláda neučinila nic pro řešení problému sudetoněmeckých obyvatel. Vztahy Čechů a Němců v ČSR byly stále napjatější.

S růstem sudetoněmeckého hnutí rostla ale závažnost

a nutnost rychlého řešení sudetoněmeckého problému. Sám Beneš, zvolený roku 1935 novým prezidentem ČSR, byl pro kompromisní řešení německého problému s výraznými ústupky Němcům, ale na půdě demokratického systému. Považoval řešení německé otázky za jednu ze základních podmínek existence československého státu.³⁰⁾ Jeho největší chybou bylo však to, že své stanovisko neprosazoval důrazněji.

Předáci německých aktivistických stran v čele s L. Czechem předložili dne 27.ledna 1937 vládě memorandum se sudetoněmeckými požadavky ve věcech politických, hospodářských, sociálních, kulturních a jazykových. První bod se zabýval pracovními možnostmi pro krizí postižené oblasti. Druhy z bodů žádal zajištění pracovních možností ve státních a veřejných službách pro příslušníky všech národností. Zabezpečení péče o mládež se týkal třetí požadavek. Bod následující žádal zabezpečení vyučování všech dětí v jejich rodném jazyce, finanční zajištění kulturních a osvětových zařízení, jakož i jejich vybavení. Bod pátý se zabýval uzpůsobením používání jazyka ve styku se soudy, úřady a veřejnými podniky podle potřeb a zájmů obyvatelstva a odstranění článku 52. prováděcího nařízení jazykového zákona. V parlamentu měla být provedena také jazyková úprava. To bylo obsahem bodu šestého. V parlamentu se měla také vytvořit komise pro dohled nad dodržováním upravených jazykových norem.³¹⁾

Vláda formulovala svou odpověď na memorandum formou prohlášení 18.února 1937.³²⁾ Většinu požadavků více či méně akceptovala, k některým bodům se však vyjádřila velice nejasně (jazykové otázky) a některé úplně přešla (úprava školství, parlamentní jazykové požadavky).

Henlein však odmítl únorové vládní prohlášení a svým projevem z 28.února 1937³³⁾ proklamoval vlastně v plném rozsahu požadavek sudetoněmecké autonomie. Žádal:

1. ochranu sudetských Němců a bezpodmínečné zajištění německých národních hranic,
2. uznání národní samosprávy a její uskutečňování pro všechny národy a národní skupiny, tedy pro sudetské Němce

3. odčinění všech křivd, které byly spáchány na Němcích od roku 1918.

Dne 11.března 1938 došlo k anšlusu Rakouska Německem. To bylo podnětem pro německé agrárníky a německé křesťanské sociály k tomu, aby 22.března vystoupili z vlády a vstoupili do SdP.³⁴⁾

Dne 28.března 1938 měl Henlein v Berlíně pohovor s německým říšským kancléřem. Přitom si zapsal: "Musíme tedy požadovat vždy tolik, abychom nemohli být uspokojeni. S touto koncepcí vůdce souhlasil."³⁵⁾ Od této zásady se v následujícím období odvíjela celá politika SdP.

V Karlových Varech se 24.dubna 1938 sešel sjezd Henleinovy SdP. Zde Henlein vystoupil s pověstnými osmi body, kterými vytyčil "autonomistický program".³⁶⁾ V nich Henlein žádal:

1. úplnou rovnoprávnost sudetských Němců,
2. uznání sudetských Němců za právní osobnost,
3. stanovení a uznání německého sídelního území,
4. vybudování německé samosprávy v německém národním území ve všech oborech veřejného života,
5. zákonná ochranná opatření pro německé občany, kteří žili vně německého území,
6. odčinění bezpráví páchané na sudetských Němcích od roku 1918 a náhrada škod,
7. uznání a provedení zásady, že v německém území měli být jen němečtí veřejní zaměstnanci,
8. úplnou svobodu přiznávat se k německé národnosti a k německému světovému názoru.³⁷⁾

Tyto požadavky byla prohlášeny za minimum, SdP měla vyhlásit další.

Vláda chtěla jednat s SdP, dokonce Hodžova vláda podala návrh na řešení sudetské otázky ovšem v rámci československé ústavy. SdP jej ale odmítla.

Pro budoucnost ČSR byl důležitý postoj západních mocností k politice Německa. Velká Británie svůj postoj k sudetoněmecké otázce zveřejnila v projevu Chamberlaina, který 24.března 1938 vystoupil v parlamentu. Prohlásil, že řešení této otázky je základem stabilizace ve střední

Od počátku května se začaly objevovat zprávy o údajném postupu německých vojsk k československým hranicím. Situaci rozřešila částečná mobilizace 21.května.

Dne 4.června 1938 obdržela československá vláda návrh SdP, konkretizující karlovarské požadavky, který měl dlouhý název: Náčrt nového řádu pro vnitrostátní poměry Československa na základě osmi bodů z řeči předsedy SdP Konráda Henleina v Karlových Varech 24.dubna 1938. Návrh mimo jiné žádal rozdělení ČSR na jednotlivé národnostní sféry, tak se měl stát národní přeměnit na stát národnostním dále nové jazykové právo (v úřadech a parlamentě), odškodnění za politiku od roku 1918.³⁹⁾

Pro lepší posouzení situace v ČSR a postavení sudetských Němců u nás vyslala anglická vláda do ČSR experta, lorda Runcimana.

Sudetoněmecké požadavky měl uspokojit (pokud to bylo možné) tzv. "třetí plán", vypracovaný v srpnu 1938. Podle něho se měly zřídit tři samosprávné německé kraj= župy, měla být provedena výměna státních úředníků, tzn. čeští úředníci v německých krajích měli být přeloženi do krajů českých a němečtí úředníci jmenováni do německých krajů. Vláda měla povolit zvláštní půjčku pro Sudety, odvolat státní policii z německých krajů v tom případě, že by zde byl dva měsíce zachován klid. Měla být také stanovena samostatná správa pro tři německé kraje.⁴⁰⁾

Henlein tento "třetí plán" ovšem odmítl.

V této chvíli Angličané učinili nátlak na československou vládu a žádali, aby splnila karlovarské požadavky. Pod tímto tlakem Beneš ustoupil a vypracoval tzv. "čtvrtý plán".⁴¹⁾ Znamenal v podstatě přijetí karlovarských požadavků. Tím Němci dostali téměř vše, oč usilovali. Ale to už zdaleka nešlo o vymezení práv Němců v ČSR, ale o bytí či nebytí tohoto státu. Němci jenom hledali svými rozsáhlými požadavky záminku k tomu, aby mohli ČSR zničit, připojit si její území a Němce zde žijící.

Po bouřlivém projevu Hitlera na norimberském sjezdu NSDAP (Nationalsozialistische Arbeitspartei), ve kterém mimo

jiné odmítl československý "čtvrtý plán", vypukl na mnoha místech severních a západních oblastí pohraničí otevřený puč SdP. Vláda zde tedy vyhlásila stanné právo. SdP požadovala odvolání stanného práva a stažení vojska.

Nutné je však poznamenat, že v této hroživé situaci nebyli všichni sudetští Němci za jedno. Bylo mnoho i sudetoněmeckých antifašistů, kteří byli ochotni postavit se Hitlerovi a hájit svou existenci v rámci ČSR.

Po nezdařeném pokusu o puč uprchlo vedení SdP do Německa a 16.září vláda SdP rozpustila.⁴²⁾

V této chvíli Hitler prohlásil, že žádá připojení československého území se třemi milióny sudetských Němců, jinak že rozpoutá válku. Chamberlain neměl námitky a brzy ustoupil i Daladier. Společně vypracovali nótu, která byla 19.září předložena Benešovi a žádala souhlas s odstoupením pohraničních území.⁴³⁾

Nóta byla nejprve zásadně zamítnuta, ale když zástupci Anglie a Francie pohrozili, že nedojde-li k přijetí nóty, přestanou se Anglie a Francie i v případě německého vpádu pro ČSR angažovat, 21.září československá vláda toto ultimátum přijala.⁴⁴⁾ To vyvolalo obrovské pobouření u českého obyvatelstva.⁴⁵⁾

Dne 22.září oznámil Hitler Chamberlainovi další územní požadavky na ČSR. O den později vyhlásila československá vláda všeobecnou mobilizaci. Ta proběhla rychle a ukázněně.

Na konec září 1938 byla do Mnichova svolána konference bez účasti Československa. 29.září byla podepsána dohoda o odstoupení požadovaných území. Její text byl předán československým zástupcům a 30.září předána do Prahy. Československá vláda ultimátum okamžitě přijala a tím bylo definitivně rozhodnuto o československé situaci.

Beneš však chápal dohodu jako prohranou bitvu, od níž však měla vést cesta směrem k vyhrané válce, ve které by se ČSR stala složkou mocné protihitlerovské koalice a "vládu věcí svých" opět obnovila.⁴⁶⁾

Mnichovskou dohodou prakticky skončilo soužití Němců s Čechy ve společném státě, tím že sudetští Němci byli připojeni k Velkoněmecké říši. Tím bylo uskutečněno tak

dlouho požadované právo na sebeurčení, ale brzy sami poznali, že realita nebyla přesně taková, o jakou usilovali. Jejich organizace byly rozbity, SdP převedena do NSDAP, byla zatčena sudetoněmecká opozice.

Beneš se svého úřadu vzdal 5.října 1938 a odcestoval do Velké Británie. Novým prezidentem se stal Emil Hácha.⁴⁷⁾

Z pohraničních oblastí byla vytvořena Sudetoněmecká župa, jejíž hlavním městem byl Liberec.

Odstoupením německých sudetských oblastí ČSR ztratila 29 000 km² svého území s 3,4 milióny obyvatel.⁴⁸⁾ Tisíce českých občanů byly nuceny uprchnout ze zabraného území. ČSR byla velmi ochromena i hospodářsky a strategicky. Její nové hranice byly zaručeny Mnichovskou dohodou, ale Hitler počítal s tím, že se zmocní i zbývajících území. Nejprve došlo k odtržení Slovenska od ČSR a 15.března 1939 Hitlerova vojska obsadila zbýající české území, které bylo prohlášeno za německý Protektorát Čechy a Morava.⁴⁹⁾ Tak se Němci stali svrchovanými vládci nad českými zeměmi.

Dnes je Mnichovská dohoda považována již za neplatnou. Ve smlouvě o vzájemných vztazích mezi Spolkovou republikou a ČSSR z 11.prosince 1973 (pražská smlouva) je Mnichovská dohoda oběma smluvními partnery označena "vzhledem k jejich vzájemným vztahům podle této smlouvy za nulitní".⁵⁰⁾

V soužití Čechů a Němců se neobjevovaly pouze sváry, konflikty a soupeření, ale i úspěchy, výkony a plodnost.

Tyto vztahy byly přerušeny nacistickou okupací v letech 1939- 1945. Reakcí na to pak bylo vysídlení většiny Němců z ČSR. POSTUPIL!

Komunistický režim 1948- 1989 pak znemožnil kontakty s Německem. Teprve po listopadu 1989 byly obnoveny opět sousedské vztahy. A to otevřelo i nové šance pro budoucnost.⁵¹⁾

- 1) Křen, J.: Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780-1918. Praha, 1990, s.483.
- 2) Bradáčová, H.: Sudetoněmecké hnutí v letech 1918- 1938 na Liberecku a česko- německé vztahy v letech 1918-1938. /Diplomová práce/, Hradec Králové, 1992, s.9.
- 3) Tamtéž.
- 4) Kural, V.: Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918- 1938). Praha, 1993, s.15.
- 5) Bauer, F. a kol.: Tisíc let česko- německých vztahů. Mnichov 1919, Praha 1991, s.165.
- 6) Kural, V.: citované dílo, s.16.
- 7) Např. B.Šmeral, R.Bechyně (sociální demokraté).
- 8) Bauer, F. a kol.: c.d., s.165.
- 9) Kural, V.: c.d., s.24.
- 10) Tamtéž, s.30.
- 11) Tamtéž.
Bauer, F. a kol.: c.d., s.165.
- 12) Bauer, F. a kol.: c.d., s.165- 166.
- 13) Kural, V.: c.d., s.33- 34.
- 14) Rádl, E.: Válka Čechů s Němci. Praha, 1993, s.234.
- 15) Otter, J.: Úděl česko- německého sousedství. Pohledy do zrcadla dvanácti století společných dějin. Brno, 1994, s.128.
- 16) Kural, V.: c.d., s.42.
- 17) Rádl, E.: c.d., s.239.
- 18) Tamtéž, s.238.
- 19) Bauer, F. a kol.: c.d., s.166.
- 20) Kural, V.: c.d., s.25- 26.
- 21) Tamtéž, s.65.
- 22) Tamtéž, s.68.
- 23) Tamtéž, s.93.
- 24) Viz příloha č.4.
- 25) Kural, V.: c.d., s.88.
- 26) Bradáčová, H., c.d., s.16.
- 27) Kural, V.: c.d., s.117.
- 28) Tamtéž, s.122- 123.

- 29) Tamtéž, s.124.
- 30) Tamtéž, s.151.
- 31) Tamtéž, s.153.
Bradáčová, H.: c.d., příloha č.1.
- 32) Kural, V.: c.d., s.153.
- 33) Projev funkcionářů strany 28.2.1937 v Ústí nad Labem.
Bradáčová, H.: c.d., s.29- 30.
- 34) Kural, V.: c.d., s.171.
- 35) Bauer, F. a kol.: c.d., s.174.
- 36) Bradáčová, H.: c.d., s.32.
- 37) Tamtéž, příloha č.2.
Kural, V.: c.d., s.172.
- 38) Bradáčová, H.: c.d., s.31.
- 39) Kural, V.: s.181- 182.
- 40) Tamtéž, s.185.
Bradáčová, H.: c.d., s.35.
- 41) Kural, V.: c.d., s.187.
Bradáčová, H.: c.d., s.36.
- 42) Bradáčová, H.: c.d., s.38.
- 43) Kural, V.: c.d., s.196.
- 44) Tamtéž, s.198.
- 45) Např. generální stávka 22.9.1938.
- 46) Kural, V.: c.d., s.206.
- 47) Otter, J.: c.d., s.135.
- 48) Tamtéž.
- 49) Tamtéž, s.136.
- 50) Bauer, F. a kol.: c.d., s.177.
- 51) Otter, J.: c.d., s.8.

5. JAZYKOVÉ SPORY V LIBERCÍ OD KONCE 19. STOLETÍ DO VZNIKU ČSR

Do roku 1918, resp. do vzniku ČSR, byla státním jazykem ☒ němčina.

Již na počátku 20. století se vyslovili Němci také v Liberci, že je nezbytné teritoriální ohraničení, aby tak dosáhli jednojazyčného německého úřadování. Němci tedy požadovali pro svou jazykovou oblast německé úřadování s německými úředníky. Dále si přáli vytvořit národním ohraničením (vytvoření českých obcí z německých soudních okresů) územní uzavřené jazykové oblasti. Tyto uzavřené jazykové oblasti by bylo nutné, pokud by vlastnily jistou územní rozlohu a určitý počet obyvatel, organizovat jako samostatné správní oblasti (podle terminologie "kraje").

Liberecký magistrát vracel různá oznámení a žádosti o spolkových a jiných schůzích, sepsané v češtině k podání v němčině. Stávalo se tak na základě usnesení městského zastupitelstva a městské rady, že úřední jazyk městské rady a magistrátu byl výhradně a jediné jazyk německý. Neexistovalo žádné ustanovení, které by městské radě či magistrátu přikazovalo přijímat žádosti v jiném jazyce.

Taková tedy byla situace v Liberci až do vzniku samostatného Československa, kdy se zcela změnila. Doposud německý, tedy státní jazyk, se stal až druhým zemským jazykem ☒ a státní, oficiální řečí nové ČSR, se stala řeč česká, resp. ☒ československá. Samotný Liberec však tuto změnu tolik nepocítil.

6. JAZYKOVÉ SPORY V LIBERCI V LETECH 1918- 1938

6.1. POSTOJ LIBERECKÉ RADNICE K OBČANŮM ČESKÉ MENŠINY

V soudním okrese Liberec žily v období první republiky dvě třetiny německého obyvatelstva. Češi tvořili menšinu. Němci tedy mohli požádat, aby soudy a úřady, pokud se jejich působnost vztahovala na obvod soudního okresu, tak jako jim nadřazené úřady v záležitostech, na kterých byli zúčastněni pouze Němci, jednaly výhradně německy a vydávaly jen německá vyřízení.

Státním jazykem byl jazyk československý.¹⁾ Jednacím a obchodním jazykem Liberce, jako města s německou většinou, byl však jazyk německý. Městská rada v Liberci zaujímala negativní postoj k české řeči, odmítala přijímat česká podání, projednávat a vydávat česká vyřízení. Vždy se odvolávala na §2. jazykového zákona a článek 16. prováděcího nařízení²⁾ a žádala, aby zprávy a žádosti jí adresované byly vyhotovovány také v německém jazyce jako obchodním a jednacím jazyce městské obce Liberec.

Na základě rozhodnutí zemské správy politické v Praze z roku 1926 měla liberecká radnice s českými občany korespondovat a mluvit česky. Bylo ovšem povinností všech libereckých Čechů, kteří byli s libereckou radnicí ve styku, vystupovat neústupně, hovořit česky a požadovat jediné českou výměnu písemností. A tomu měla městská rada vyhovět. "Ale pánové na liberecké radnici byli mistři v zachování německého charakteru této samosprávné instituce."³⁾ Čeští občané však nechtěli nic jiného, než aby se s nimi na liberecké radnici hovořilo a psalo česky. A tomu měla městská rada vyjít vstříc, v ostatním styku s německými občany mohla užívat německý jednacím jazyk.

Městská rada dělala i nadále vše pro to, aby nemusela v jazykové otázce ustupovat českým obyvatelům Liberce a aby tak zamezila velkému počtu stížností, které přicházely buď přímo na libereckou radnici, nebo na zemskou správu

politickou do Prahy.

Městská rada v Liberci se nechovala přívětivě v otázce užívání jazyka nejen k příslušníkům české menšiny v Liberci, ale i ke spolkům a úřadům města Liberce i měst jiných, které korespondovaly s městskou radou výlučně v jazyce českém. Jejich české žádosti zůstávaly městskou radou nevyřízeny, a to vzbuzovalo u českých úřadů nespokojenost. Tyto úřady odmítaly požadavek městské rady na vyhotovení žádostí také v němčině a upozorňovaly ji na ustanovení článku 71., odstavce 1. prováděcího nařízení k jazykovému zákonu ze dne 3. února 1926, který výslovně ustanovuje: "Každá obec jest vždy povinna přijmout ústní a písemná podání učiněná v jazyku československém a je vyřídit."4)

Nyní jsem se zmínila, že městská rada v Liberci nechávala česká podání nevyřízená a žádala jejich překlad do němčiny. Městská rada korespondovala výhradně v jazyce německém, a to platilo i pro úřady jiných měst. Příslušné úřady6) ovšem německé zprávy a přípisy, došlé od městské rady v Liberci, vracely zpět často i neotevřené s odůvodněním, že musí být sepsány v jazyku státním.

Městská rada v Liberci se pak vždy odvolávala na skutečnost, že jazykovým zákonem bylo zásadně uznáno volné sebeurčovací právo obcí ohledně jejich užívání jazyka. Toto sebeurčovací právo se omezovalo v §3. jazykového zákona7) ve prospěch československého jazyka jen potud, že samosprávné úřady byly povinny podání sepsané v tomto jazyku přijímat a vyřizovat. Každé omezení sebeurčovacího práva obcí, překračující míru stanovenou v §3. jazykového zákona, vydaným nařízením k provedení jazykového zákona, bylo v rozporu s §55. ústavní listiny8) a taktéž s §8. jazykového zákona. Ze sebeurčovacího práva obcí vyplývala též jejich povinnost určovat si samostatně svůj jednací jazyk a užívat tohoto jazyka obzvláště ve vlastní úřední korespondenci. Toto též výslovně uznal Nejvyšší správní soud svým nálezem ze dne 27. března 1928, č. 3892/28, ohledně úřední korespondence mezi obcemi, a v důsledku toho prohlásil ustanovení článku 78., odstavce 2. jazykového nařízení9) za neplatné.

Česká obec, která si určila československý jazyk jako svůj výhradní jednací jazyk, musela přijímat německé přípisysamosprávních úřadů, pak též státní úřady byly povinny přijímat německé přípisysamosprávních úřadů.

Ustanovení §2. jazykového zákona,¹⁰⁾ dle kterých státní úřady byly za jistých předpokladů povinny přijímat od příslušníků jazyka menšiny podání v tomto jazyku, týkaly se pouze styku stran se státními úřady a nikoli též úřední korespondence samosprávních úřadů. Z toho vyplývá, že také odstavec 1. článku 78. jazykového nařízení¹¹⁾ byl v rozporu s jazykovým zákonem, ježto upravoval písemný styk obcí se státními úřady podle předpisů o vyřizování podání stran, kdežto písemný styk obcí, pokud se nevyčerpal v podání strany, podléhal sebeurčovacímu právu obcí. Městská rada v Liberci vystupovala v tomto případě jako úřad a nikoli jako strana.

Dne 25.července 1928 vydal Svaz německých samosprávních sborů v Československé republice¹²⁾ zprávu všem německým městům s 5000 a více obyvateli, což platilo tedy i pro město Liberec, o užívání jazyka při podnikatelské činnosti obce.

Ve své zprávě Svaz oznámil, že od té doby, co Nejvyšší správní soud uznal svobodné sebeurčovací právo obcí v mezích §3. jazykového zákona¹³⁾, nemohly vzniknout žádné pochyby, že úřadování obcí mohlo probíhat výhradně v jejich jednacím jazyce. Nejvyšší správní soud se jasně vyslovil, že obce s německým jednacím jazykem nejsou povinny používat v jejich úřední korespondenci státní jazyk. Z toho tedy vyplynulo, že také při provozování obecního podnikání se mohlo užívat jen německého jazyka. Platební příkazy a různé účty mohly být vyhotoveny také pouze jednojazyčně. A proto ustanovení článku 89. jazykového nařízení, které nařizuje vyhotovení také ve státním jazyce, odporují jazykovému zákonu a jak se dále správní soud vyslovil, jsou tato ustanovení tedy neplatná.

Svaz německých samosprávních sborů vyjádřil však pochyby, jestli výhradně jednojazyčné úřadování obecních podniků, tedy styk s českými zákazníky jen v jazyce německém, by trvale neodporovalo obchodním zájmům podniků.

V tomto směru neexistovaly všeobecné směrnice. Mělo by záležet především na jazykovém složení obyvatelstva.

Svaz německých samosprávných sborů v Československé republice také uznal, že dvojazyčné úřadování způsobí samozřejmě obecním podnikům náklady navíc. Svaz poukázal i na to, že státní podniky nebo podniky českých měst až doposud ukazovaly německým zákazníkům ochotu po jazykové stránce.

Přestože městská rada v Liberci byla opakovaně upozorňována, že by s českými úřady měla korespondovat česky, nedbala toho. Proto dne 11.června 1935 musel oznámit vrchní magistrátní rada dr.Scholze na 46.schůzi městské rady výnos zemského úřadu v Praze, podle kterého bylo městské obci Liberec znovu nařízeno stýkat se výhradně ve státním jazyce se všemi státními a samosprávnými úřady, které nebyly oprávněny přijímat podání v jiném než státním jazyce nebo jiném jazyce menšiny jakožto jejího jednacího jazyka. Dále měla městská rada dodávat vyřízení podání stranám, které byly příslušníky státního jazyka, jen v této řeči.

Zda tentokrát městská rada opravdu uposlechla a řídila se příkazy zemského úřadu v Praze o výhradně české korespondenci se státními a samosprávnými úřady, se můžeme pouze domnívat. Bohužel nejsou k dispozici materiály, které by dosvědčily, zda tomu tak bylo či nebylo. Jisté je však, že ve styku s českými příslušníky a spolky Liberce nadále městská rada vedla jazykový boj a odmítala zvláště v této předválečné době, kdy u nás rostlo sudetoněmecké hnutí, používat jazyk český, přijímat česká podání a vydávat česká vyřízení.

O chování liberecké radnice k českým občanům nám podává důkaz také článek v týdeníku Český sever.¹⁴⁾ Článek svým obsahem útočil na libereckou radnici, kde zatím Čech nedosáhl svého práva, kde úřední místa a oddělení česko-slovenské branné moci byla označena jen v německém jazyce, kam Češi, když nepřijali nezákonnou jednojazyčnou obsílku, mohli být předvoláni nebo předvedeni nebo jim městská rada zabavila majetek.

Výhodou pro německé obyvatelstvo Liberce bylo také

jednojazyčné, německé označení zastávek městské elektrické tramvaje. Po dlouholetém boji liberecká radnice alespoň přistoupila na to, že v roce 1929 byla jedna jediná tabule "Zastávka- Haltestelle" připevněna na náměstí u radnice. Ostatní zůstaly zase jen německé. Také zákazy a vyhlášky pro cestující v autobusech byly pouze německé, což vyvolávalo samozřejmě pobouření u českých občanů.

Je tedy zřejmé, že česká část obyvatel Liberce musela být značně nespokojená, když se téměř všude setkávala s němčinou, s německými úředníky i německými nápisy, přestože státním jazykem v nové Československé republice byl jazyk český, na Slovensku pak slovenský. Liberecká radnice však ve většině případů nebyla ochotna ustupovat a na stížnosti českých spolků i jednotlivců téměř vždy odpovídala zamítavě.

- 1) Zákon č.122 ze dne 29.února 1920, §1.
Viz příloha č.2.
- 2) Viz přílohy č.2 a 3.
- 3) Národní politika, č.276 ze dne 8.října 1926.
SOkAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.301, svazek III.
- 4) Viz příloha č.3.
- 5) Čl.4.-7. prováděcího nařízení k jazykovému zákonu č.17 Sb.z.a n. ze dne 3.února 1926.
Viz příloha č.3.
- 6) Městské úřady v Nové Pace, Turnově, Českém Brodě, Kralupech nad Vltavou, Mladé Boleslavi, Poděbradech, Praze, Plzni, Náchodě, Táboře, Mnichově Hradišti, Semilech, Přelouči, Mělníku atd.
- 7) Viz příloha č.2.
- 8) Zákon č.121 ze dne 19.února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.
§55. (Hlava třetí: Moc vládní a výkonná.): "Nařízení vydávati lze jen ku provedení určitého zákona a v jeho mezích."
- 9) Viz příloha č.3.
- 10) Viz příloha č.2.
- 11) Viz příloha č.3.
- 12) Jednatelem Svazu německých samosprávných sborů v ČSR byl dr.Seifert.
- 13) Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 27.března 1928, č.3892/28.
- 14) Článek pod názvem: Jak se to má správně nazvat? v týdeníku Česko-slovenské národně demokratické strany v Liberci, č.22 ze dne 1.června 1929.
SOkAL AML- Gd inv.č.432, sign.174/7, kart. č.305, sv. III.

6.2. STÍŽNOSTI SPOLKŮ A SKUPIN OSOB

Dne 6.září 1919 požádal magistrát města Liberce poté, co se po slibu starosty dr.Franze Bayera vytvořilo městské zastupitelstvo dne 3.září 1919,¹⁾ prezídium zemské správy politické v Praze o učinění opatření, aby výnosy a oznámení městské radě a magistrátu byla odesílána v německém jazyce nebo s německým překladem. A to proto, že starosta a dva zástupci starosty²⁾, stejně jako někteří úředníci, neovládají český jazyk.

Prezident zemské správy politické v Praze Kosina na tuto žádost odpověděl dne 2.ledna 1920 dopisem adresovaným magistrátu v Liberci. Vyhověl žádosti, ale učinil opatření pouze dočasné. Trval však na tom, aby byly rychle podniknuty kroky proti nedostatku jazykově kvalifikovaného úřednictva u magistrátu.

Zemský prezident Kosina tentokráte libereckému magistrátu vyšel vstříc. Domníval se, že když poskytne určitý čas, městský úřad v Liberci vyřeší situaci a nadále se bude při svém úřadování řídit ustanoveními jazykového zákona ze dne 29.února 1920. Ale již dne 12.ledna 1921 musel vyzvat magistrát v Liberci, aby zjednal nápravu ve věci vyhlášky ze dne 24.prosince 1920.³⁾

Tato vyhláška byla ovšem vydána pouze v německém jazyce, ačkoliv magistrátu muselo být známo, že podle §1.,odstavce 2. zákona ze dne 29.února 1920, č.122 Sb.z.a n.⁴⁾ měl své vyhlášky vydávat především v jazyce československém jako jazyce státním. Prezident Kosina vybídl tedy magistrát k tomu, aby vyhlášku ihned vydal v jazyce československém.

Městský úřad v Liberci na toto upozornění okamžitě zareagoval a již dne 19.ledna 1921 odpověděl do Prahy prezidentu Kosinovi, že vyhláška byla vydána také v českém jazyce.

Tímto uposlechnutím výzvy zemské správy politické však zdaleka neskončily problémy s libereckým městským úřadem v jazykových záležitostech.

Dne 4. března 1921 zaslala zemská správa politická v Praze magistrátu do Liberce upozornění, že obdržela oznámení,⁵⁾ že liberecký magistrát rozesílá pouze německé obsílky k odvodu pod záminkou, že nemá české tiskopisy. Praha ale poukazovala na skutečnost,⁶⁾ že pro odvody roku 1921 se měly používat tiskopisy vydané státní tiskárnou v Praze s textem českým a českoněmeckým, které bylo možné objednat přímo u státní tiskárny.

Zemská správa politická tedy vybídla magistrát k okamžité změně. Dostupné materiály nedosvědčují však, zda i tentokrát magistrát uposlechl příkazu Prahy.

Dne 22. srpna 1921 vydala zemská správa politická v Praze výzvu občanům Československé republiky o povinnostech ohledně úpravy veřejného zásobování obilím a mlýnskými výrobky pro rok 1921 a 1922. Několik libereckých občanů⁷⁾ si ale stěžovalo u libereckého magistrátu, že sice výzvu uposlechl, ale že přihlášky k tomuto byly vydávány pouze v jazyce německém, čemuž oni řádně nerozuměli, a proto nemohli přihlášky správně vyplnit. Tito českoslovenští občané považovali takovéto chování za pokořující a urážlivé a žádali liberecký městský úřad, aby byly přihlášky vydány také v jazyce českém.⁸⁾

Spolek českých majitelů domů a nemovitostí pro Liberec a okolí⁹⁾ zaslal zemské správě politické do Prahy dne 8. března 1922 stížnost a žádal, aby městská rada v Liberci vyhlášovala nařízení, usnesení, nové či zvýšené poplatky v první řadě česky. Pokud by tomu tak nebylo, spolek ohlásil, že nebude brát německá nařízení a jiná usnesení na vědomí.

Zemská správa politická v Praze se snažila dbát na to, aby byl přesně dodržován jazykový zákon z roku 1920 a aby byl československý státní jazyk užíván vždy tak, aby to odpovídalo právě ustanovením jazykového zákona.¹⁰⁾ Řídila se tímto i v případě rozvodu manželů Franze a Kateřiny Wittiger, který měl být dle příkazu zemské správy politické z roku 1926¹¹⁾ zanesen ve státním jazyce a v původním jazyce zápisu do matriky farního úřadu v Liberci. Proti tomuto rozhodnutí se ale okamžitě postavila Německá evangelická církev v Liberci s tvrzením, že příkaz zemské správy

odpovídá pouze prováděcímu nařízení,¹²⁾ nikoli jazykovému zákonu.

Německá evangelická církev v Liberci se odvolávala ve své stížnosti na §3. jazykového zákona,¹³⁾ který stanoví, že "všechny veřejné korporace ve státě jsou povinny přijímat ústní a písemná podání učiněná v jazyku československém a je vyřizovat." Tzn. vyřizovat je v jejich jednacím a církevním jazyce. Podle základních ustanovení Německé evangelické církve¹⁴⁾ byla němčina církevní a vyučovacím jazykem Německé evangelické církve.

Liberecká evangelická církevní obec dále argumentovala tím, že povinnost církve úřadovat ve státním jazyce nebo vyřizovat podání ve státním jazyce nebyla stanovena v žádném zákoně ani v jazykovém zákoně, a nemohla proto být nařízena v prováděcím nařízení, neboť toto smí být provedeno podle ústavní listiny jen v rámci zákona nebo, jak to zní v §8. jazykového zákona, "v duchu tohoto zákona".¹⁵⁾ Duch zákona spočívá v tom, že jistým místům, ke kterým patřila také Německá evangelická církev, mimo povinnosti přijímat podání ve státním jazyce, mělo zůstat zajištěno výlučné používání jejich jednacího jazyka nejen ve styku vnějším, ale také ve styku vnitřním, tedy ve vnitřní úřední činnosti, ke které patří i úkol faráře samostatně vést církevní knihy.

V tomto případě se jednalo o rozvod manželství uzavřeného mezi Němci. A protože dle §1. církevní ústavy k Německé evangelické církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku patřily všechny Německé evangelické církevní obce, byli v ní spojeni vlastně jenom Němci. Pro občany jiné národnosti než německé, kteří se ale podle §2. tytéž ústavy¹⁶⁾ chtěli připojit, existovala podmínka, že musí uznat ústavu Německé evangelické církve, takže i německou církevní a jednací řeč.

To bylo pro německé evangelíky dostatečným argumentem, proč nemělo žádný smysl, aby zápisy do matrik byly prováděny také v češtině. Navíc by tato povinnost byla stejně neproveditelná, protože farář, který byl za matriku zodpovědný, neuměl česky, stejně tak představený církve, a protože neexistovala žádná zákonná povinnost o znalosti

státního jazyka pro tyto osoby.¹⁷⁾

Německá evangelická církevní obec v Liberci podala proto návrh, aby ministerstvo vnitra uvedený příkaz zemské správy politické, pokud se vztahoval na dodatečný zápis rozvodu manželství Franze a Kateřiny Wittiger také ve státním jazyce, zrušilo jako zákonu odporující.

K této stížnosti Německé evangelické církevní obce v Liberci už však nebyla připojena odpověď ani jiná zpráva, která by nám vypověděla o tom, jak celá záležitost dopadla.

Již v minulé kapitole¹⁸⁾ je zmíněno, že městská rada v Liberci odmítala přijímat česká podání, vydávat česká vyřízení. Teprve když žádosti a jiné zprávy jí došlé byly sepsány také v jazyku německém jako obchodním a jednacím jazyku městské obce Liberec, byla městská rada ochotna je projednávat a zaujmout k nim stanovisko, popřípadě odeslat odpověď.

Výjimku městská rada nepřipustila ani v případě policejního ředitelství v Liberci, kterému dne 12. března 1926 zaslala žádost, aby veškeré oznámení a zprávy policejního ředitelství,¹⁹⁾ které byly odevzdávány městské radě k dalšímu úřednímu projednání, byly vyhotovovány také v němčině. Zatím totiž tyto zprávy zasílalo policejní ředitelství výlučně v jazyce českém s vyhotovenými poznámkami v češtině a němčině.²⁰⁾

Městská rada považovala postup policejního ředitelství za nesprávný, odporující §2. jazykového zákona a příslušným předpisům vládního nařízení, dle nichž bylo zdejší policejní ředitelství povinno vydávat městské obci jako příslušníci německé menšiny každé vyřízení také v německé jazyce.²¹⁾

Městská rada upozorňovala též na skutečnost, že jí odevzdávané opisy rozhodnutí policejního ředitelství o povolení slavností, o prodloužení uzavírací hodiny a o přidělení značek pro vozy, které byly určeny příslušníkům české národnosti, byly výhradně v jazyku českém s uvedeným záznamem. V tomto směru poukazovala městská rada na článek 19. vládního nařízení²²⁾ k jazykovému zákonu, podle něhož bylo nutné ostatním ve věci zúčastněným, kteří byli příslušníky národní menšiny a ke kterým

v těchto případech patřila i městská obec, vydávat vyřízení i v jejich jazyce.

Nakonec městská rada ve své stížnosti zdůraznila, že přihlašovací úřad zdejšího policejního ředitelství nerespektoval platná výjimečná ustanovení jazykového nařízení²³⁾ pro příslušníky národní menšiny tím, že jeho oznámení byla vyhotovována výlučně v jazyce českém.

V březnu roku 1926 poslala městská rada v Liberci inspektorátu české menšinové národní školy v Liberci²⁴⁾ oznámení o uzavření národní školy s československým vyučovacím jazykem ve Františkově²⁵⁾ kvůli infekční epidemii, která zde vypukla. Inspektorát však ponechal oznámení stranou s tím, že nebylo provedeno dle vládního nařízení ze dne 3. února 1926 a jazykového zákona ze dne 3. února 1920.²⁶⁾ Inspektorát požádal o předložení oznámení ve státním jazyce.

Dne 1. dubna 1926 odpověděla městská rada na dopis inspektorátu české menšinové národní školy v Liberci, že je oprávněna dle §2. jazykového zákona a článku 16., 18. a 78. prováděcího nařízení podávat žádosti a zprávy u zdejších státních úřadů v německém jazyce a že tyto úřady, tedy i inspektorát národní školy, jsou povinny tato podání přijímat a jejich vyřízení také vydávat v jazyce podání.

Při studiu dostupných materiálů jsem objevila další stížnost, a to tentokrát však zemské správy politické v Praze adresované městské radě v Liberci ve věci jazykové stížnosti správy národní školy ve Františkově na městskou radu v Liberci. Tato zpráva však pochází ze dne 9. března 1927. Problém spočíval v tom, že městská rada v Liberci doručila správě národní školy ve Františkově výnos ze dne 10. února 1927²⁷⁾ týkající se zdravotních opatření, sepsaný pouze jazykem německým.

K stížnosti správy školy o tomto postupu městské rady rozhodla zemská správa politická dle článku 96. vládního nařízení ze dne 3. února 1926, č. 17 Sb. z. a n., že městská rada byla povinna podle článku 72., odstavce 2.²⁸⁾ citovaného vládního nařízení vydat národní škole ve Františkově zmíněný výnos v jazyku státním.

Zemská správa politická v Praze odůvodnila své rozhodnutí na základě již zmíněného článku 72., odstavce 2. vládního nařízení, podle něhož jsou obce s jednacím jazykem německým povinny vydat straně vyřízení v jazyku státním, a to i tehdy, "nepředchází-li podání strany, je-li však obecnímu úřadu známo, že strana je příslušníkem jazyka státního". Tyto předpoklady byly v daném případě splněny. Zemská správa tudíž městské radě uložila dle článku 96., odstavce 3. jazykového nařízení, aby zmíněný výnos vydala správě národní školy ve Františkově ihned v jazyku státním. V případě dalšího porušení předpisů jazykového nařízení byla městská rada upozorněna na ustanovení článku 85. jazykového nařízení, případně článku 86. jazykového nařízení.²⁹⁾

Snad ze strachu před sankcemi, vyplývajících z článků 85. a 86. jazykového nařízení při porušování povinností zakotvených ve vládním nařízení, uposlechla městská rada v Liberci a učinila vhodná opatření tím, že dodala vedení národní školy ve Františkově zprávu městského zdravotního úřadu ze dne 10. února 1927 také ve státním jazyku. O svém konání informovala dopisem ze dne 4. dubna 1927 zemské správě politické.

Nepodařilo se mi však zjistit, zda tento případ souvisí s předcházejícím popisovaným případem z března roku 1926 o uzavření národní školy s československým vyučovacím jazykem ve Františkově z důvodu infekčních nemocí. Nevíme, zda se případ táhl celý rok, než byl vyřešen zemskou správou politickou v Praze nebo zda se jedná o dva spolu zcela nesouvisející případy, i když si jsou tolik podobné a příčina sporu je vlastně shodná.

Do tohoto období, konkrétně do první poloviny roku 1927, spadá i další jazykový spor, k němuž došlo mezi městskou radou v Liberci a místním školním výborem v Liberci.

Již bylo napsáno, že městská rada v Liberci vyřizovala zdejší česká podání v jazyku německém jako jednacím jazykem obce. Mezi těmi, kteří s tím zásadně nesouhlasili a bouřili se proti tomu, byl právě místní školní výbor. Tento výbor,

zastoupený svým předsedou Vladimírem Fridrichem, vrátil městské radě německé vyřízení ze dne 27.ledna 1927,³⁰⁾ 31.ledna 1927 podal stížnost proti městské radě v Liberci u zemské správy politické v Praze, ke stížnosti přiložil opis vyřízení a požádal o vyřízení v českém jazyce.

Vladimír Fridrich jménem místního školního výboru v Liberci sdělil zemské správě, že městská rada nedbá vládního nařízení a na oznámení místní školní rady přicházely jen německá vyřízení, a sice ze dne 10.května 1926, 25.května 1926, 13.ledna 1927³¹⁾ a konečně německé vyřízení výše uvedené žádosti, proti které vznesl Vladimír Fridrich protest.

Zároveň Fridrich oznámil, že stvrzenky o příjmu doručených spisů byly zcela německé.

Nebylo však vůbec snadné v jazykovém sporu české strany³²⁾ s městskou radou v Liberci dosáhnout úspěchu české strany a vybojovat si to, na co měl občan české menšiny v Liberci právo a co mu městská rada odpírala.

Bez úspěchu vyšel z daného sporu také český místní školní výbor v Liberci. Městská rada zaslala zemské správě politické dne 4.března 1927 zcela odmítavé stanovisko k celé záležitosti. Ve svém vyjádření městská rada připomněla zákon ze dne 9.dubna 1920, č.299 o správě školství³³⁾ a dále prováděcí nařízení ze dne 6.listopadu 1920, č.605.³⁴⁾ Podle nich byly místní školní výbory pro menšinové školy považovány za státní orgány. Proto městská rada vysvětlila, že český místní školní výbor v Liberci nebyl podle §2. jazykového zákona a článku 16. jazykového nařízení jen povinnen přijmout zprávu ze dne 27.ledna 1927 v německém jazyce jako výhradním jednacím jazyce městské rady, nýbrž byl také povinnen svou soudní žádost v městské radě ze dne 28.prosince 1926, č.69/26, která byla v opisu připojena, vyhotovit také v německém jazyce.

Je nutné poznamenat, že §2. jazykového zákona říká, že "soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost se vztahuje na okres soudní, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20% státních občanů téhož, však jiného jazyka než československého, jsou ve všech

věcech"...povinný přijímat od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání."

Za okolnosti, že by byl český školní výbor státním orgánem, vztahovalo by se na něj opravdu ustanovení §2. jazykového zákona. Ale nelze opomenout, že Němci v soudním okrese Liberec i v samotném Liberci tvořili národnostní většinu, a naopak Češi zde byli v menšině. V tomto případě tedy §2., když se zmiňuje o 20% státních občanů jiného jazyka, nehovoří o Němcích, ale o občanech české národnosti. A protože Němci zdaleka nesplňovali předpoklady ustanovení §2. jazykového zákona,³⁵⁾ domnívám se, že nebylo na místě, když se městská rada odvolávala právě na toto ustanovení. Proto český školní výbor jako příslušník národní menšiny v Liberci a jako příslušník československého jazyka i jako orgán republiky by neměl mít za povinnost přijímat od příslušníků národní většiny v Liberci a příslušníků jazyka německého, tzn. obecně považovaného za jazyk menšinový, podání resp. vyřízení učiněná v tomto jazyku.

Městská rada byla také toho názoru, že článek 72. jazykového nařízení přesahuje zákon, protože §3., odstavec 1. jazykového zákona určuje toliko, že samosprávné úřady jsou povinny přijímat podání v československém jazyku a vyřizovat je, aniž by jim byla zároveň uložena povinnost užívat u těchto vyřízení jiného než jednacího jazyka.

Z uvedených důvodů nebylo vyhověno žádosti českého místního školního výboru v Liberci o vyhotovení zprávy městské rady také ve státním jazyku.

Zástupci tělocvičné jednoty Sokol v Liberci Ottokar Čížek a Jindřich Číla přišli dne 11.května 1926 zaplatit poplatek 20Kč ze spolkové skřínky "Severočeské jednoty" vyvěšené v Nádražní třídě³⁶⁾ do městské pokladny v úřadovně č.17. Tamní úředník Rudolf Keil však odepřel jednat se zástupci Sokola v jazyku státním a na požadavek Ottokara Čížka, aby s nimi bylo mluveno česky, byli odkázáni úředníkem na kancelář č.24 k vrchnímu bernímu správci dr.Scholzemu. Dr.Scholzemu vyslechl stížnost Ottokara Čížka, hovořícího česky, o odepření úředníka jednat s ním v jazyku

státním. Dr.Scholze vysvětlil také v jazyku českém, že postup úředníka odpovídá nařízením pana starosty města³⁷⁾ a vyzval Čížka, aby poplatek složil u něho. Čížek k tomu byl ochoten za předpokladu, že mu bude vystavena na tento obnos česká stvrzenka. K tomu se dr.Scholze zdráhal s tvrzením, že městská obec není prozatím povinná k vystavení českých vyřízení a že k tomu není oprávněn ani on. Ottokar Čížek upozornil dr.Scholze na trestní usnesení jazykového nařízení.³⁸⁾ Vrchní berní správce za takovýchto okolností však odmítl dále s panem Čížkem jednat.

Rozhovor mezi dr.Scholzem a panem Čížkem byl veden výlučně v českém jazyce a druhý pán Jindřich Číla se zdržel jakéhokoliv projevu.³⁹⁾

Celá záležitost byla postoupena zemské správě politické do Prahy, která uložila městské radě v Liberci se zřetelem k článku 77. vládního nařízení, aby věc pečlivě vyšetřila a přijala opatření vedoucí k vyřešení sporu.

Povinný poplatek 20Kč byl dne 17.května 1926 složen prostřednictvím poštovní poukázky. Tím byla tedy vyřešena neshoda ku spokojenosti obou stran.

Městská rada došla k závěru, že není pravda, že by se byl úřad zdráhal projednat česky přednesené ústní podání. Každé oddělení bylo nicméně vybaveno úředníky, kteří dokonale ovládali český jazyk⁴⁰⁾ a dávali pozor na to, když se nemohli dorozumět s českou stranou, aby se obrátili na dr.Scholze.

Dne 2.srpna 1927 zaslala městskému úřadu v Liberci místní skupina československých poštovních a telegrafních zaměstnanců pro Liberec a okolí⁴¹⁾ žádost o orazítkování vstupenek do zábav. Jednalo se o 500 kusů vstupenek, každá v hodnotě 3Kč včetně zemského poplatku pro odpolední koncert dne 7.srpna 1927. A dále pro taneční večírek téhož dne 200 kusů se vstupným 6Kč včetně zemské dávky. Toto orazítkování mělo být provedeno dvojazyčným česko-německým razítkem.

Žádosti skupiny československých poštovních a telegrafních zaměstnanců pro Liberec a okolí ale nebylo vyhověno s odůvodněním, že městský úřad nevlastní razítko s dvojazyčným textem, a proto razítkování musí být

prováděno výhradně s razítkem německým. Zástupci této skupiny zaměstnanců však razítkování odmítli a vstupenky nebyly razítkovány.

Strana poštovních a telegrafních zaměstnanců se odvolala až k zemské správě politické a žádala o nápravu.

Tomuto požadavku však městský úřad nevyhověl a jak napsal dne 20. září 1927 do Prahy na zemskou správu, "razítkování vstupenek není považováno za vyřízení straně, ale za záležitost vnitřního úředního styku."⁴²⁾

Liberecký magistrát považoval článek 72. jazykového nařízení za přesahující zákon a bez právní účinnosti z toho důvodu, že autonomní úřady byly pouze povinny přijímat podání v československém jazyce a vyřizovat je,⁴³⁾ aniž by byla zároveň uložena povinnost užívat u tohoto vyřízení jiného než v obci pevně stanoveného jednacího jazyka.

Zemská správa politická v Praze udělila dne 17. dubna 1928 povolení k pořádání představení v kinech v Liberci s tím, že veškeré nápisy uvnitř kin, tak jako znění filmů a plakátů, musely být umístěny nejprve ve státním jazyce a až na druhém místě v jazyce německém. Městská obec Liberec se tímto však cítila ve svých jazykových právech poškozena a odvolávala se až na ministerstvo vnitra do Prahy.

Povolení pražské zemské správy se městské radě v Liberci jevilo jako odporující ústavní listině i jazykovému zákonu. §108. ústavní listiny se totiž zásadně uznává svoboda podnikání a nařizuje se, že omezení tohoto práva je možné jen ve veřejném zájmu na základě zákona.⁴⁴⁾ Podle §128. ústavní listiny může každý občan v rámci hranic všeobecných zákonů svobodně užívat v osobním a obchodním styku a ve všech veřejných oznámeních jakéhokoliv jazyka.⁴⁵⁾

Shodně s těmito ustanoveními ústavní listiny upravuje jazykový zákon jen užívání jazyka autonomních úřadů a veřejných korporací a nezabývá se užíváním jazyka jimi provozovaného podnikání. Na toto podnikání mohou být ustanovení §3. jazykového zákona právě tak málo aplikována jako ustanovení §2. tohoto zákona, který pojednává o soudech, úřadech a orgánech republiky.

Městská rada zastávala názor, že z nedostatku zákonného podkladu nemohla být provedena úprava užívání jazyka podnikání obcí ve smyslu §55. ústavní listiny⁴⁶⁾ a §8., odstavce 1. jazykového zákona nařizovací cestou, nýbrž obcím zůstane ponecháno právo úpravy užívání jazyka při provozování jejich podnikání podle svobodného uvážení. Jsoucí ustanovení jazykového nařízení, která jsou v rozporu s touto zásadou, nenacházejí v zákoně žádnou oporu, a nemohou být proto uplatněna ke zdůvodnění odvolání.

Toto platí zvláště také o článku 99., odstavci 1. jazykového nařízení, podle něhož "politický úřad tam, kde korporace nebo jiné osoby oznamují něco veřejnými vyhláškami nebo označují nápisy pro potřebu obyvatelstva, nemovitost nebo jiné předměty, určené k veřejnému užívání, může jim uložit, aby vyhláška nebo označení stalo se i jazykem státním," když to vyžaduje veřejný zájem.

Je tedy jasné, že u jazykové úpravy znění filmů a plakátů pro kina nemůže být řeči o veřejném zájmu, když se jedná jen o vysvětlení a oznámení zábavy.

Městská rada se nechtěla jen tak vzdát a ustoupit od svých zásad, a proto jmenovala další důvody pro to, aby ministerstvo vnitra uznalo povolení zemské správy za nezákonné.

Její postoj byl postaven na tom, že v žádném zákoně nebylo také stanoveno rozhodnutí, podle kterého musely být nápisy při provozování podnikání zapsány v určitém jazyce. Nezákonné bylo také ustanovení, že státní jazyk musí být na prvním místě. Kromě toho by vyžadovalo vyhotovení dvojjazyčných znění nápisů a filmů značné náklady, protože by k tomu byla potřeba průhledných rolí z tlustého papíru, na kterých by bylo zapsáno právě toto dvojjazyčné znění.

Pro názor městské rady v Liberci mluvila i ta okolnost, že pro zdejší české obyvatelstvo vznikly v Liberci dvě kina,⁴⁷⁾ při jejichž provozování byla užívána výlučně řeč česká, aniž by ze strany úřadů byl činěn nátlak k užívání jiného jazyka.

Jazykové spory v Liberci v tomto období se rozpoutaly i v oblasti, která se týkala voličských seznamů města

Liberce. Příkladem toho je případ ze srpna roku 1928. Podstatou sporu byla skutečnost, že někteří liberečtí občané české národnosti byli nesprávně zapsáni ve stálých voličských seznamech města Liberce pouze jazykem německým.

Tito liberečtí občané podali stížnost k zemské správě politické do Prahy. Zemská správa, jednající dle článku 96. vládního nařízení ze dne 3. února 1926, č. 17 Sb. z. a n. o této stížnosti rozhodla, že tím bylo porušeno jazykové právo stěžovatelů. Své důvody pro toto rozhodnutí sdělila zemská správa dne 16. srpna 1928 starostovi města Liberce.⁴⁸⁾

Podle § 8., odstavce 1. zákona č. 663/1919⁴⁹⁾ měl starosta obce vyložit každoročně dne 15. června a 15. prosince po dobu osmi dnů tři stejnopisy voličských seznamů k veřejnému nahlédnutí a veřejnou vyhlášku oznámit jejich vyložení.

Voličské seznamy byly tedy přístupny v určité době veřejnosti a protože byly v podstatě přílohou vyhlášky, platila pro jejich jazykovou úpravu ustanovení článku 81. jazykového nařízení o jazykové úpravě obecních vyhlášek. Z důvodu, že dle článku 81., odstavce 2. jazykového nařízení byla obec Liberec povinna vydávat vždy vyhlášky také jazykem státním, měly být stálé voličské seznamy vyhotoveny též v jazyku státním. To se však v daném případě nestalo.

Starostovi města Liberce uložila zemská správa politická dne 16. srpna 1928 povinnost zařídit, aby přípravné práce pro sestavení stálých seznamů voličských (§ 7. zákona č. 663/1919) byly provedeny tak, aby tyto seznamy vyhovovaly po stránce jazykové ustanovení článku 81., odstavce 2. jazykového nařízení.

Konečná usnesení zemské správy velice pobouřila starostu Liberce Franze Bayera, který podal stížnost dne 12. září 1928 u zemské správy. Protestoval proti podání stížnosti libereckých voličů, neboť pokud by byl tento volič nesprávně označen ve stálých voličských seznamech z důvodů jazykových, přísluší mu právo protestu u reklamační komise,⁵⁰⁾ na což městská rada již při předložení stížnosti dávala pozor. Ovšem žádný volič takto neprotestoval, proto zemská správa politická v Praze byla povinna zamítnout

podané žádosti, které byly v rozporu se zákonem.

Dále se zemská správa dopustila právního omylu, když pokládala voličské seznamy za přílohy vyhlášky, a proto se při jejich sepsání přihlíželo k ustanovení §3., odstavce 3. jazykového zákona a článku 81. jazykového nařízení.

Franz Bayer ale zásadně odmítl tvrzení, že se jedná o vyhlášku podle §3. jazykového zákona a článku 81. jazykového nařízení, protože tato vyhláška nebyla vydána obecním úřadem, ale představeným obce. A protože jazykový zákon neobsahuje nijaké ustanovení, které by se týkalo jazykové úpravy vyhlášek představeného obce, tak je jasné, že tyto vyhlášky mohly být vydávány výhradně v jednacím jazyce obce.

Ve stížnosti ze 16. srpna bylo starostovi města Liberce uloženo, aby sestavil stále seznamy voličů tak, aby mohly být přiloženy dvojjazyčně. Ale Bayer se odvolával na to, že neexistuje žádný zákonný podklad, aby obce připravovaly dvojjazyčné voličské seznamy.

Dvojjazyčné zapsání jmen, zaměstnání a bydliště veškerých voličů, tedy také německých voličů, by, nepřihlížeje k velkým technickým obtížím, znamenalo přetížení obce, které by nebylo právně opodstatněné. Němečtí voliči by jistě nepřičítali žádný význam tomu, aby se viděli ve voličských seznamech zapsáni také ve státním jazyce. A když při posledních obecních volbách dne 16. července 1924 bylo odevzdáno vedle 3442 hlasů pro komunistickou stranu, 15131 hlasů pro německé strany a jen 2962 hlasů pro české strany,⁵¹⁾ tak by musela být při provádění uvedeného příkazu zemské správy politické vykonána městskou obcí u více než 15131 voličů žádným zákonným ustanovením zdůvodněná a úplně zbytečná práce navíc.

Starosta Liberce požádal ministerstvo vnitra, aby uznalo rozhodnutí zemské správy politické v Praze za nezákonné.

Opět nám však chybí informace o vyřízení sporu a o tom, jak byla celá záležitost ukončena.

Já osobně se domnívám, že starosta města Liberce nakonec svými argumenty, které po prozkoumání příslušných zákonů a ustanovení a vzhledem ke stávajícímu poměru Čechů

a Němců v Liberci, kdy po sčítání obyvatel roku 1921 žilo v Liberci 27929 Němců a pouze 4894 Čechů,⁵²⁾ pokládám za oprávněné, i když v neprospěch české menšiny, dosáhl svého. Čeští voliči, ale i celá česká menšina v Liberci, se bohužel museli smířit se skutečností, že i když Němci v nové Československé republice ztratili své dřívější prioritní postavení a stali se pouze národnostní menšinou, Liberec byl však převážně německým městem, obývaným ale českou menšinou. Občané české národnosti byli v Liberci v mnoha případech v nevýhodě, ale nová ČSR byla státem nejen Čechů a Slováků, ale i Němců a ostatních národností, které musely mít nejen své povinnosti, ale i svá práva. Jazykový zákon ze dne 29.února 1920 musel tyto národnosti respektovat a někdy, hlavně Němce, i zvýhodňovat.

V měsících lednu až květnu roku 1935 a do září roku 1936 napsala řada úředníků a státních zaměstnanců české národnosti žijících v Liberci⁵³⁾ stížnosti městskému úřadu v Liberci, které se týkaly otázky jazykové. Každý z těchto občanů sepsal stížnost ve stejném znění, kde citovali článek 72., odstavec 2. vládního nařízení ze dne 3.února 1926, č.17 Sb.z.a n. a nálezn Nejvyššího správního soudu, č.7210-31 ze dne 21.září 1934, dle kterých byly povinné všechny obce, v jejichž obecním zastupitelstvu zasedal byt i jen jediný příslušník jazyka československého aneb v nichž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20% státních příslušníků jazyka československého aneb jež podle posledního sčítání měly nejméně 3000 obyvatel, vyřizovat veškerá podání příslušníků a příslušníkům československého jazyka pouze v jazyku československém a nikoliv ani dvojazyčně.

Stěžovatelé tedy upozornili, že jsou příslušníky jazyka státního a slušně žádali, aby ve smyslu citovaného vládního nařízení všechna vyřízení a přípisy městským a obecním úřadem pro ně určené, byly sepsány výlučně v jazyku státním. Toto se vztahovalo též na všechna vyřízení (např. účty, přípisy atd.) městských podniků a ústavů.

POZNÁMKY KE KAPITOLE:

- 1) SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.301, svazek II.
- 2) První zástupce starosty (v letech 1919/1921):
Alois Neurath
druhý zástupce starosty (v letech 1919/1924):
dr.Heinrich Staden.
- 3) Vyhláška ze dne 24.prosince 1920, která vyzývala osoby povinné vojenskou taxou, aby se v měsíci lednu 1921 hlásily u magistrátu.
- 4) Viz příloha č.2.
- 5) Není zaznamenáno, kdo byl autorem tohoto oznámení.
- 6) Oběžník zemské správy politické v Praze ze dne 21.ledna 1921.
- 7) Není zaznamenáno kteří občané a kolik jich bylo.
- 8) Žádost podali liberečtí občané dne 9.září 1921.
- 9) Konkrétně jednatel spolku Josef Mach a předseda Alois Hakeš.
- 10) Viz příloha č.2.
- 11) Není uvedeno přesné datum.
- 12) Viz příloha č.3- Hlava XI., čl.55.a 56.
- 13) Viz příloha č.2.
- 14) Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 7.srpna 1924, č.209 Sb.z.a n. o novém církevním zřízení Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.
§1., odst.2.: "Církevním a vyučovacím jazykem jest v mezích všeobecných zákonů a předpisů řeč německá."
- 15) Viz příloha č.2- §8.
- 16) Viz pozn. č.14, §2.: "Německé evangelické obce a souvěrci mohou se připojit, když uznají zásady a zřízení Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Přičleněním takovýchto obcí zůstává národnostní charakter Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nedotčen."

- 17) Ve vládním nařízení ze dne 3.února 1926 jsou pouze v Hlavě XII. v čl.60.- 68. ustanovení o jazykové způsobilosti státních zaměstnanců a orgánů podléhajícím ministrům vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy republiky Československé; žádná ustanovení se však netýkají jazykové znalosti církevních hodnostářů .
- 18) Kapitola: Postoj liberecké radnice k občanům české menšiny.
- 19) Např. zprávy o předchozích textech v domovských záležitostech.
- 20) Poznámka "Městské radě Liberec postoupeno k dalšímu úřednímu jednání".
- 21) Vládní nařízení ze dne 3.února 1926, Hlava II., čl.16., odst.1.
- 22) Vládní nařízení ze dne 3.února 1926, Hlava III., čl.19.
- 23) Viz pozn. č.22, Hlava III., čl.18.- 41.
- 24) Inspektorát české menšinové národní školy v Liberci umístěn na Nádražní třídě č.41, dnes třída 1.máje.
- 25) Národní škola s československým vyučovacím jazykem umístěná v ulici Františka Tilka, dnes ulice Sázavská.
- 26) Viz příloha č.2- §5.
- 27) Výnos ze dne 10.února 1927 bez čísla.
- 28) Viz příloha č.3- Hlava XIV., čl.72., odst.2.
- 29) Viz příloha č.3- Hlava XIV.: Ustanovení k zachování předpisů, čl.85., 86.
- 30) Vyřízení č.Gd 254/4-305 ze dne 27.ledna 1927.
- 31) Vyřízení ze dne 10.května 1926 č.134/25-3, z 25.května 1926 č.103/5-94, z 13.ledna 1927 č.134/25-4 nebyly blíže určeny.
- 32) Českou stranou v tomto případě není myšlena strana politická, ale občan české národnosti, český spolek či organizace, český úřad.
- 33) Zákon ze dne 9.dubna 1920, č.292, jímž se upravovala správa školství.

- 34) Nařízení vlády republiky Československé ze dne 6.listopadu 1920, č.605 o místních radách školních a o místních výborech školních (pro školy menšinové).
Čl.III.: O místních výborech školních (pro školy menšinové). §13.- §20.
- 35) Němci měli několikanásobnou početní převahu, Liberec bylo německé město se zanedbatelnou českou menšinou.
- 36) Dnes tř. 1.máje.
- 37) Starosta města Liberce byl MUDr.Franz Bayer.
- 38) Viz příloha č.3- Hlava XIV., čl.83.- 86.
- 39) Svědectví dr.Scholze ze dne 11.května 1926 při projednávání celé záležitosti městskou radou.
SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.301, sv.III.
- 40) To byl příkaz zemské správy politické v Praze, aby magistrát a městská rada v Liberci byla vybavena také úředníky znalými českého jazyka.
- 41) Jmenovitě pánové Josef Schejbal a Václav Sícha.
- 42) Dopis městské rady v Liberci zemské správy politické do Prahy ze dne 20.září 1927 ve věci razítkování vstupenek.
SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.301, sv. IV.
- 43) Viz příloha č.3- §3.
- 44) Zákon ze dne 29.února 1920, č.121, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky: (Hlava V.: Svoboda ústní a majetková).
§108., odst.1.: "Každý státní občan československý může se usazovati na kterémkoli místě Československé republiky, nabývati tam nemovitostí a vykonávati výdělkovou činnost v mezích všeobecných právních ustanovení."
odst.2.: "Omezení tohoto práva je možné jen v zájmu veřejném na základě zákona."
- 45) Viz pozn. č.44, Hlava VI.: Ochrana menšin národních, náboženských a rasových. §128., odst.3.
- 46) §55. ústavní listiny: "Nařízení vydávati lze jen ku provedení určitého zákona a v jeho mezích."
- 47) Kina spolku Česká beseda "Lido- Kino" a "Bio- Slavia".
- 48) MUDr.Franz Bayer

- 49) Zákon ze dne 19.prosince 1919 o stálých seznamech voličských, č.663 Sb.z.a n., §8.

poprvé měly být stálé voličské seznamy vyloženy podle vyhlášky starosty Liberce Franze Bayera ze dne 13.ledna 1920 od 15.ledna 1920 do 21.ledna 1920 na radnici v prvním poschodí, v místnosti č.32 k všeobecnému nahlédnutí a to v těchto hodinách:

Po- Pá 8- 12, 14- 18

So (17.1.) 12- 14

Ne (18.1.) 8- 12

(Amts-Blatt der Stadt Reichenberg. Roč. XVII., Reichenberg 1920- 1930)

Dne 23.ledna 1920 byl vydán zákon č.44, kterým se měnila a doplňovala některá usnesení zákona ze dne 19.prosince 1919 o stálých seznamech voličských; mimo jiné je v zákonu (§1.) stanoveno, že osmidenní lhůta zakotvená v §8. zákona ze dne 19.prosince 1919 pro vyložení prvních stálých seznamů voličských, jež měly být vyloženy dne 15.ledna 1920, se prodlužuje do 8.února 1920.

- 50) §10. a §11. zákona č.663 ze dne 19.prosince 1919 o stálých seznamech voličských.

51) SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.301, sv. IV.

52) Lug, V.: Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg in Böhmen (Sudetenland). 1931- 1941. Díl IV., sešit 1-3, Reichenberg 1938- 1940.

53) Přesné seznamy osob, kteří žádali vyhotovení svých vyřízení a přípisů výlučně ve státním jazyku i s jejich zaměstnáním a bydlištěm: Viz příloha č.5.

Nejen liberecké spolky nebo skupiny více osob měly problémy s libereckým magistrátem v otázce jazykové, ale do sporů se pouštěli i jednotlivci, a to v případech, kdy se cítili poškozeni ve svých jazykových právech.

Již dříve bylo zmíněno, že liberecký magistrát zastával nekompromisní stanovisko v záležitostech jazykových a stále trval na svém právu, které vyplývalo z většinového zastoupení Němců v Liberci, používat německý jazyk jako jednacím a obchodním jazyk obce.

Jeden takový spor začal poté, co se Ladislav Čila, vedoucí všeobecné české řemeslnické pokračovací školy a dívčí odborné školy v Liberci, obrátil na radnici,¹⁾ kde oslovil dr. Scholzeho, a předložil mu českou žádost a také s ním mluvil česky o přidělení náhradního bytu pro dosavadního školníka české pokračovací školy,²⁾ o jehož služby škola neměla již zájem, ale musela mu najít byt náhradní. Ladislav Čila ve své stížnosti³⁾ adresované zemské správě politické v Praze dále napsal, že dr. Scholze, který mimo jiné byl jediným úředníkem liberecké radnice, jenž mluvil česky, s ním odmítl česky hovořit a již si více Čily nevšímal. Ten trval na tom, že je Čech, žije v Čechách, a proto bude mluvit česky.

Čila žádal zemskou správu v zájmu českého národa a v zájmu Československé republiky o pomoc. V důsledku toho chtěla zemská správa, aby jí liberecký magistrát předložil vyjádření k celému případu. To se také stalo, a sice dne 26. května 1922. Magistrát v Liberci odpověděl do Prahy, že Ladislavu Čilovi bylo oznámeno, že bohužel školník zatím nemůže dostat byt, protože není žádný k dispozici. Ale až za několik měsíců bude dokončena výstavba malých bytů v Liberci, bude školníkovi dovoleno podat žádost u městské rady o přidělení tohoto bytu.

Sám dr. Eduard Scholze popřel tvrzení Ladislava Čily, že by odmítl s Čilou hovořit česky, dialog mezi nimi probíhal v češtině, ale tvrdil, že Čilu odkázal na úřad pozemního stavitelství, který na rozdíl od něho je kompetentní něco

vykonat ve věci, se kterou Čila přišel. 4)

Ustanovení článku 72., zvláště pak odstavce 3. vládního nařízení č.17 ze dne 3.února 1926 se staly doprovodným předmětem sporu o vystavení domovského listu. Odstavec 3. článku 72. citovaného nařízení říká: "Domovské listy a legitimace pro pohraniční styk budtež vždy a vysvědčení nemajetnosti, žádá-li to strana, vydány také s textem v jazyku státním na prvním místě, i když jazyk československý není jednacím jazykem obce." 5)

Vrchní poštovní úředník v Liberci Adalbert Hůlka podal žádost k městské radě v Liberci o vystavení domovského listu v českém jazyce. Městská rada dne 5.března 1926 žádost však zamítla. Proti tomuto rozhodnutí se jmenovaný dne 11.března 1926 odvolal a v příloze odevzdal připojenou stížnost.

Zemská správa politická v Praze byla o celé při informována městskou radou v Liberci, která jí dne 16.března 1926 zaslala sepsané důvody pro své odmítnutí vystavit Adalbertu Hůlkovi domovský list v českém jazyce.

Základem konečného stanoviska liberecké městské rady byl opět jazykový zákon, jazykové nařízení a ústavní listina. Je ovšem zřejmé, že městská rada, ač tyto chtěla respektovat a řídit se jimi, v některých případech si ale vybírala jen taková ustanovení, popřípadě části ustanovení, která se jí právě pro danou záležitost zdála vhodná. Odvolávala se na ně a ostatní, nehodící se ustanovení, resp. části ustanovení, která však většinou s těmi předchozími úzce souvisela a která je určitým způsobem omezovala, pokládala za nezákonná. Odůvodňovala své počínání tím, že se řídí platným jazykovým zákonem ze dne 29.února 1920. Řadu ustanovení tohoto zákona však mělo blíže určit, rozšířit a vysvětlit právě vládní nařízení ze dne 3.února 1926, které se ale v mnohém německé městské radě v Liberci nehodilo, a tak tato ustanovení považovala za odporující zákonu i ústavní listině.

Stejně to bylo i se zamítnutím žádosti o vystavení domovského listu. Podle §3. jazykového zákona jsou autonomní úřady toliko povinny přijímat a vyřizovat podání v československém jazyce. S ohledem na §128. ústavní

listiny⁶⁾ a na ustanovení obecního řádu z 28.června 1889 o samostatném oboru působnosti obce nepochybovala městská rada v Liberci o tom, že autonomní úřady mají při vyřizování českého podání právo užití jejího jednacího jazyka. Toto právo obce je uznáno také článkem 72., odstavcem 1. prováděcího nařízení k jazykovému zákonu.

Obsah odstavce 1. článku 72.⁷⁾ byl zcela vhodný pro městskou radu. Již méně vhodná byla další ustanovení tohoto prováděcího nařízení,⁸⁾ která toto právo omezují, a proto dle názoru městské rady stojí v rozporu s §55. ústavní listiny⁹⁾ a s jazykovým zákonem, a jsou proto nezákonná.

Také ustanovení článku 72., odstavce 3. prováděcího nařízení o vystavení domovského listu s textem v jazyku státním na prvním místě, pokud vystavení domovského listu představuje rovněž jen vyřízení podání,¹⁰⁾ považovala městská rada v Liberci za nezákonné. A městská obec Liberec, jejímž jednacím jazykem byla výhradně němčina, se nepovažovala za povinnou řídit se ustanoveními, které se vymykaly zákonným podkladům.

O tři dny později 19.března 1926 poslala městská rada Liberec zemské správě politické do Prahy doplnění ke své zprávě ze dne 16.března. V doplňku k této zprávě je poukázáno na to, že podle §33. zákona ze dne 3.prosince 1863¹¹⁾ jsou domovské listy vyhotovovány podle formulářů připojených k tomuto zákonu. Tento formulář stanoví vyhotovení domovského listu jediné v němčině a zákonu je úplně zadostiučiněno, když obec podle pravidla tohoto formuláře vyhotoví domovský list jediné v německém jazyku. Také proto odůvodnila městská rada nezákonnost článku 72., odstavce 3. jazykového nařízení a navrhla znovu zamítnout odvolání Adalberta Hůlky.

Zemská správa politická v Praze se vyjádřila k projednávanému sporu ve věci odvolání Adalberta Hůlky proti rozhodnutí městské rady v Liberci v jazykové záležitosti až dne 17.května 1926 dopisem určeným městské radě.

Nevíme, proč zemské správě trvalo celé dva měsíce,¹²⁾ než k věci zaujala konečné stanovisko. Je možné, že se sama

snažila případ prošetřit a nerozhodnout jen na základě písemných zpráv z Liberce. Můžeme si však tuto dvouměsíční lhůtu vysvětlovat i velkým množstvím práce a jiných záležitostí, které musela zemská správa projednat a vyřídit.

Podané stížnosti Adalberta Hůlky ze dne 10. března 1926 se rozhodla zemská správa politická v Praze vyhovět a městské radě v Liberci uložit povinnost vystavit domovský list s textem ve státním jazyce na prvním místě pro stěžovatele, jehož domovské právo v Liberci, pokud se jednalo o poštovního úředníka, nebylo sporné.

Podle §87. zákona ze dne 28. června 1886., kterým byl vydán nový obecní řád pro město Liberec, obstarávala městská rada v Liberci pod vrchním vedením a odpovědností starosty záležitosti obecním zastupitelstvím jí svěřeného okruhu působnosti. Jednou z těchto záležitostí bylo dle §88. citovaného zákona vystavení domovských listů na požádání příslušníků obce. Záležitosti svěřeného okruhu působnosti neobstarávala obec na základě jejího práva, ale na základě jí zákonem uložené povinnosti a byla v tomto směru vázaná na nařízení úřadu, pokud se samozřejmě toto nařízení pohybovalo v rámci platných zákonných předpisů.

Vládní nařízení ze dne 3. února 1926 stanoví v odstavci 3. článku 72., že domovské listy mají být vždy vystaveny také s textem ve státním jazyce na prvním místě, i když československý jazyk není jednacím jazykem obce. Zemská správa však v tomto ohledu upozornila obec Liberec, že není oprávněna zkoušet platnost řádně oznámeného vládního nařízení. Takové nařízení bylo pro obec právně závazné a obec byla povinna se jím řídit.

Ostatně obec Liberec byla povinna podle článku 72., odstavce 2. citovaného vládního nařízení za okolností, že členem jejího obecního zastupitelstva byl příslušník jazyka československého, stěžovatelem vyhotovené podání v československém jazyce vyřídit v tomto jazyce. Tím také domovský list, který byl předmětem podání, musela vystavit v tomto jazyce.

Pokud obec v její žádosti¹³⁾ poukázala na to, že podle §33. zákona ze dne 3. prosince 1863 byly domovské listy

vyhotovovány podle formuláře připojeného k zákonu, že ale tento formulář stanovil vyhotovení jen v německém jazyce, musela zemská správa poznamenat, že zákon ze dne 3.prosince 1863 vůbec neupravuje otázku jazykové formy domovských listů. V připojeném formuláři uvádí jen nutné součásti textu domovského listu. Německý text tohoto formuláře byl ale jen důsledek okolnosti, že formulář tvořil součást zákona, jehož autentický text byl německý.

Tento případ týkající se vystavení domovského listu na prvním místě v jazyce českém nebyl v Liberci však ojedinělý. Vždy se opakoval již popisovaný proces podání žádosti, vysvětlení zamítnutí žádosti a odvolání i projednání věci zemskou správou politickou v Praze a její rozhodnutí.

Stejně jako Adalbertu Hůlkovi měla městská rada v Liberci podle nařízení zemské správy politické vystavit domovský list v jazyce českém i německém dalšímu kompetentnímu poštovnímu úředníkovi Otto Kostrounovi.¹⁴⁾

Městská rada Liberec začala na příkaz zemské správy ze dne 17.května 1926 vystavovat domovské listy dvojjazyčně a na prvním místě s textem v jazyku státním. Dne 4.března 1927 podala zemské správě politické do Prahy zprávu právě o tomto, ale také o faktu, že dvojjazyčná obecní pečeť nebyla používána u vystavování domovských listů. Městská rada sice obdržela výnosem zemské správy politické v Praze ze dne 17.července 1926¹⁵⁾ příkaz opatřit si dvojjazyčnou obecní pečeť a užívat ji zvláště k vystavování domovských listů. V odvolání proti tomuto příkazu, které městská rada podala včas, nebyla ale domluvena odkládací lhůta. A tak rozhodnutí ministerstva vnitra ještě do této doby městské radě nedošlo.

Městská rada nicméně zastávala názor, že článek 82., odstavec 2. jazykového nařízení přesahuje jazykový zákon, když §3., odstavec 3. tohoto zákona¹⁶⁾ vyhrazuje výkonné moci pouze stanovení jazyka veřejných vyhlášek a vnějších označení samosprávných úřadů a že stanovení úpravy obecní pečeti patří k samostatnému oboru působnosti obce, která může svou pečeť pro nedostatek zákonných ustanovení utvářet podle svého vlastního uvážení.

Městská rada v Liberci se ještě nedala poučit

z předchozích sporů a problémů v otázce užívání jazyka. I přes mnohá upozornění a rozhodnutí zemské správy politické o tom, že by městská rada měla příslušníkům státního jazyka posílat veškeré obsílky a vyřízení v jazyku českém, nadále městská rada jednala jen dle svého uvážení a užívala výhradně jednacího jazyka obce Liberec, což byl jazyk německý. Pokládala své konání za zákonné, správné, za takové, které přísluší obci s nepočetnou českou menšinou.

Nejinak tomu bylo i v případě obchodníka, bytem Na svahu č.6¹⁷⁾ Václava Koláře, kterému byla doručena dne 8.února 1927 obsílka od městské rady ze dne 7.února 1927 bez čísla podepsaná "Wietner" v jazyku německém.¹⁸⁾ Václav Kolář protestoval u městské rady, žádal o předvolání v jazyku českém a poukázal na to, že městská rada jednala nezákonně. Zároveň důrazně žádal, aby vše, týkající se čehokoliv, bylo vyřizováno s ním pouze a výlučně v jazyku českém.

Městská rada se i v této záležitosti nepovažovala za povinnou k vyhotovování svých zpráv ve státní jazyce. A to z toho důvodu, že se přesně řídila §3., odstavcem 1. jazykového zákona, který stanoví pouze, že samosprávné úřady jsou povinny přijímat podání ve státním jazyce a vyřizovat je, aniž by zároveň byla také pro ně vyslovena povinnost užívat u tohoto vyřízení jiného než jednacího jazyka městské rady. Proto znovu městská rada odůvodnila svůj postup jako zcela zákonný.

Toto také městská rada sdělila dne 4.dubna 1927 zemské správě politické do Prahy. Vysvětlila dále, že obsílka Václava Koláře byla vyhotovena zaměstnankyní kanceláře městského přihlašovacího úřadu, tedy úřednicí zcela podřízenou, aniž by byl o tom vyrozuměn předseda oddělení. Na základě této obsílky ze dne 8.února 1927 žádal Kolář u městské rady dne 10.února 1927 o její vyhotovení ve státním jazyce. K tomuto vyhotovení nicméně nedošlo, protože městský přihlašovací úřad se potřebnou zprávu od Koláře dozvěděl, takže obsílka se stala bezpředmětná.

Zemská správa politická v Praze nesdílela ovšem stejný názor jako městská rada v Liberci o správnosti jejího

postupu ve věci obsílky pro Václava Koláře z Liberce. Rozhodla dne 29.dubna 1927 dle článku 96. vládního nařízení ze dne 3.února 1926 č.17 Sb.z.a n.,¹⁹⁾ že městská rada byla dle článku 72., odstavce 2. citovaného vládního nařízení povinna doručit stěžovateli zmíněnou obsílku sepsanou jazykem státním. Podle právě zmíněného předpisu je obec povinna vydat straně vyřízení v jazyku státním i tehdy, nepředchází-li podání strany, jestliže je však obecnímu úřadu známo, že strana je příslušníkem jazyka státního.

Nemohlo být sporu, v pojem "vyřízení" ve smyslu jazykového nařízení nutno zahrnout i obsílky k úřadu. Stěžovatel bydlel v Liberci od roku 1880,²⁰⁾ povoláním byl obchodník. Městská rada nemohla tedy důvodně tvrdit, že by jí nebylo o něm známo, že je příslušníkem jazyka státního. Městská rada byla tudíž povinna doručit mu zmíněnou obsílku sepsanou jazykem státním. Zemská správa politická uložila městské radě, aby se napříště dle toho řídila a aby se to již neopakovalo.

Jazykové spory v Liberci v období první republiky se neodehrávaly jen mezi městskou radou či městským úřadem a stranou českou, ale i mezi jinými úřady či orgány a českou stranou. Dokladem toho je případ inspektora českých státních škol národních Sylvestra Bryndy, který podal žádost dne 22.března 1928 správě městské elektrárny v Liberci.²¹⁾ Prosil, aby mu byl zasílán účet za spotřebovaný elektrický proud a stvrzenka na zaplacení účtované částky v jazyku českém, jak to bylo povinností této správy a jak to bylo již správě elektrárny zemskou správou politickou v Praze dříve nařízeno. Inspektor Brynda dále oznámil, že příště účet a stvrzenku, sepsanou pouze jazykem německým, nepřijme.

Inspektor Sylvestr Brynda, samozřejmě jako Čech a příslušník státního jazyka, sepsal celou svou žádost v jazyku českém.

Jeho dopis mu však byl vrácen a starosta města mu oznámil dne 24.března 1928, že na základě §2. jazykového zákona a článku 16.,odstavce 1., článku 18. a 21. prováděcího nařízení k jazykovému zákonu je požadováno, zprávu z 22.března 1928 určenou správě městské elektrárny

vyhotovit také v jazyku německém jako jednacím jazyku městské obce.

Zde se však znovu musí připomenout skutečnost, že v těchto citovaných člancích se hovoří o národní menšině, která tvoří v soudním okrese alespoň 20%. To v případě Liberce nebyli ale Němci, nýbrž Češi, příslušníci státního jazyka. Je nutné si také uvědomit, že liberecký magistrát by měl vždy vyjít vstříc příslušníkům české menšiny a státního jazyka, kteří měli plné právo používat svůj rodný jazyk.

Inspektor Brynda odmítl sepsat žádost v jazyce německém a dne 26.března 1928 vyzval svou stížností městský úřad v Liberci, aby jeho písemné podání bylo vyřízeno. Odvolal se přitom na §3., odstavec 1. zákona ze dne 29.února 1920 a článek 71. vládního nařízení ze dne 3.února 1926, podle nichž je obec povinna písemné podání učiněné v jazyku československém přijmout a vyřídit.

Správa městské elektrárny v Liberci či městský úřad měly tedy přijmout česky psanou žádost inspektora menšinových škol národních s československým vyučovacím jazykem v Liberci Sylvestra Bryndy. Takové počínání by odpovídalo zákonu a nepřineslo by dlouhé projednávání a zbytečné dopisování. Ale liberecké úřady s jednacím jazykem německým nekompromisně hájily své stanovisko podložené faktem, že v nové ČSR sice tvoří národní a jazykovou menšinu, ale Liberec díky několikanásobné početní převaze Němců je obec s jednacím jazykem německým. A těchto okolností vždy podle momentální potřeby využívaly ve svůj prospěch.

Liberečtí občané české národnosti byli v otázce užívání jazyka poškozováni nejen při jednání s úřady, ale silný vliv nemeckého jazyka se projevoval i v oblasti kulturního života.

V Liberci totiž existovala kromě kin českých i kina "německá".²²⁾ Ta ale vydávala jenom jednojazyčné vstupenky, tedy v jazyku německém. Roku 1936 byli proto majitelé těchto kin předvoláni na policejní ředitelství. Vyjádřili se, že mají ještě staré zásoby vstupenek a že co nejdříve budou tištěné vstupenky dvojazyčné. Slíbili to, ale jak napsal

liberecký občan české národnosti Václav Vašek městské radě v Liberci dne 5. září 1937 "jak je vidět, neplní to".

Proto pan Vašek prosil městskou radu v Liberci a pana starostu města senátora Carla Kostku²³⁾ touto cestou, aby jestliže se to dosud nestalo, bylo rozhodnuto o okamžité nápravě vedoucí k tištění a vydávání dvojjazyčných vstupenek do "německých" kin. Mělo se tak stát se zřetelem na zákonná ustanovení a na skutečnost, že v Liberci žilo sice jen necelých 20% Čechů, ale byli to příslušníci státního jazyka.

A opět v tomto případě postrádáme další materiály dosvědčující, zda městská rada udělila majitelům "německých" kin příkaz vydávat dvojjazyčné vstupenky či nikoli.

- 1) Ladislav Čila se obrátil konkrétně na kancelář dr. Ringelhaana, ředitele magistrátu v Liberci.
- 2) Nebylo zaznamenáno jméno dotyčného školníka.
- 3) Stížnost ze dne 25. března 1922.
- 4) SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart.č.301, svazek II..
- 5) Viz příloha č.3.
- 6) Hlava šestá: Ochrana menšin národních, náboženských a rasových.
§128., odst.3.: "Státní občané republiky Československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívat jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu."
- 7) Obec má právo podání k ní došla vyřizovat ve svém jednacím jazyku.
Přesný text: viz příloha č.3.
- 8) Článek 72., odstavec 2.
- 9) Zákon č.121 Sb.z.a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.
§55. (Hlava třetí: Moc vládní a výkonná.): "Nařízení vydávati lze jen ku provedení určitého zákona a v jeho mezích."
- 10) Článek 72., odst.1.
- 11) Zákon ze dne 3. prosince 1863 č.105 o domovských poměrech oddíl V.: O domovských listech (§32.- §35.)
§33., odst.1.: "Domovské listy jsou vyhotovovány městskou obcí podle k zákonu přiložených formulářů."
- 12) SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.301, sv.II.
- 13) Žádost městské rady ze dne 19. března 1926.
- 14) SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.301, sv.II.
- 15) Výnos zemské správy politické ze dne 17. července 1926, č.286460 ai 1926.
- 16) "Jazyk veřejných vyhlášek a zevních označení samosprávných úřadů stanoví státní moc výkonná."

- 17) SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.302, sv.V.
- 18) Není doloženo, čeho se obsílka týkala.
- 19) Hlava XVII.: O sporech o užívání jazyka, o dohledu a opatřeních k zachování předpisů.,článek 96.
- 20) SOKAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kart. č.302, sv. VI.
- 21) Tamtéž, svazek V.
- 22) Tamtéž, svazek IX.
Dopis Václava Vaška z 5.září 1937 určené městské radě v Liberci.
- 23) Novým starostou města Liberce se stal Carl Kostka roku 1929.

6.4. MĚSTSKÉ ZASTUPITELSTVO A PROJEDNÁVÁNÍ JAZYKOVÝCH ZÁLEŽITOSTÍ

Zápisy městského zastupitelstva v Liberci, zanesené v jednacích spisech z veřejných zasedání městského zastupitelstva z let 1918 - 1938, obsahují mimo jiné řadu návrhů a zpráv, které byly na těchto zasedáních projednávány a jejichž podstatou byly jazykové záležitosti. Členy městského zastupitelstva byli samozřejmě i Češi, kteří svým německým kolegům v mnohých případech, týkajících se prosazení českého jazyka, odporovali a snažili se jim dokázat správnost a opodstatněnost svých návrhů.

Následující řádky ukáží, jak se to českým zástupcům dařilo.

Do roku 1929 předsedal zasedáním městského zastupitelstva starosta MUDr. Franz Bayer. Od té doby pak nový starosta města Liberce Carl Kostka.¹⁾

Na čtvrtém veřejném zasedání městského zastupitelstva 25. prosince 1919 oznámil starosta, že předkládá návrh městského zástupce Aloise Havlíka z 21. listopadu 1919 o označení silnice a také o uznání českého jazyka rovnoprávným ve styku s magistrátem. Dále ale starosta uvedl, že návrh by nemohl být zanesen do programu zasedání, protože starosta obce byl povinnen uvést určitou věc do programu příštího zasedání jen na požádání alespoň jedné dvanáctiny, nejméně ale dvou členů zastupitelstva. Žádost by tak musela být podána písemně nejpozději třetí den před dnem zasedání u obecního úřadu. Toto se ale nestalo, proto byla žádost Aloise Havlíka zamítnuta. Návrh byl poté přidělen k projednání na městské radě.²⁾

Již zmíněný návrh Aloise Havlíka se dočkal svého projednání na třetím veřejném zasedání městského zastupitelstva dne 4. března 1920.³⁾ Navrhovatel požadoval rovnocennost a rovnoprávnost všech občanů Československé republiky, jejichž práva měla být respektována také u úřadů všeho druhu. Stěžoval si ale, že městský úřad v Liberci

nepovažoval za důležité respektovat práva českého obyvatelstva.⁴⁾ Dokonce městská rada zaujímala ke všem Čechům nepřátelské stanovisko a snažila se nedovolit nic, čím by snad mohl trpět německý charakter města. Alois Havlík ve svém návrhu dále prohlásil, že věří, že by našel mezi lidmi, snažícími se ochraňovat svá práva, podporu pro spravedlnost, které se dožadoval pro českou libereckou menšinu.

Pan Havlík navrhl tedy městskému zastupitelstvu, aby každému českému občanovi byla dána možnost jednat v jazyce českém se všemi úředníky a zaměstnanci obce a magistrátu, ve všech podnicích, ústavech, zařízeních i v místních dopravních prostředcích. Všechny české žádosti a podání měly být vyřizovány česky. Všechny tiskopisy, vyhlášky, oznámení měly být vydávány nejen německy, ale i česky. Také pečeti městských úředníků měly být dvojjazyčné. Ulice a náměstí, které byly až doposud pojmenovány po nepřátelích českého národa a po členech habsburské rodiny, bylo třeba přejmenovat, a sice po osobách, jež se zasloužily o dobro lidstva a pokrok. Ulice a náměstí měly být opatřeny česko-německými tabulkami.

Vícestarosta dr.Staden sdělil Aloisi Havlíkovi, že se právní oddělení záležitostí zabývalo, ale vyjádřilo se, že zatím není k dispozici podnět, zákon či ustanovení k určitému rozhodnutí v záležitosti uličních tabulek. Dr.Staden ujistil pana Havlíka, že všichni občané Československé republiky mají být všude rovnocenní a rovnoprávní.

Městské zastupitelstvo projevilo ochotu spolupůsobit na přejmenování některých ulic a náměstí, ale v tom případě, že by se tak stalo bez odstoupení od jejich práva sebeurčení na základě jejich svobodného rozhodnutí a bez odstoupení od důstojnosti německého národa.

Následující debata projednávala žádost pana Havlíka, ale nepřinesla žádné konečné rozhodnutí. Proto starosta uzavřel celé zasedání, aniž došlo k nějakému závěru.

Dne 14.dubna 1920 vyšel zákon č.266 Sb.z.a n. o přejmenování ulic a náměstí, jejichž dosavadní označení

připomínalo osoby, které vystupovaly nepřátelsky proti československému národu nebo události protistátního charakteru. Obce byly proto povinny, během měsíční lhůty ode dne začátku působení tohoto zákona, taková označení odstranit a oznámit nadřízeným politickým úřadům nová označení.⁵⁾ Zákon vstoupil v platnost 27.dubna 1920.

Pojmenování ulic patřilo do oboru působnosti obce, které byla jako autonomní obci nadřízená zemská správa politická v Praze.

Na sedmém veřejném zasedání městského zastupitelstva 10.srpna 1920 přednesl zástupce starosty dr.Staden zprávu o tom,⁶⁾ které ulice a náměstí byly z rozhodnutí právního oddělení přejmenovány.⁷⁾

Prezídium zemské správy politické vzalo toto na vědomí.⁸⁾

Zemská správa politická uznala výnosem ze dne 27.listopadu 1922 městskou obec Liberec povinnou označovat své ulice a veřejná místa také ve státním jazyce, a to na prvním místě. Důvodem k tomu měla být ta skutečnost, že město Liberec bylo sídlem krajského soudu, jehož obor působnosti se vztahoval na soudní okres Tanvald, ve kterém žilo podle posledního sčítání lidu přes 25% státních příslušníků československého jazyka.

Okolnost, že Liberec nebyl také sídlem úřadů politické správy, jejíž obor působnosti by se vztahoval na soudní okres, ve kterém žilo dle posledního sčítání obyvatel nejméně 20% státních občanů československého jazyka, byla zcela opomenutelná a nemohla město zprostit závažné povinnosti.

Městské radě se však toto rozhodnutí nezamlouvalo, a proto navrhlo, aby městské zastupitelstvo schválilo její usnesení o podání stížnosti na ministerstvo vnitra.

Městské zastupitelstvo návrh městské rady schválilo na svém čtvrtém veřejném zasedání dne 29.prosince 1922.⁹⁾

Ministerstvo vnitra však stížnost městské rady zamítlo jako neodůvodněnou.¹⁰⁾ Spojka "a" ve větě odstavce 2., článku 5.vládního nařízení ze dne 25.srpna 1921, č.324 Sb.z.a n.,¹¹⁾ "které jsou sídlem soudů "a" úřadů politické

správy", neměla význam v tom smyslu, že by bylo nutné, aby obec byla sídlem jednak jazykově kvalifikovaného soudu, tak politického úřadu. Zákon ze dne 14.dubna 1920 hodlal upravit označení ulic a veřejných míst vůbec, tedy také již označených ulic a náměstí.

Městská rada ale navrhla městskému zastupitelstvu odvolat se proti tomuto výnosu, tentokráte u Nejvyššího správního soudu a žádat o povolení odročení působnosti pro toto odvolání. Zastupitelstvo návrh přijalo 24.dubna 1923 na třetím veřejném zasedání.¹²⁾

V dalších číslech Amts-Blattu však již nenacházíme žádné zápisy, které by se vracely k výše popisované záležitosti a tak nám podaly svědectví o konečném vyřešení celého problému.

Snad až do 3.února 1926 se mohly vést spory o označení ulic a náměstí. Tímto datem a vydáním vládního nařízení však bylo v článku 81., odstavci 6., pevně stanoveno označení ulic, silnic vždy v jazyku státním na prvním místě.¹³⁾

Jistým krokem k uspokojení českých městských zástupců bylo rozhodnutí zastupitelstva v Liberci ze dne 28.dubna 1925, týkající se označení jedenácti dosud nepojmenovaných ulic ve státním jazyce na základě článku 5. vládního nařízení ze dne 25.srpna 1921, č.324 Sb.z.a n..¹⁴⁾

Starostovi města Liberce byla podána zpráva ze strany českých členů městského zastupitelstva, kterou dr.Scholze¹⁵⁾ přeložil a přečetl na prvním veřejném zasedání zastupitelstva 15.června 1926. Ve zprávě tito zástupci žádali na základě porady o potřebách českého obyvatelstva a za přihlížení ke spokojenosti, svornosti a klidu všeho obyvatelstva města Liberce všechna práva, která byla menšinám zaručena jazykovým nařízením. Čeští zástupci také očekávali, že bude českému obyvatelstvu v Liberci vyhověno na všech stranách s odkazem na letité snahy českých zástupců o udržení klidného společného žití obou národností ve městě.

Čeští zástupci města se však nedočkali projednání své žádosti na této schůzi. Zbylé části zastupitelstva se totiž zpráva jevila jako velice všeobecná a vzdálená dalšímu programu jednání. Věc ale byla přidělena městské radě

k dalšímu projednání.

Jednacím jazykem městské obce Liberec byla němčina. Tento jazyk platil také pro styk městské obce s vlastními členy svých zastupitelských sborů. I když členy byli i příslušníci české menšiny. Neexistovalo žádné právní nařízení, které by německou obec nutilo vést tento styk v jiném než jednacím jazyce. Samo jazykové nařízení obsahovalo jen ustanovení o styku se stranami,¹⁶⁾ ne ale s vlastními členy zastupitelstva.

Podle jazykového zákona¹⁷⁾ mohla být na zasedáních a poradách zastupitelských sborů a samosprávných úřadů užívána vedle jazyka německého také řeč česká a podněty a návrhy musely být do jednání zaváděny v této řeči.

Městská obec Liberec byla tedy oprávněna vydávat pozvání členům vlastních zastupitelských sborů výhradně v německém jazyce. Ale čeští členové zastupitelstva, městské rady a komise v Liberci žádali, aby všechna pozvání do sezení, porad a komisí jim byla doručována v jazyku státním. Protože této oprávněné žádosti vyhověno nebylo, a i písemné protesty jednotlivců proti doručování pozvání v jazyce německém zůstaly bezvýsledné, usnesli se čeští zástupci na tom, že po tak dlouho, dokud nebude jejich přání vyhověno, nebudou přijímat německá pozvání a žádných porad ani komisí se nezúčastní. Toto prohlášení předložil městskému zastupitelstvu městský radní Hašek 31. prosince 1926 a žádal o jeho zařazení do jednacího spisu.¹⁸⁾

Jak dlouho se čeští zástupci neúčastnili porad a sezení z důvodu nesplnění jejich přání zasílat pozvání v jazyce českém, nevíme. V dalších jednacích spisech městského zastupitelstva se již o tomto nenacházejí žádné zmínky.

Po zvolení nového starosty obce Liberec Carla Kostky a po utvoření nového zastupitelstva se poměry v Liberci po stránce národnostní v mnohém změnily k lepšímu a život českého člověka byl snesitelnější. Městský zástupce Kögler na pátém veřejném zasedání zastupitelstva 21. června 1930¹⁹⁾ však litoval, že ani nová správa města po stránce jazykové nevyšla českým občanům natolik vstříc, kolik jazykové zákony nařizovaly, a že každého kousku rovnocennosti se museli

domáhat, tak jako dříve. Všude tam, kde město jako takové jednalo s veřejností, byly dosud nápisy a orientace pouze v řeči německé a český člověk, neznalý německého jazyka, se v městských podnicích bez tlumočníka nemohl domluvit.

Také v budově radnice byly i nadále orientační tabule a veškeré nápisy výhradně německé, tak jako v biografu, tržnici, plynárně, elektrárně, na jatkách, na harcovské plovárně a všude tam, kde město vystupovalo jako rozhodující činitel.

I na elektrických dráhách všech měst s německou většinou²⁰⁾ bylo vždy na českou prosbu slušně vyhověno, jen v Liberci se i v této době stávaly případy, že průvodčí trvali na tom, aby s nimi pasažér mluvil německy.

Zástupce Kögler žádal za ostatní členy městského zastupitelstva a za české obyvatele Liberce, aby protičeská politika představitelů města již ustala a aby s nimi bylo jednáno jako s rovnocennými občany.

Přednesenou zprávu vzalo městské zastupitelstvo na vědomí.

Problematikou přejmenování a pojmenování ulic a náměstí se liberecké zastupitelstvo v průběhu období první republiky zabývalo několikrát. Také na programu sedmého veřejného zasedání 1. prosince 1930 bylo projednání návrhů právě o pojmenování některých dosud neznámých ulic.²¹⁾

I tentokrát převzal za české zástupce iniciativu Jan Kögler a ve svém projevu plně podpořil návrh radního Čížka ze zatím poslední schůze městského zastupitelstva,²²⁾ aby některá ulice byla pojmenována jménem muže, který se zasloužil o československý stát.²³⁾ Tento návrh se však stal pro část zastupitelstva předmětem posměchu. Nyní se ale Jan Kögler k věci tak důležité pro zástupce českého obyvatelstva vrátil. Jako mluvčí českých zástupců přednesl jejich konkrétní nabídku na pojmenování některé hlavní ulice nebo některého náměstí po prezidentu republiky nebo po prvním ministru financí dr. Rašínovi, který uchránil československé občany bez rozdílu národnosti od osudu sousedů za hranicemi a následků inflace.

Pan Kögler poukázal na skutečnost, že se v Liberci

nacházelo několik set ulic a čeští obyvatelé žádali pojmenování pouze jediné dle svého přání. Jejich požadavek nebyl jistě přehnaný a jiná města na severu Čech, ještě s větší německou většinou,²⁴⁾ již dávno tomuto českému přání vyhověla.

Opakovaně Kögler prosil, aby se dopravní výbor touto otázkou zabýval a aby se k 7.březnu příštího roku u příležitosti 81.narozenin pana prezidenta Masaryka tato otázka stala skutečností.

Přednesený návrh byl opravdu přidělen dopravnímu výboru, ale vícestarosta August Hecker²⁵⁾ upozornil na to, že k pojmenování ulice podle pana prezidenta by bylo nutné vyžádat si povolení prezidentské kanceláře a souhlas samotného pana prezidenta.

V následujícím roce ani v letech dalších však nebyl učiněn nejmenší krok k pojmenování některé z mnoha libereckých ulic či některého náměstí po československém prezidentu T.G.Masarykovi.

Když čeští zástupci města Liberce viděli, že celá záležitost zcela utichla, rozhodli se znovu na ni upozornit. Proto tvůrce tohoto návrhu městský radní Ottokar Čížek opět na čtvrtém veřejném zasedání zastupitelstva 17.listopadu 1932 poukázal na to, že doposud nebyla žádná ulice nebo třída pojmenována po předních osobnostech Československé republiky a že se tak již stalo ve význačných městech s německou většinou. Čížek také připomněl, že požadavek byl již jednou přikázán příslušné komisi k projednání, tam však patrně vešel v zapomenutí.

Ale ani toto upozornění příliš neuspíšilo konečné završení požadavku českých městských zástupců.

Teprve v roce 1934 bylo přejmenováno "Novoměstské náměstí" (Neustädter Platz) jménem pana prezidenta na "Masarykovo náměstí" (Masarykplatz). Tato skutečnost byla oznámena na druhém veřejném zasedání zastupitelstva 6.března 1934, na kterém Jan Kögler zastupitelstvu poděkoval za přijetí návrhu.

Na zasedáních libereckého zastupitelstva byly projednávány záležitosti výhradně v německém jazyce. To

vyvolávalo zásadní nesouhlas českých zástupců, kteří žádali, aby projevy byly formulovány a tlumočeny i v jazyku státním. Městský radní Ottokar Čížek se opakovaně ohrazoval proti takovému nezákonnému jednání. Ke konkrétní rozepři došlo během druhého veřejného zasedání zastupitelstva ve velkém zasedacím sále radnice, konaném dne 11.května 1932, při projednávání bodu o pojmenování nové ulice.²⁶⁾

Městský radní Ernest Ferster navrhl městskému zastupitelstvu, aby lesní cesta "U zoologické zahrady" (Tiergartenweg), která vedla na západní straně jezírka u ZOO a byla denně užívána německým hudebním skladatelem Gerhardelem a byla tedy označována jako "Gerhardtova cesta" (Gerhardtweg) a až dosud neznámá lesní cesta na protější straně jezírka, které se říkalo "U zoologické zahrady" (Tiergartenweg), byly přejmenovány, resp. nově pojmenovány.

Ernest Ferster přednesl svou řeč samozřejmě v jazyku německém. A to popudilo Čížka k tomu, aby se ujal slova. Ve svém projevu předneseném česky,²⁷⁾ během něhož opouštěli sál zástupci Německé národní strany, Německé národně-socialistické dělnické strany a Německé sociální strany,²⁸⁾ žádal, aby veškeré návrhy zde předložené byly tlumočeny i v jazyku státním. Domáhal se dodržování zákonů československého státu městem a nápravy při vylučování Čechů ze všech služeb města. Uvedl, že město Liberec přijímalo do městského úřadu a do městských podniků: do nemocnice, elektrárny, plynárny, vodárny, do jatek, k pouliční dráze, do městského hospodářství a do všech odvětví městské správy celou řadu zaměstnanců všech kategorií: právníky, lékaře, zvěrolékaře, technické síly, kancelářské síly atd.. Čech byl však ze služeb města vylučován.

Ostatní členové městského zastupitelstva si také museli vyslechnout, že město vyvěšuje v lesích, které mu přidělil československý stát, výstrahy a upozornění německo- české. A to znamenalo opětovné porušování zákona.

Ottokar Čížek varoval před pokračováním ve snižování státního jazyka.

Městské zastupitelstvo vzalo na vědomí upozornění radního Ottokara Čížka.

Otázky jazykové se týkal další z projednávaných bodů druhého veřejného zasedání městského zastupitelstva dne 11.května 1932²⁹⁾ o označení ulic na domovních tabulkách.

Zemský úřad v Praze totiž výnosem z 20.listopadu 1929 vytýkal majitelům domů v Liberci, že názvy ulic na domovních tabulkách byly zapsány jediné v jazyce německém, což stálo s ohledem na liberecké poměry³⁰⁾ v rozporu s článkem 5., odstavcem 2. vládního nařízení ze dne 25.srpna 1921, č.324 Sb.z.a n..³¹⁾ Proto byla městská rada vyzvána, aby podala zemskému úřadu zprávy během čtyř týdnů, zda a během jaké doby je městská obec připravena tento nedostatek odstranit.

Městská rada se touto otázkou zabývala dne 19.prosince 1929 a zjistila, že neexistuje žádná zákonná povinnost uvádět označení ulic na domovních tabulkách také česky. V tomto smyslu městská rada také odpověděla 20.ledna 1930 zemskému úřadu do Prahy a oznámila též, že na základě shora uvedeného nařízení je průběžně umísťováno označení ulic a veřejných míst na silničních tabulkách také ve státním jazyce, a to na prvním místě.

Uliční číslování domů tak, že na jednotlivých domovních tabulkách bylo umístěno také označení ulice, bylo prováděno bez zákonné povinnosti.³²⁾ Městské zastupitelstvo také až do této doby nevyneslo ani jeden závěr o tom, ve které řeči mělo být uvedeno označení ulic na domovních tabulkách.

Městská rada poukázala i na vysoké náklady, jež by byly spojeny s takovou úpravou, když při zavedení dvojjazyčnosti na domovních tabulkách již v roce 1929 by muselo být 3073 takových tabulek vyměněno za nové, což by vyžadovalo náklady okolo 100 000 Kč.³³⁾ Proto byl zemský úřad požádán o zachování dosavadního stavu.

Zemský úřad však setrval na nutnosti nové úpravy. Chtěl totiž pro označení domovních tabulek užít totéž zákonné ustanovení, které platilo pro označení ulic a náměstí na silničních tabulkách. Zároveň zemský úřad vyjádřil, že podle §19., odstavce 1. zákona ze dne 14.dubna 1920, č.266 Sb.z.a n. nesli náklady na číslování vlastníci domů,³⁴⁾ kteří byli vyzváni k provedení úpravy během čtyř týdnů.

Městská rada jednohlasně i s hlasy českých stran rozhodla dne 22.prosince 1930 o vznesení námítky proti příkazu zemského úřadu a požádala ho, aby upustil od svého provedení, když zcela odpovídalo zákonným předpisům, pokud šlo o označení ulic a náměstí. S tím bylo odsouhlaseno neumísťovat od nynějška na domovní tabulky žádná označení ulic.

Své vyjádření zaslala městská rada zemskému úřadu následující den a znovu poukázala na okolnost, že hospodářská krize a zákon o ochraně nájemníků³⁵⁾ způsobily již tak těžkou situaci majitelů domů, kteří by neunesli další zatížení. Ostatně by v Liberci stačilo česko- německé označení silnic na začátku a na konci.

Zemský úřad podlehl nátlaku městské rady v Liberci. Napsal ale 17.ledna 1931, že pokud bude upuštěno od označení ulic, bude nutné, aby rozhodnutí městského zastupitelského kolegia v Liberci ze dne 29.března 1883 o označení ulic na domovních tabulkách bylo změněno výslovně novým rozhodnutím zastupitelstva tak, že by mělo být napříště zaznamenáno na číslovaných tabulkách pouze číslo domu, nikoli jméno ulice, jak bylo ustaveno v březnu roku 1883.

Na zasedání městské rady 29.ledna 1931 bylo toto oznámení zemského úřadu vzato na vědomí.

Podle §17., odstavce 2. zákona ze dne 14.dubna 1920, č.266 Sb.z.a n.³⁶⁾ mohlo být číslováno ve městech a rozsáhlých obcích vedle všeobecně předepsaného číslování veškerých domů postupnými čísly, mimo to podle ulic a náměstí. Některá další ustanovení o pořízení označení silnic nebo jiného textu na číslovaných tabulkách neexistovala, takže nebylo toto právně nutné.

Po přednesení celé této zprávy dr.Hansem Sennem na druhém veřejném zasedání městského zastupitelstva si vzal slovo městský radní Ottokar Čížek a předložil svůj návrh. Žádal, aby bylo ponecháno dosavadní označení uličních tabulek s domovními čísly s připojením označení názvu ulic i v jazyku státním.

Čížek se ve svém projevu vrátil již ke svým minulým výzvám, aby veškeré návrhy zde přednesené byly ve smyslu

ustanovení jazykového zákona tlumočeny i v jazyku státním. To se však prozatím nestalo. Konkretizoval proto svoji žádost, aby návrhy městské rady na program tohoto zasedání, např. o pojmenování nové ulice, o jmenování důvěrníků, o zavedení dávky z peněžních automatů, byly tlumočeny i v jazyku státním.

Návrh Ottokara Čížka byl však zamítnut a starosta ještě poznamenal, že zástupcům českých stran byly návrhy známy, byly jim předloženy v českém jazyku a nebylo tedy nutné jejich zvláštní předčítání.

Naopak návrh městské rady byl přijat.

O tom, že jazykové problémy v Liberci se dostávaly i na program zasedání městského zastupitelstva, kde zástupci české menšiny se pokoušeli o jakési odčinění křivd páchaných na příslušnících státního jazyka, žijících v Liberci, a o nápravu, svědčí také jednací spis z třetího veřejného zasedání zastupitelstva, které se konalo 27.června 1932.³⁷⁾

Problém se tentokráte týkal programů zasedání zastupitelstva, jež byly pravidelně dodávány všem místním německým časopisům k uveřejnění. Každý program schůze se uveřejňoval proto, aby občanstvo vzalo na vědomí, že schůze byla veřejná a aby mělo přehled, o čem se na schůzi bude jednat.

To bylo v pořádku, ale městský radní Jan Kögler, který se hned v úvodu zasedání ujal slova, viděl nespravedlnost v tom, že programy nebyly dodávány v překladu také libereckým časopisům českým.

V souvislosti s tiskem uvedl Kögler další svou námitku. Ta se vztahovala na výši jízdného nových linek městských autobusů, které byly v Liberci zavedeny. Ceny jízdného měly být publikovány ve veřejném tisku na základě žádosti právě Köglera, a to nejen v časopisech německých, ale i českých.

Městská rada se jednomyslně usnesla, že se tak opravdu stane, ale příslušní úředníci zatím tak neučinili. Proto se radní Kögler ohradil proti takovému jednání a požadoval, aby vše, co sloužilo k orientaci veřejnosti, bylo uveřejňováno také v tisku českém.

Starosta slíbil, že se vše prošetří a bude se pátrat,

proč výše jízdného nebyla zatím zveřejněna v českém tisku.

O tom, k jakému závěru starosta a městská rada došli, nám chybí jakékoli informace. Je možné, že náprava byla učiněna, ale nemůžeme vyloučit i tu variantu, že se na celou věc postupně zapomnělo, což by nebyl ojedinělý případ,³⁸⁾ a že vše zůstalo opět při starém a čeští zástupci, ač se snažili, pro to již nic více nemohli udělat.

Již jsme si zvykli, že nejiniciativnějšími z českých zástupců v městském zastupitelstvu byli Jan Kögler a především Ottokar Čížek. Ti bojovali za práva českých občanů Liberce, za spravedlnost, které se jim často nedostávalo a za prosazení české věci.

Ottokar Čížek zatím neuspěl v městském zastupitelstvu se svými poznámkami, vztahujícími se na přednesení návrhů také v jazyku české menšiny. Proto se pokusil najít odvolání u zemského úřadu v Praze, kam zaslal stížnost v této záležitosti.

Starosta Liberce byl tedy zemským úřadem upozorněn na porušování platných jazykových předpisů na schůzích městské rady a zastupitelstva, jakož i ve styku městských zaměstnanců se stranami. Starosta měl tento postup ospravedlnit a podat zprávu o tom, jaká opatření učinil, aby v případech, které byly ve stížnosti Ottokara Čížka blíže vyličený, byla zjednána úplná a trvalá náprava.

Celá zpráva zemského úřadu byla přečtena na čtvrtém veřejném zasedání zastupitelstva 17.května 1934.³⁹⁾

Starosta Liberce na svou omluvu vysvětlil, že kdyby všechny návrhy pana Čížka měly být v městské radě projednány, tak by se vůbec nestihla jiná práce. Neopomněl poukázat na to, že se městská rada i městské zastupitelstvo přesně řídily jazykovým zákonem. Když bylo z jedné strany vysloveno přání, aby byl návrh přeložen do státního jazyka, tak se to stalo. Právě tak podané návrhy v českém jazyce byly přenášeny do jazyka německého, aby byly jasné všem členům, ačkoli, jak poznamenal starosta, "nejsme k tomu povinni".

Již dříve jsem se zmínila, že k pojmenování ulice či náměstí po panu prezidentovi bylo nutné povolení

prezidentské kanceláře a souhlas samotného pana prezidenta.

Stejný postup se musel podstoupit i v případě rozhodnutí městského zastupitelstva ze dne 1. dubna 1937 přejmenovat "Staroměstské náměstí" (Altstädter Platz) na "Náměstí dr. Eduarda Beneše" (Dr. Eduard Beneš Platz). Na třetím veřejném zasedání městského zastupitelstva 2. července 1937 starosta Liberce oznámil, že kancelář prezidenta republiky schválila rozhodnutí o označení náměstí jeho jménem. Dne 2. června 1937 přišlo starostovi Liberce vyjádření prezidentské kanceláře s projevem radosti a potěšení nad úmyslem městského zastupitelstva a s prosbou vyslovení díky pana prezidenta obyvatelstvu města Liberce.⁴⁰⁾

Dne 12. června 1938 se konaly volby do obecního zastupitelstva v Liberci a v červenci 1938 také volby nového starosty. 8. července 1938 byl novým starostou Liberce zvolen ředitel první chlapecké měšťanské školy v Liberci Eduard Rohn.⁴¹⁾ S funkcí starosty mu přibyla i povinnost předsedat městskému zastupitelstvu města Liberce.

- 1) Carl Kostka ve funkci starosty města Liberce a předsedy městského zastupitelstva v letech 1929- 1938.
- 2) Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XVI., Reichenberg 1919. Prosinec 1919, č.4.
 Amts- Blatt vycházel vždy jednou za měsíc a obsahoval zápisy městského zastupitelstva v Liberci.
- 3) Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XVII.,Reichenberg 1920- 1930, březen 1920, č.3, bod 7a.
- 4) Viz kapitoly: Stížnosti jednotlivců a Stížnosti spolků.
- 5) Zákon č.266 ze dne 14.dubna 1920 o názvech měst, obcí, osad a ulic místními tabulkami a číslování domů.
 Oddíl II.: O pojmenování ulic a veřejných míst. §7., odst.2.
- 6) Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XVII.,Reichenberg 1920- 1930, září 1920, č.7, bod 3a.
- 7) Původní název ulic a náměstí - nový název:

Albrechtstraße	- Fichtestraße
Bismarckplatz	- Neustädter Platz
Giselagasse	- Hablau
Kaiser Josef-Straße	- Siebenhäuser Straße
Kaiserstraße	- Tuchgasse
Kaiser Wilhelm-Platz	- Herrengasse
Krobatin-Straße	- Heimstättenstraße
Rudolfstraße	- Messegasse
Radetzky-Straße	- Realschul-Straße
Andreas-Hofer-Straße	- Albrecht-Dürer-Platz
Kaiserhügel	- Eichenhügel
Maria-Theresia-Straße	- Nibelungenstraße
Tagethoffstraße	- Robert Blum-Straße
Specbacher Straße	- Stiftergasse
Stefanstraße	- Spitalgasse
Kaiser Josef-Park	- Stadtpark
Kaiser Franz Josef-Platz	- Kasernenplatz
- 8) Svědčí o tom výnos prezidia zemské správy politické ze dne 22.listopadu 1920, č.36345.

- 9) Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XX., Reichenberg 1920- 1930, leden 1923, č.1, bod 2a.
- 10) Výnos ministerstva vnitra z 24. února 1923.
- 11) Nařízení vlády č.324 republiky Československé ze dne 25.8. 1921, jímž se provádí zákon ze dne 14.4. 1920, č.266 Sb.z.a n..
Oddíl II.: O pojmenování ulic a veřejných míst, čl.5., odst.2.: "Usnese-li se obecní zastupitelstvo na pojmenování v jazyce jiném než československém, jest vedle toho v jazyce státním, a to na prvním místě vždy označiti ulice a veřejná místa v obcích, v nichž dle posledního sčítání lidu obývá alespoň 20% státních příslušníků jazyka československého, jakož i v obcích, jež jsou sídlem soudů a úřadů politické správy, jejichž působnost vztahuje se na soudní okres, v němž dle posledního sčítání lidu obývá alespoň 20% státních občanů jazyka československého, a v místech lázeňských.
- 12) Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XX., Reichenberg 1920- 1930, květen 1923, č.3, bod 2b.
- 13) Viz příloha č.3.
- 14) Rozhodnutí bylo přijato na 6.veřejném zasedání městského zastupitelstva 26.6. 1925.
- 15) Německý úředník znalý jazyka českého.
- 16) Čl.4.- 7. prováděcího nařízení k jazykovému zákonu ze dne 3.2. 1926.
- 17) Zákon ze dne 29.2. 1920, §3., odst.2..
- 18) Jednací spis o 3. veřejném zasedání městského zastupitelstva dne 31.12 1926, Amts- Blatt. Roč.XXIII., Reichenberg 1920- 1930, prosinec 1926, č.4.
- 19) Amts- Blatt. Roč.XXVII., Reichenberg 1920- 1930, září 1930, č.5.
- 20) Např. města Teplice, Ústí, Děčín, Jablonec a jinde.
- 21) Amts- Blatt. Roč.XXVII., Reichenberg 1920- 1930, prosinec 1930, č.7, bod 6.
- 22) Čížek přednesl svůj návrh na 6. veřejném zasedání městského zastupitelstva dne 30.10 1930, Amts- Blatt. Roč.XXVII., Reichenberg 1920- 1930, říjen 1930, č.6.
- 23) Nejen pojmenování po osobnostech německé národnosti.

- 24) Např. města Žatec nebo Karlovy Vary.
- 25) August Hecker- v letech 1929- 33 vykonával funkci 2.zástupce starosty.
- 26) Amts- Blatt. Roč.XXIX., Reichenberg 1931- 1938, červen 1932, č.3, bod 5c.
- 27) K jednacímu spisu přiložen k české zprávě O. Čížka německý překlad.
- 28) Informuje o tom zpráva vedoucího úřadů Hanse Senna, zanesená v jednacím spise 2. veřejného zasedání zastupitelstva dne 11.5. 1932.
- 29) Amts- Blatt. Roč.XXIX., Reichenberg 1931- 1938, červen 1932, č.3, bod 5f.
- 30) V soudním okrese Tanvald- libereckého krajského soudního obvodu bydlelo více než 20% Čechů.
- 31) Viz. poznámka č.11.
- 32) V zákonu ze dne 14.4. 1920, č.266 o přejmenování ulic o tom nebyla žádná zmínka.
- 33) Zpráva vedoucího úřadů Hanse Senna, předložená na 2.veřejném zasedání zastupitelstva dne 11.5. 1932.
- 34) §19.,odst.1.: "Náklady na číslování, jakož i udržování čísla čitelným hradí majitel domu."
- 35) Zákon ze dne 8.4. 1920, č.275 Sb.z.a n., o ochraně nájemníků.
- 36) §17., odst.1.: "Nastane-li nutnost nového očíslování celého místa, čísluje se počínajíc číslem jedna postupně vhodným způsobem podle polohy domů tak, až všechny domy, náležející k téže obci, jsou očíslovány. V částích obce a předměstích, která mají vlastní jména, může být očíslování provedeno odděleně."
odst.2.: "V městech a v rozsáhlejších obcích může býti vedle toho číslováno podle ulic a náměstí."
- 37) Amts- Blatt. Roč.XXIX., Reichenberg 1931- 1938, červenec 1932, č.4.
- 38) Již jsme se setkali s tím, že čeští zástupci museli zastupitelstvu připomínat své návrhy a žádosti, předložené na předchozích schůzích zastupitelstva.
- 39) Amts- Blatt. Roč.XXXI., Reichenberg 1931- 1938, červen 1934, č.4.

- 40) Amts- Blatt. Roč.XXXIV., Reichenberg 1931- 1938, červenec 1937, č.3, bod 1a.
- 41) Lug, V.: Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg in Böhmen (Sudetenland). 1931- 1941. Díl IV.- seš.1- 3, Liberec, s.237.

Závěrem chci konstatovat, že tak závažné problémy, jako jsou česko-německé vztahy a jazykové spory v česko-německých vztazích v Liberci, by si jistě zasloužily pokračování a rozšíření, i v podobě další diplomové práce. Zvláště by se jednalo o téma: Jazykové spory v Liberci od konce 19. století do roku 1918.

Tato problematika, myšlena obecně s platností pro celou republiku, je zvláště v této době, kdy se znovu začíná hovořit o sudetoněmeckém problému, o zpochybňování správnosti odsunu Němců i o "odčinění křivd spáchaných" na těchto Němcích, velice důležitá. Právě v době, o které jsem ve své práci psala, můžeme také hledat určité příčiny vyústění celého česko-německého problému, který vedl až k odluce obou národností. Úplné národnostní oddělení se ale nikdy neuskutečnilo. Oba národy vždy budou spojovat právě odsunutí sudetští Němci, kteří si do Německa a Rakouska odnesli "kusy češství".¹⁾

V diplomové práci jsem se pokusila podat obraz doby, charakteristické česko-německým soupeřením, vzrůstajícími národnostními a jazykovými boji v Liberci. V Liberci, jako městě s německou většinou, se uplatňovala na prvním místě řeč německá a čeští občané, ač byli v právu, nenašli často nikde odvolání proti takovému chování. S rozmachem sudetoněmeckého hnutí se zostřoval nejen vztah Němců k Čechům, ale horšily se podmínky i pro užívání státního, tedy českého jazyka.

Vyvrcholením tohoto období bylo odstoupení pohraničí Německu a zřízení Sudetoněmecké župy s hlavním městem Liberec, zřízení Protektorátu Čechy a Morava a následné vypuknutí druhé světové války.

Přesto sudetští Němci měli v ČSR lepší podmínky než jiné menšiny ve střední Evropě.²⁾

Za základní prameny k dané problematice jsem považovala archivní materiál Státního okresního archivu v Liberci. Tomu sice chyběla přehlednost, systematičnost, časová posloupnost, ale jednotlivé složky většinou obsahovaly

základní úřední náležitosti a podrobné informace.

Tento pramenný materiál jsem zpracovala a dosažené poznatky zasadila do souvislostí, vztahující se na vývoj libereckého, ale i celorepublikového vývoje česko- německé otázky.

Diplomovou prací jsem získala také cenné zkušenosti se zpracováním regionálních dějin. Zjištěné poznatky mi pomohly rozšířit znalosti o vývoji česko- německého vztahu a jazykové otázky v Liberci.

Toto mohu využít při hodinách dějepisu. Problematicke vzniku ČSR a období první republiky je věnován dosti široký prostor při výuce dějepisu v osmých třídách ZŠ. Samotné jazykové otázky a jazykovému boji věnována pozornost není. Proto bych tyto hodiny zpestřila právě informacemi o postavení českého a německého jazyka obecně a poté o situaci v Liberci, který byl příkladem častého nedodržování jazykového zákona a upřednostňování německého jazyka a z toho plynoucích konfliktů.

Takováto výuka regionálních dějin je pro žáky důležitá k vytváření citového vztahu k místu, ve kterém žijí, k rozvíjení schopnosti historického myšlení dětí a hledání historických souvislostí a v neposlední řadě k rozšiřování vědomostí o jejich vlastní městu či regionu.

Ke zvýšené názornosti a přitažlivosti při výuce regionálních dějin, v mém případě jazykové otázky v Liberci, je možné využít i různých pomůcek. Příkladem jsou letáky, dobový tisk, různé statistické tabulky o počtech německy a česky mluvících obyvatel atd.

POZNÁMKY KE KAPITOLE:

- 1) Křen, J.: Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780-1918. Praha, 1990, s.21.
- 2) Kural, V.: Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918- 1938). Praha, 1993, s.208.

8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

SEZNAM PRAMENŮ

SOkAL AML- Gd inv.č.417, sign.94/7, kartón č.301- 302.

SOkAL AML- Gd inv.č.432, sign.174/7, kartón č.305.

SOkAL AML- Gd inv.č.443, sign.228/7, kartón č.309- 316.

Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XVI., Reichenberg 1919.

Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XVII.- XXVII., Reichenberg 1920- 1930.

Amts- Blatt der Stadt Reichenberg. Roč.XXVIII.- XXXV., Reichenberg 1931- 1938.

Rigelhaan, Otto: Die gesetzliche Stellung der deutschen Sprache in der Tschechoslowakei. Sonder- Abdruck a.d. Sudetend. Jahrbuch 1927. Augsburg und Kassel, 1927.

SEZNAM LITERATURY

Dějiny jazykového práva v českých zemích:

Epstein, Leo: Der Sprachenrecht der Tschechoslowakischen Republik. Unter Berücksichtigung der Gesetzmateralien und der Rechtsprechung, mit Hinweisen und erläuternden Bemerkungen. Reichenberg, 1927.

Klepetař, Harry: Der Sprachenkampf in den Sudetenländern. Prag- Warnsdorf- Wien, 1930.

Česko- německé dějiny, obecné práce:

- Bauer, Franz a kol.: Tisíc let česko- německých vztahů. 2.aktualizované vydání, Mnichov 1990, Praha 1991.
- Bosl, Karl: Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder. Stuttgart, 1967, 4 díly.
- Bradáčová, Hana: Sudetoněmecké hnutí v letech 1918- 1938 na Liberecku a česko- německé vztahy v letech 1918- 1938. /Diplomová práce/, Hradec Králové, 1992. Pedagogická fakulta v Hradci Králové, katedra historie.
- Jílek, Heinrich: Bibliographie zur Geschichte und Landeskunde der böhmischen Länder von den Anfängen bis 1948. Publikation der Jahre 1850 bis 1975. Band I-III. Köln- Wien, 1986, 1988, 1990.
- Kořalka, Jiří a kol.: Němci, Češi, Slováci 1815- 1918. Souběžné a rozdílné tendence jejich společenského vývoje. 1.vydání, Praha, 1992.
- Křen, Jan: Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780- 1918. 1.vydání, Praha, 1990.
- Kural, Václav: Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918- 1938). 1.vydání, Praha, 1993.
- Lug, Viktor: Schriften über Reichenberg und den Reichenberger Kreis. Reichenberg, 1942.
- Otter, Jiří: Úděl česko- německého sousedství. Pohledy do zrcadla dvanácti století společných dějin. Brno, 1994.

Prinz, Friedrich: Geschichte Böhmens 1848- 1948. München, 1988.

Rádl, Emanuel: Válka Čechů s Němci. 2.vydání, Praha, 1993.

Urban Otto: Česká společnost 1848- 1918. 1.vydání, Praha, 1982.

Urban, Otto: České a slovenské dějiny do roku 1918. 1.vydání, Praha, 1991.

Regionální literatura:

Bílková, Libuše a kol.: Liberecká radnice. Liberec, 1993.

Horáková, Libuše: Ze starého Liberce 1352- 1945. Liberec, 1970.

Lug, Viktor: Heimatskunde des Bezirkes (Kreises) Reichenberg in Böhmen (Sudetenland). 1931- 1941. Teil IV., Heft 1-3, Reichenberg, 1938- 1940.

Ressel, Anton: Heimatskunde des Reichenberger Bezirkes, Stadt und Land. Bd.2., Reichenberg, 1903- 1905.

Technik, Svatopluk- Ruda, Vladimír: Liberec minulosti a současnosti. Ústí nad Labem, 1980.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č.1: Návrh zákona ze dne 8. května 1900 o užívání jazyků při státních úřadech v Čechách a na Moravě.
- Příloha č.2: Zákon č.122 ze dne 29. února 1920 podle §129. ústavní listiny, jímž se stanovily zásady jazykového práva v republice Československé.
- Příloha č.3: Vládní nařízení č.17 ze dne 3. února 1926, jímž byl proveden ústavní zákon jazykový ze dne 29. února 1920 pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.
- Příloha č.4: Vládní nařízení č.229 ze dne 29. prosince 1928, kterým se upravovalo užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. července 1927, č.125 Sb.z.a n., o organizaci politické správy.
- Příloha č.5: Seznam osob české národnosti s jejich zaměstnáním a bydlištěm v Liberci, které na základě svých stížností z let 1935 a 1936 žádaly vyhotovení všech vyřízení a přípisů, pro ně určených, výlučně v jazyku státním.

Návrh zákona ze dne 8. května 1900 o užívání jazyků
při státních úřadech v Čechách a na Moravě.

II. Abschnitt.

Regelung des Sprachengebrauches. Sprachgebiete.

§:10.

Im Königreiche Böhmen werden zur Regelung des Sprachgebrauches bei den landesfürstlichen Behörden drei Sprachengebiete unterschieden:

1. ein einsprachig böhmisches,
2. ein einsprachiges deutsches,
3. ein gemischt ~~deutsch-böhmisch~~ ^{deutsch-slawisch} Gebiet.

Die Sprengel der Bezirks- und Kreisgerichte sind mit Beachtung der Bestimmungen der Gesetze vom 11. Juni 1868 R.G.Bl.Nr.59 und vom 26. April 1873, R.G.Bl.Nr.62 derart umzugestalten, daß die Gerichtssprengel in der Regel nur einsprachige Gemeinden umfassen.

Ebenso sind auch die politischen Bezirke mit Berücksichtigung der Aufgaben der Verwaltung so viel als möglich der Sprache der Bewohner entsprechend abzugrenzen. In beiden Fällen ist auf die Wünsche der Bevölkerung, sowie auf die Verkehrsverhältnisse entsprechend Rücksicht zu nehmen.

Bei dieser Abgrenzung hat jeder Bezirk als sprachlich gemischt zu gelten, in dem die Minderheit der anderssprachigen Bewohner 20 Prozent der gesammten Bevölkerung erreicht oder übersteigt.

In der Folge hat ~~auch~~ ^{nach} Jener zweiten Volkszählung eine Revision stattzufinden, wobei derselbe Prozentsatz zugrunde zu legen ist. Welche politischen Bezirksbehörden, ferner welche Bezirksgericht- und Kreisgerichtssprengel bis zur Durchführung der sprachlichen Abgrenzung zu den einzelnen Sprachgebieten gehören, ist aus der Anlage II zu ersehen.

A. Amtssprache im äußeren Dienstverkehre.

1. Behörden der einsprachigen Gebiete.

§:11.

In den beiden einsprachigen Gebieten haben sich die Behörden im äußeren Dienstverkehre, das ist im mündlichen

und schriftlichen Verkehre, mit den Parteien in der Regel der Sprache des betreffenden Gebietes als ^{ihre} Amtssprache zu bedienen.

§:12.

Bei den Behörden der einsprachigen Gebiete sind mündliche Anbringungen, Protokollargesuche und schriftliche Eingaben auch in der anderen Landessprache zulässig.

Die Parteien sind ^{nicht} verpflichtet, von Urkunden oder anderen Schriftstücken, die in der anderen Landessprache abgefaßt sind und die sie als Beilagen, Behelfe oder sonst zum amtlichen Gebrauche beibringen, eine Übersetzung zu besorgen. Von schriftlichen Erledigungen erhält die ansuchende ~~Partei eine amtliche Ausfertigung in der~~ Sprache die Eingabe; mündliche Erledigungen sind ihr gleichfalls in ihrer Sprache zu vermitteln.

§:13.

Bei mündlichen Verhandlungen ist den Parteien, die sich der anderen Landessprache bedienen, die Teilnahme an der Verhandlung zu sichern.

Insbesondere ist dafür zu sorgen, daß allen Beteiligten die volle Kenntnis des wesentlichen Inhaltes der Verhandlung, sowie der Aussagen von Zeugen und Sachverständigen und der bei der Verhandlung verkündeten Entscheidung und Beschlüsse vermittelt werde.

§:14.

Aussagen von Zeugen und Sachverständigen, auf deren Wortlaut es ankommt, sind in der Sprache, in der sie abgegeben werden aufzunehmen und zu beurkunden.

§:15.

Die Vorschriften der §§:12,13, und 14 gelten auch für die Verhandlungen in strafgerichtlichen Angelegenheiten.

Bedient sich ein Beschuldigter der anderen Landessprache, so hat er von dem ihm ^{zu} stellenden Verfügungen, Entscheidungen und Beschlüssen insbesondere auch von der Anklageschrift zugleich eine amtliche Ausfertigung in seiner Sprache zu erhalten. Der Verhandlungsleiter hat dafür zu sorgen, daß dem Beschuldigten aus der Unkenntnis der Sprache kein Nachteil erwachse.

§:16.

Amtliche Bekanntmachungen in den einsprachigen Amtsbezirken ergehen in der Amtssprache; befinden sich jedoch in dem Amtsbezirke der Behörde Gemeinden, die sich der anderen Landessprache als ihrer Amtssprache bedienen, so hat daselbst die Bekanntmachung auch in der anderen Sprache zu erfolgen;

Dasselbe gilt von Ausfertigungen an solche Gemeinden.

§:17.

Die Sprache der Amtsaufschriften, Amtssiegel und Stempeln hat sich nach der Amtssprache der Behörde zu richten.

§:18.

Die Eintragungen in die öffentlichen Bücher (Grundbuch, Bergbuch, Wasserbuch, u. s. w.) dann in die Handels-, Genossenschafts- und andere öffentliche Register sind bei einsprachigen Behörden in der Amtssprache zu vollziehen.

Die Intabulationsklausel auf Urkunden ist in der Amtssprache beizusetzen.

Bei Auszügen aus diesen Büchern und Registern ist die Sprache der Eintragung beizubehalten.

II. Behörden im gemischtsprachigen Gebiete.
Zweisprachige Behörden.

§:19.

Bei den ~~Amts~~ Behörden des gemischtsprachigen Gebietes hat sich die Sprache des äußeren Dienstverkehrs ^{gemäß der} nach der Sprache der Partei zu richten.

In dieser Sprache haben im äußeren Dienstverkehre sämtliche Amtshandlungen, die der Erledigung ^{oder Befriedigung} eines mündlichen Ansuchens oder einer schriftlichen Eingabe dienen, vor sich zu gehen. Sind durch dieselben ^{oder durch eine} ~~mehrere~~ ^{oder eine} Parteien zu erledigen die sich nicht derselben Landessprache bedienen, so sind beide Landessprachen gleichmäßig anzuwenden und die Erledigungen oder Entscheidungen in beiden Landessprachen auszufertigen.

Verhandlungen vor zweisprachigen Behörden sind in der Sprache der Partei durchzuführen. Nehmen mehrere Parteien, die sich verschiedener Landessprachen bedienen, an der Verhandlung teil, so ist sie, falls ein Einverständnis der Parteien über die anzuwendende Sprache erzielt wird, in dieser, sonst in beiden Landessprachen durchzuführen.

Dieselben Grundsätze sind ^{dafür} maßgebend, in welcher Sprache die bei der Verhandlung ergehenden behördlichen Erklärungen, Entscheidungen, und Beschlüsse zu verkünden und die auf Grund der Verhandlung erfließenden Entscheidungen und Beschlüsse auszufertigen sind.

Wird die Verhandlung in beiden Landessprachen durchgeführt und wird ein Einverständnis der Parteien über die anzuwendende Sprache nicht erzielt, so sind die Erklärungen und Vorbringen der Parteien, insofern sie nicht in zusammenfassender Darstellung wiedergegeben werden, in der von jeder Partei gebrachten Sprache im Protokolle zu beurkunden. Im übrigen sind die durch das Verhandlungsprotokoll zu beurkundenden Umstände, ferner die Verfügungen und Entscheidungen der Behörden in der Sprache des ersten Anbringens zu protokollieren.

Vom amtswegen ist dafür zu sorgen, daß bei doppelsprachigen Verhandlungen der Partei die sich der anderen Landessprache bedient, die volle Kenntnis des wesentlichen Inhaltes der in dieser Sprache abgegebenen Erklärungen und Aussagen bei der Verhandlung vermittelt werde.

Bei Amtshandlungen, die nicht auf Einschreiten einer Partei eingeleitet werden sowie bei behördlichen Ausfertigungen, die nicht auf Einschreiten von Parteien oder zwar auf ein solches Einschreiten, aber nicht an Personen gehen, welche die Angelegenheit anhängig gemacht haben, hat sich die Behörde der Sprache zu bedienen, die von der Person, welche die Amtshandlung betrifft, oder der die Ausfertigung zuzustellen ist, gesprochen wird.

Ist diese Sprache nicht bekannt, oder ist sie keine der beiden Landessprachen, so hat die Behörde jene Landessprache ^{zu} gebrauchen deren Verständnis nach dem Aufenthaltsorte der Partei oder nach anderen der Behörde bekannten Umständen vorausgesetzt werden kann.

Erght der Beschluss, oder die Verfügung gleichzeitig an mehrere Personen, die sich nicht derselben Sprache bedienen, so hat die Ausfertigung in beiden Landessprachen zu erfolgen.

Die Partei ist berechtigt, binnen drei Tagen nach der Zustellung der Ausfertigung eine neuerliche Ausfertigung in der vom ihr gewünschten Landessprache zu verlangen. Als Zustellungstag hat jedoch auch in diesem Falle der Tag der Zustellung der ersten Ausfertigung zu gelten.

§:22.

Zeugen und Sachverständige können sich bei Verhandlungen vor Behörden des gemischtsprachigen Gebietes jeder der beiden Landessprachen bedienen. Ihre Aussagen sind stets in der von Ihnen gebrauchten Sprache aufzunehmen und zu beurkunden.

§:23.

In strafgerichtlichen Angelegenheiten sind die Vorschriften der §§: 20 bis 22 anzuwenden; Die Anklageschrift und alle anderen schriftlichen Ausfertigungen sind dem Beschuldigten stets in seiner Sprache, und bei Beteiligung mehrerer Personen, die nicht dieselbe Landessprache gebrauchen, jedem der Beschuldigten in seiner Sprache mitzuteilen. Die Vorträge des Staatsanwaltes und des Verteidigers sind in der Sprache zu halten, deren sich der Beschuldigte bedient.

Von den Bestimmungen über die Sprache die bei der Hauptverhandlung zu gebrauchen ist, darf nur dann abgegangen werden, wenn sie infolge besonderer Verhältnisse, namentlich mit Rücksicht auf die Zusammensetzung der Geschworenenbank nur mit unverhältnismäßigen Schwierigkeiten durchführbar sind oder wenn der Angeklagte selbst mit dem Gebrauche der

anderen Landessprache einverstanden ist.

Für das Hauptverhandlungsprotokoll gilt die Bestimmung des §:20, Abs.3, mit der Abweichung, daß an Stelle der Sprache des ersten Anbringens die Sprache des Angeklagten eventuell des Erstangeklagten entscheidend ist.

§:24.

Amtliche Bekanntmachungen im gemischtsprachigen Gebiete erfolgen in beiden Landessprachen.

Die Amtsaufschriften, Amtssiegel und Stampiglien sind in diesem Gebiete mit doppelsprachigem Texte zu versehen. Für die Reihenfolge des doppelsprachigen Textes ist die Umgangssprache der Mehrheit der Bevölkerung im Sprengel der Behörde maßgebend.

§:25.

Die Eintragungen in die im §:18 erwähnten öffentlichen Bücher und Register sind bei zweisprachigen Behörden in der Sprache des mündlichen, oder schriftlichen Ansuchens, oder des Bescheides, auf Grund dessen sie erfolgen, zu vollziehen.

Die Intabulationsklausel auf Urkunden ist in der Sprache des hinauszugehenden Bescheides beizusetzen.

Bei Auszügen aus diesen Büchern und Registern ist die Sprache der Eintragung beizubehalten.

B. Amtssprache für den inneren Dienstverkehr und die amtliche Correspondenz.

§:26.

Im inneren Dienste gebrauchen die einsprachigen Behörden im Königreiche Böhmen bei allen Amtshandlungen ihre Amtssprache.

Bei den gemischtsprachigen Behörden richtet sich die Sprache des inneren Dienstverkehrs nach der Sprache, in welcher die Angelegenheit beim Amte anhängig wurde.

Bei Angelegenheiten, die von amtswegen anhängig gemacht werden, haben sich die gemischtsprachigen Behörden im inneren Dienstverkehre der der Sachlage angemessenen Sprache erforderlichen Falles beider Landessprachen zu

Die deutsche Sprache ist anzuwenden:

bei der Anlegung und Führung aller Listen, Ausweise und Vormerke, die von den politischen Behörden in Angelegenheiten der bewaffneten Macht geführt werden;

bei den zur Vorlage an die Centralstellen bestimmten Berichten, Gutachten, Geschäfts- und statistischen Ausweisen insofern aus diesen Geschäftsstücken von den Landesstellen nicht Summarberichte oder Landes-Summarausweise verfasst werden;

bei den Informationen, Berichten, Vormerken und Ausweisen in staatspolizeilichen Angelegenheiten, bei den Angelegenheiten der staatlichen Sicherheitswache,

und bei den Qualifikationstabellen der Staatsbediensteten.

§:27.

Im Verkehre mit allen landesfürstlichen nicht militärischen Behörden, sowie mit den im Lande befindlichen Behörden der II. Instanz gebrauchen die Behörden der einsprachigen Gebiete ihre Amtssprache,

Die Behörden des gemischtsprachigen Gebietes bedienen sich im Verkehre mit einsprachigen Behörden der Amtssprache dieser, im Verkehre mit Behörden des gemischtsprachigen Gebietes, sowie mit ~~den~~ denen, der zweiten Instanz der Sprache, in der ^{die} Angelegenheit anhängig gemacht wurde.

§:28.

Im Verkehre mit den autonomen Organen bedienen sich die einsprachigen Behörden mit Beachtung der Bestimmungen des §: 16 ihrer Amtssprache, die gemischtsprachigen jener der autonomen Organe.

§:29.

Die Geltung der Dienstsprache der militärischen Behörden und der Gendarmerie für den Verkehr mit denselben und für deren dienstliche Anforderungen wird durch dieses Gesetz in keiner Weise berührt.

§:30.

Im Verkehre mit den Behörden außerhalb des Geltungsgebietes dieses Gesetzes ist die deutsche Sprache im bisherigen Umfange anzuwenden.

Landesbehörden.

§:31.

Die landesfürstlichen ^{Landes-}Behörden im Königreiche Böhmen gelten, soweit sie nicht in sprachlich gesonderte ^{Abteilungen} zerfallen, als gemischtsprachig und haben die ^{für die} Behörden des gemichtsprachigen Gebietes aufgestellten Grundsätze sinngemäß anzuwenden.

Für den sprachlichen Verkehr übergeordneter mit untergeordneten Behörden ist die Amtssprache der untergeordneten Behörden maßgebend.

Ist diese gemichtsprachig so hat die übergeordnete Behörde die der Sachlage angemessene Sprache zu gebrauchen.

§:32.

Beim Oberlandesgerichte in Prag ist für jedes der beiden einsprachigen Gebiete eine besondere Abteilung zu bilden, an deren Spitze je ein Vicepräsident steht. Aus jeder dieser Abteilungen sind die Senate für die Erledigung der Angelegenheiten des betreffenden einsprachigen Gebietes zusammenzusetzen. Die Angelegenheiten des gemischtsprachigen Gebietes werden, wenn sie in erster Instanz nur in einer Sprache verhandelt wurden, je nach dieser Sprache einem der Senate für das einsprachige Gebiet, sonst aber Senaten zugewiesen, die aus beider Landessprachen mächtigen Mitgliedern der beiden Abteilungen zusammenzusetzen sind.

Für die Personal- und Disciplinargelegenheiten der bei den ~~G~~erichten der drei Sprachgebiete angestellten Beamten und Diener, sowie der Notare sind in gleicher Weise gesonderte Senate oder Kommissionen zu bestellen.

In der Kommission für das einsprachig böhmische und für das einsprachig deutsche Gebiet sind auch die Vor-

schläge zur Besetzung der Oberlandesgerichtsratsstellen zu beraten, die in der Abteilung des betreffenden einsprachigen Gebietes erledigt sind.

Die Verhandlung und Entscheidung in Parteiangelegenheiten hat sich beim Oberlandesgerichte nach den Vorschriften zu richten, die für die Verhandlung und Erledigung der Sache in erster Instanz maßgebend waren. Parteiangelegenheiten, die beim Oberlandesgerichte in erster Instanz anhängig werden, sind nach den ^{für die} zweisprachigen Behörden aufgestellten Vorschriften zu behandeln.

Vorschriften für Kassen-, Post- und Telegraphenämter.

§:33.

Alle landesfürstlichen Kassen und Ämter im Königreiche Böhmen, die mit Geld gebaren, haben bei der Führung der Kassejournale, Kasseausweise, Register, Gebahrungsnachweisungen und alle sonstigen Kassenbehelfe, insoweit sie von den Centralorganen zur Ausübung der Kontrolle oder Zusammenstellung periodischer Nachweisungen benützt werden, die deutsche Sprache zu gebrauchen.

Das gleiche gilt für den inneren Dienstverkehr und für die Manipulation der Post- und Telegraphenanstalten, dann für die einer Centralstelle unmittelbar unterstehenden ärarischen Etablissements, die staatliche Funktionen ausüben, sowie für den gegenseitigen Verkehr der betreffenden Organe und Ämter.

Auf die nichtärarischen Postämter mit größerem Geschäftsumfange sind die Bestimmungen dieses Gesetzes so-
als möglich weit anzuwenden.

Sprachliche Befähigung der Beamten.

§:34.

Bei den Behörden der einsprachigen Gebiete sind in der Regel Beamte anzustellen, deren einbekannte Umgangssprache dieselbe ist, wie die Amtssprache der betreffenden Behörde.

Doch ist durch solche Beamte, die aber zugleich die vollkommene Kenntniss der anderen Landessprache in Wort und Schrift nachgewiesen haben, für die klaglose Abwicklung des

Verkehres mit anderssprachigen Parteien überall dort wo ein Bedürfnis danach tatsächlich besteht, vorzusorgen.

Bei den Behörden des gemischten ^{Landes}Gebietes ist für eine dem Dienst^{es}bedarfe vollkommen entsprechende Zahl von Beamten, die beider Landessprachen mächtig sind Sorge zu tragen.

Schlussbestimmungen.

§:35.

Die Bestimmungen dieses Gesetzes haben auf die Gerichts- und staatsanwaltschaftlichen, sowie auf die den Minister^{ien} des Innern, der Finanzen, des Handels- und des Ackerbaues unterstehenden Behörden im Königreiche Böhmen Anwendung zu finden.

Für die Polizeidirektion, sowie für sämtliche landesfürstliche Behörden erster Instanz im Gebiete der Stadt Prag und für den Fall der Einbeziehung der Vororte auch für diese, ferner für das Bezirksgericht Pilsen haben die für die Behörden des gemischtsprachigen Gebietes getroffenen Bestimmungen zu gelten.

§:36.

Gegen behördliche Verfügungen oder Entscheidungen ist, insoweit der Gebrauch einer Landessprache ^{von Hellen} der anderen angefochten wird, nur die Beschwerde an die Aufsichtsbehörden ohne aufschiebende Wirkung zulässig. Die Rechtswirksamkeit behördlicher Verfügungen und Entscheidungen wird dadurch nicht berührt, daß sie nicht in der nach den Bestimmungen dieses Gesetzes anzuwendenden Sprache ausgefertigt sind.

§:37.

Dieses Gesetz tritt sechs Monate nach dem Tage seiner Kundmachung in Kraft.

Die Ministerialverordnung vom 14. Oktober 1899, L.G. Bl. für Böhmen Nr. 59, sowie alle früher erlassenen, in diesem Gesetze nicht aufrecht erhaltenen Vorschriften über den Gebrauch der beiden Landessprachen bei den landesfürstlichen Behörden im Königreiche Böhmen sind aufgehoben.

Mit der Durchführung dieses Gesetzes sind Meine Minister des Innern, der Justitz, der Finanzen, des Handels und des Ackerbaues betraut.

Zákon č.122 ze dne 29. února 1920 podle §129. ústavní listiny, jímž se stanovily zásady jazykového práva v republice Československé.

Zákon ze dne 29. února 1920

podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanovily zásady jazykového práva v republice Československé.

§ 1.

Česká republika má státní jazyk český. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

§ 2.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Český jazyk má výhradní právo v ústřední správě a v ústředních úřadech republiky. V ústřední správě a v ústředních úřadech republiky má český jazyk výhradní právo.

Čís. 122.

Zákon ze dne 29. února 1920

podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé.

§ 1.

Jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem republiky (čl. 7. smlouvy mezi čelnými mocnostmi spojenými a přidruženými a mezi Československem, podepsané v St. Germain en Laye dne 10. září 1919).

Jest tedy zejména jazykem,

1. v němž s výhradou toho, co ustanovuje se v §§ 2 a 5 a s výjimkou toho, co bude podle § 6 ustanoveno pro Podkarpatskou Rus, děje se úřadování všech soudů, úřadů, ústavů, podniků a orgánů republiky, konají se jich vyhlášky a zevní označení,

2. v němž upraven jest hlavní text státovek a bankovek,

3. jehož používá branná moc při velení a jako jazyka služebního; ve styku s mužstvem jazyka toho neznalým užití lze také jeho jazyka mateřského.

Podrobnější předpisy o povinnosti úředníků a zřizenců státních, jakož i úředníků a zřizenců státních ústavů a státních podniků, aby uměli československy, upraveny budou nařízením.

§ 2.

O národních a jazykových menšinách (hlava I. smlouvy St. Germainské) platí tato ustanovení:

Soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost vztahuje se na okres soudní, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, však jiného jazyka než československého, jsou ve všech věcech, jichž vyřízení náleží jim na základě toho, že působnost jich vztahuje se na tento okres, povinny přijímatí od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání. Pokud v území jedné obce je zřízeno několik okresních soudů, pokládá se celá obec za jediný soudní okres.

Nařízením bude ustanoveno, pokud a při kterých soudech a úřadech, jichž působnost omezena jest na jediný okres, a sice okres s ta-

kovou národní menšinou, jakož i soudech a úřadech jim instančně bezprostředně nadřazených, lze omeziti se na vydání vyřízení pouze v jazyku strany.

Za stejných podmínek jest veřejný žalobce povinen trestní žalobu proti obviněnému jiného jazyka i v tomto jazyku, po případě jen v tomto jazyku vznésti.

Moc výkonná ustanoví, kterým jazykem v těchto případech bude projednáváno.

Nepředchází-li podání strany, budiž jí, jsou-li tu ostatní podmínky odst. 2., dodáno podle týchž zásad vyřízení i v jejím, po případě jen v jejím jazyku, pokud jest tento znám, jinak na její žádost.

V okresích s národní menšinou podle odst. 2. použití jest při vyhláškách státních soudů, úřadů a orgánů a při jich zevních označeních také jazyka národní menšiny.

§ 3.

Samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veškeré veřejné korporace ve státě jsou povinny přijímatí ústní i písemná podání učiněná v jazyku československém a je vyřizovati.

Ve schůzích a poradách jejich jest vždy možno tohoto jazyka užívatí; návrhy a podněty v tomto jazyku učiněné musí se státi předmětem jednání.

Jazyk veřejných vyhlášek a zevních označení úřadů samosprávných stanoví státní moc výkonná.

Povinnost přijímatí podání v jiném než v československém jazyku a vyřizovati je, jakož i připustiti jazyk jiný ve schůzích a poradách mají samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veřejné korporace za podmínek § 2.

§ 4.

Užívající jazyka státního, oficiálního, úřady v onom území republiky, jež před 28. říjnem 1918 náleželo ku královstvím a zemím na říšské

radě zastoupeným, nebo ku království Pruskému, úřadují zpravidla po česku, na Slovensku zpravidla po slovensku.

Slovenské úřední vyřízení k podání českému nebo úřední vyřízení české k podání slovenskému pokládá se za vyřízení, jež stalo se v jazyku podání.

§ 5.

Vyučování ve všech školách, zřízených pro příslušníky národních menšin, děje se jejich jazykem, rovněž kulturní instituce pro ně zřízené spravují se tímto jazykem (čl. 9. smlouvy St. Germainské).

§ 6.

Sněmu, jenž zřízen bude pro Podkarpatskou Rus, vyhrazeno jest, aby upravil otázku jazykovou pro toto území způsobem slučitelným s jednotností státu československého (čl. 10. smlouvy St. Germainské).

Pokud tato úprava nebude provedena, budež užito tohoto zákona, avšak s ohledem na zvláštní jazykové poměry v území.

§ 7.

Spory o užití jazyka při soudech, úřadech, ústavech, podnicích a orgánech státních, jakož i při úřadech samosprávných a korporacích veřejných, vyřizují příslušné státní orgány dohlédací jako věci státní správy odděleně od věci, ve které vzešly.

§ 8.

Zevrubnější provedení tohoto zákona stane se nařízením státní moci výkonné, jež upraví v duchu tohoto zákona také užívání jazyků pro úřady samosprávné, zastupitelské sbory a veřejné korporace (§ 3), jakož i pro ony úřady a veřejné orgány, jichž působnost vztahuje se na menší obvody než jest soudní okres, anebo jež nemají svého zvláštního obvodu.

V nařízení budtež obsaženy také předpisy o tom, co opatřiti jest k usnadnění úředního styku se stranami neznalými jazyka, v němž při tom kterém soudu, úřadu nebo orgánu po rozumu tohoto zákona se úřaduje, jakož i k ochraně stran před škodami právními, jež by jim z neznalosti jazyka vzejíti mohly.

Nařízením mohou také pro dobu prvních pěti let ode dne, kdy zákon tento nabude účinnosti, připuštěny býti výjimky z jeho ustanovení potřebné v zájmu nerušené správy.

Konečně obsahuj nařízení také předpisy potřebné k tomu konci, aby se zabezpečilo úspěšné jeho provádění.

§ 9.

Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení. Jím zrušují se všechny předpisy jazykové, jež byly v platnosti před 28. říjnem 1918.

Výkonem tohoto zákona pověřují se všichni ministři.

T. G. Masaryk v. r.

Tusar v. r.

Staněk v. r.,

jako ministr pošt a telegrafů a v zastoupení nepřítomného ministra vnitra.

Houdek v. r.,

jako ministr pro zásobování lidu a v zastoupení nepřítomného ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a nepřítomného ministra pro sjednocení zákonodárství a organizace správy v republice Československé.

Dr. Beneš v. r.

Klofáč v. r.

Sonntag v. r.

Dr. Heidler v. r.

Habrman v. r.

Dr. Winter v. r.

Prášek v. r.

Dr. Franke v. r.

Dr. Veselý v. r.

Hampl v. r.

Vládní nařízení č. 17 ze dne 3. února 1926, jímž byl proveden ústavní zákon jazykový ze dne 29. února 1920 pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

Vládní nařízení Vládu československou.

Číslo 17.

3. února 1926.

Ministerstvo vnitra, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo financí, ministerstvo průmyslu a obchodu, ministerstvo veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

17.

Vládní nařízení

ze dne 3. února 1926.

Jímž se provádí ústavní zákon č. 17 ze dne 29. února 1920 pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

Vláda republiky československé, po svolání zasedání 18. v. n. n. jímž se shodla, že v. n. n. jímž se provádí ústavní zákon č. 17 ze dne 29. února 1920 pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

Čl. 1.

O sodech, úřadech, úřadnících a orgánech republiky.

HLAVA I.

Všeobecná ustanovení.

Čl. 1.

V obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy, vstoupí v platnost dne 1. března 1926.

Pro zrušení tohoto nařízení je třeba svolání zasedání 18. v. n. n. jímž se shodla, že v. n. n. jímž se provádí ústavní zákon č. 17 ze dne 29. února 1920 pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

Konání zasedání 18. v. n. n. jímž se shodla, že v. n. n. jímž se provádí ústavní zákon č. 17 ze dne 29. února 1920 pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého.

Částka 9.

Vydána dne 4. února 1926.

Obsah: 17. Nařízení, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

17.

Vládní nařízení ze dne 3. února 1926,

jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

Vláda republiky Československé nařizuje podle zákona ze dne 29. února 1920, čís. 122 Sb. z. a n., jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé:

DÍL I.

O soudech, úřadech, ústavech, podnicích a orgánech republiky.

HLAVA I.

Všeobecná ustanovení o úřadování.

Čl. 1.

(¹) Všechny soudy, úřady, ústavy, podniky a orgány podřízené ministrům vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy republiky Československé úřadují, vydávají vyhlášky a mají zevní označení ve státním, oficiálním jazyku, není-li připuštěna výjimka v následujících ustanoveních.

(²) Jsou tedy zejména povinny a oprávněny jen v tomto jazyku:

a) přijímatí podání a opatřovati je podací značkou, přijímatí vyjádření a návrhy stran;

b) sepisovati jejich prohlášení úředním zápisem;

c) o nich jednati a o jednání sepisovati zápisy;

d) konati porady, udržovati úřední styk mezi jednotlivými odděleními a dávati příkazy kanceláři;

e) vyřizovati podání a návrhy a vydávati svá vyřízení, i když nejsou vydávána na návrh nebo žádost stran;

f) dopisovati si vespolek a jiným státním i samosprávným úřadům, zastupitelským sborům a veřejným korporacím;

g) používatí všech tiskopisů, zejména rejstříků, záznamů a seznamů a do nich zapisovati;

h) vykonávati zápisy do veřejných knih, rejstříků a jiných záznamů (zemských desk, pozemkových, horních a železničních knih, depositních knih, firemních rejstříků, operátů pozemkového katastru a pod.) i připojovati doložky o takových zápisech na listiny;

i) ověřovati podpisy na listinách a opisy listin;

k) vydávati vyhlášky ve své úřední působnosti;

l) označiti vně i uvnitř budovy a úřadovny;

m) označovati úřad úřední pečeti na listinách a spisech;

n) podávati zprávy, sdělení a výkazy nadřízeným úřadům.

Čl. 2.

(¹) Soudy ve smyslu zákona a tohoto nařízení jest rozuměti všechny soudy, řádné i mimořádné, jež podléhají jmenovaným ústředním úřadům aneb aspoň jejich dohledu,

jakož i ty, při nichž jest k účasti povolán soudce z povolání nebo státní úředník.

(2) K ústavům počítají se zejména státní trestnice, věznice, polepšovny, ústavy zdravotní, výzkumné a jiné ústavy ve správě některého z jmenovaných úřadů.

(3) Orgány republiky po rozumu zákona jsou zejména notáři (veřejní notáři), tlumočníci, zeměměřiči, autorisovaní civilní technici a baňští inženýři, jakož i technici a inženýři na Slovensku a v Podkarpatské Rusi v § 3 zákona ze dne 18. března 1920, čís. 185 Sb. z. a n., o inženýrské komoře, zmínění státní obvodní a obecní lékaři a jiné osoby pověřené státní správou, pro svůj úřad anebo svou službu, nebo pro obstarávání prací vlády ve veřejném zájmu.

Čl. 3.

(1) Za podání ve smyslu zákona a tohoto nařízení jest považovati ústní nebo písemní žádost za úřední výkon i každé ústní nebo písemné sdělení.

(2) Při osobních dotazech stran, žádostech o informace a o urychlení úředního řízení budiž stranám neznalým státního nebo menšinového jazyka, jimž se v tom kterém okrese mohou podání vyřizovati, styk se soudem anebo s úřadem usnadněn, pokud jest to soudu nebo úřadu možno.

Čl. 4.

(1) Podání, jež bylo učiněno stranou nestoupenou právním zástupcem v jiném než státním jazyku, vrátí se, pokud soudu, úřadu nebo orgánu není známo, že strana je znalá jazyka státního, k opravě formální vady bez prodlení na přiměřenou krátkou dobu, leda že jde o podání podle článku 5. Jde-li o podání vázané lhůtou neb o podání, jemuž zákon přiznává jisté pořadí, jest povinna strana je předložiti ve vyhotovení ve státním jazyku věcně nezměněné, připojíc původní podání. To buď straně oznámeno. Při tom jí může býti uloženo, aby prokázala, že původní podání se shoduje s podáním v jazyku státním. Totéž platí také o návrzích v knihovnických věcech; tu musí býti podání vyhovující příkazu učiněno ve třech dnech po doručení k opravě. Do této lhůty se nezapočítávají dny poštovní dopravy.

(2) Bylo-li podání v určené lhůtě ve státním jazyku opět učiněno, zachovávají se mu účinky prvního podání, jako by bylo řádně učiněno. Podá-li je strana po určené lhůtě nebo pozměněné, anebo nepřipojíc původního podání, kde jest to předepsáno, anebo nevyhovující vyzvání, aby prokázala shodu obou podání, nebude

k prvnímu podání hleděno; bylo-li původní již vázáno lhůtou a prošla-li již tato, i nově opravené podání jako opožděné zamítnuto; jinak bude vyřízeno, jako by bylo dáno v den, kdy znova došlo.

(3) Učiní-li za stranu podání v jiném státním jazyku právní zástupce nebo učitel podání takové strana, o níž je soudu, úřadu nebo orgánu známo, že je znalá státního jazyka, anebo předloží-li strana vrácené jí podání nevyhovující příkazu, budiž odmítnuto, je-li se nehodí, aby o něm bylo po zákonu zahájeno jednání.

(4) Žádala-li by strana přednesší svou ústně, aby byl s ní o tom sepsán zápis, a tímto ustanovením, budiž poučena po rozložení zákona; setrvá-li na své žádosti a nejde-li o jiný případ, kde jest jednati ve státním jazyku z úřední moci (čl. 5.), budiž odmítnuto a o tom sepsán stručný záznam.

Čl. 5.

(1) Podání, jejichž přijetí žádá nevyhnutelně důležitý zájem státní, smějí býti přijaty i když nebyla učiněna ve státním jazyku. Podání taková se vyřídí a o nich bude jednati jen jazykem státním. Nebylo-li podání přijato, nemůže si strana stěžovati pro porušení jazykového práva.

(2) Za taková podání nepokládají se po příznání poplatníků (jich zástupců) týkající se veřejných daní a dávek.

Čl. 6.

(1) Podání, jež bylo učiněno kromě jazyka státního, podle čl. 22. a 28. ve státním a jiném jazyku, tak, že je nelze oddělit, a jež ani podle čl. 5. nevyhovuje, buď vráceno, pokud se odmítnuto, podle čl. 4., aby bylo podáno v jazyku státním.

(2) Bylo-li učiněno v oddělených vyhotoveních, buď odmítnuto vyhotovení v jiném jazyku, ježto se nehodí, aby po zákonu o něm jednáno, a o vyhotovení ve státním jazyku buď zahájeno předepsané řízení.

Čl. 7.

(1) Listiny a spisy sepsané v jiném jazyku než státním, ale v takovém, jímž mluví která národní menšina ve státě, lze předložiti jako přílohy, doklady, k důkazu nebo k jinému úřednímu účelům bez ověřeného překladu do státního jazyka jen tomu soudu, úřadu nebo orgánu, jehož sídlo jest v obvodu sboru soudů druhé stolice, ve kterém jest aspo-

den soudní okres s takovou národní menšinou a byly-li zřízeny před 6. březnem 1925.

(2) Soud, úřad nebo orgán může přes to uložit straně, aby předložila ověřený překlad ve státním jazyku, není-li mu plně srozumitelná taková listina.

(3) Zápis do veřejných knih, rejstříků a operátů pozemkového katastru může však povolen býti jen podle listin sepsaných ve státním jazyku anebo podle listin, jejichž ověřený překlad v tomto jazyku byl připojen.

(4) K listinám nebo spisům sepsaným v jiné řeči než uvedené v odst. 1. musí býti vždy připojen ověřený překlad do státního jazyka.

Čl. 8.

(1) Se stranami a jinými účastníky bud' jednáno jen ve státním jazyku.

(2) Jsou-li však svědci (znalečtí svědci, převzaté osoby, důvěrníci nebo pamětníci), jakož i strany vyslychané k důkazu nebo obvinění, příslušníky jazyka některé menšiny (hlava II.) v obvodu téhož sborového soudu II. stolice a přesvědčili-li se soud nebo úřad je vyslychající anebo je-li známo z bydliště neb pobytu vyslychaného nebo z jiných okolností (dřívějšího jednání a pod.), že vyslychaný není tak mocen státního jazyka, aby mohl v něm věcně správně vypovídati, mohou tyto osoby bez tlumočnicka býti vyslechnuty ve svém jazyku.

(3) Nezná-li soudce neb úředník, jemuž podle pravidel náleží toto úřední jednání, jazyka osoby, jež má býti podle odstavce 2. vyslechnuta, vyslechne ji, je-li to podle zákonů ustanovení přípustno, soudce neb úředník jejího jazyka znalý; úřaduje-li se ve sborech a nejsou-li všichni členové znalí jazyka strany, vyslechne ji jeden ze členů tohoto jazyka znalý a tlumočí pak její výpověď.

(4) Není-li to přípustno (na př. před nařazením soudem) nebo možno, aby byla taková osoba vyslechnuta jiným soudcem neb úředníkem, bud' přibrán k jednání tlumočnick. Jedli jediné o věc strany, hradí útraty prozatím strana dovolávající se této osoby s výhradou konečného rozhodnutí o útratách, jinak je hradí stát.

(5) Výpověď bud' do zápisu ve státním jazyku zapsána, ale budiž pak vyslychanému tlumočena a v zápisu potvrzeno, že se to stalo a že zápis byl sepsán správně podle učiněné výpovědi. Záleží-li na doslovném znění výpovědi, o čemž rozhodne z úřední povinnosti anebo na návrh strany s konečnou plat-

ností soudce, úředník anebo senát, u něhož se výslech koná, zapíše se výpověď též v jazyku, ve kterém byla učiněna. Není-li snad zapisovatel znalý tohoto jazyka, zapíše ji vyslychající nebo tlumočnick a podepíše vyslychaný.

(6) Je-li třeba ustanoviti za znalce osobu neznalou státního jazyka, poněvadž tu není znalec toho oboru znalých tohoto jazyka, budiž s ní jednáno obdobně podle odstavce 2.—5.

(7) Odpírá-li vyslychaná osoba vypovídati v jazyku státním, jehož je znalá, a nelze-li pro ten případ užití jiného ustanovení, budiž donucována pokutami do 1000 Kč (§ 8, odst. 4., zák.).

Čl. 9.

Není-li předepsáno pro řízení nucené zastoupení právním zástupcem a nejedná-li strana ani plnomocníkem, může s ní za podmínek odst. 2. čl. 8. býti jednáno v jejím jazyku. Zápis bude sepsán ve státním jazyku. Straně může však také býti uloženo, aby si přibrala k hájení svých práv plnomocníka znalého státního jazyka, není-li soudce neb úředník úplně znalý jejího jazyka a není-li ani strana s to, aby se vyjádřila srozumitelně ve státním jazyku o předmětu jednání.

Čl. 10.

(1) Strany a jiní účastníci nemohou se toho dovolávat, že právní zástupci, obhájci nebo plnomocníci jimi ustanovení nejsou úplně znalí státního jazyka.

(2) Není důvodem pro přivzetí tlumočnicka, že se účastník jednání právní zástupce, obhájce nebo plnomocník, který není znalý jazyka, jímž se projednává. Straně náleží, aby se dala zastupovati vždy zástupcem jazykově způsobilým.

(3) Je-li třeba, aby ustanoven byl straně právní zástupce, obhájce neb opatrovník z úřední povinnosti, bud' ustanoven, pokud možno, takový, jenž jest úplně znalý jak státního tak i jazyka, jímž mluví zastoupený jako příslušník národní menšiny. Totéž — platí o správcech podle řízení exekučního, konkursního a vyrovnávacího.

Čl. 11.

Ve veřejných knihách, pro které bylo dosud použito tiskopisu v menšinovém jazyku a v nichž jsou nadpisy napsány v tomto jazyku, budiž do lhůty, kterou určí předsednictvo sborového soudu druhé stolice podle pracovních poměrů soudu, přeměněny jak znění

tiskopisů vůbec, tak nadpis vložky (pozemno-knižní zápisnice) na znění ve státním jazyku, buď razítkem nebo vepsáním, a to na předním místě, ve všech vložkách dosud užívaných. Obdobně buď postupováno ve firemních i jiných rejstřících, záznamech, katastrálních operátech a pod.

Státní ústavy a podniky vyjímajíc ústavy osvětové.

Čl. 12.

(1) Státní ústavy a státní podniky podřízené ministrům uvedeným v čl. 1. úřadují a vydávají vyhlášky s výhradou toho, co níže ustanoveno, jazykem československým.

(2) Jejich budovy a úřední místnosti jsou označeny v jazyku československém a v témž jazyku jest zhotovena i jejich pečeť úřední.

(3) Jejich korespondence se stranami potřebná k jich provozu po stránce odborné a obchodní a jejich odborné publikace nejsou co do užívání jazyků podrobeny předpisům o úřadování. Avšak i tu užívati jest jazyka jiného než státního jen, je-li to nezbytně nutno.

(4) Ve státních ústavech a podnicích těchto při osobním styku s osobami neznalými jazyka československého budiž použito dle možnosti jejich jazyka mateřského, po případě jiného, v němž lze se dorozuměti.

(5) Vyhlášky a pokyny písemné určené pro vnitřní potřebu v ústavech a podnicích těchto vydají se dle potřeby též v jazycích jiných.

Platidla a kolky.

Čl. 13.

(1) Československá platidla kovová i papírová, jakož i kolky vydávají se v jazyku státním.

(2) Hodnota papírových platidel bude na rubu vyznačena podle potřeby též jazyky, jimiž mluví menšiny republiky Československé (čl. 14.).

HLAVA II.

O jazykových menšinách.

Čl. 14.

Národní a jazykovou menšinou po rozumu zákona a tohoto nařízení míněni jsou státní občané Československé republiky téhož, avšak jiného než státního jazyka, jichž obývá podle výsledku posledního soupisu lidu úředně uveřejněného alespoň v jednom soudním okrese republiky nejméně 20 procent.

Čl. 15.

Soudním okresem po rozumu § 2, ods. zákona jest obvod okresního soudu, v podle výsledku posledního soupisu lidu úředně uveřejněného obývá alespoň 20 procent nich občanů hlásících se k některému, a témuž jazyku v čl. 14. uvedenému. Byl-li poměr zjištěn o příslušnících několika jazyků než státního, platí pro každou z těchto menšin zvláštní ustanovení zákona a tohoto nařízení. Pokud v území jedné obce je zřízeno několik okresních soudů, pokládá se celá za jediný soudní okres.

Čl. 16.

(1) Příslušníky jazyka národní menšiny mohou býti nejen osoby fyzické, nýbrž i právnické a jim podobné samostatné subjekty, dále samosprávné úřady, zastupitelské sbory, církevní úřady a jiné korporace.

(2) Příslušnost k menšině buď posuzována při písemných podáních podle řeči podáné soudu, úřadu neb orgánu není známa, že strana je příslušníkem jiného jazyka. Má-li soud, úřad neb orgán závažné pochybnosti o tom, že strana je příslušníkem menšiny, v němž bylo učiněno podání, žádá si ústní nebo písemné prohlášení strany. Do té doby pokládá se strana za příslušnici menšiny, v jejímž jazyku bylo učiněno podání. Při jednání ústním buď ke straně, která jedná jazykem menšinovým, vždy dotaz po její jazykové příslušnosti, soud, úřad nebo orgán není nepochybně známo, že strana je příslušníkem toho jazyka.

(3) Při právnických osobách, jim podléhají samostatných subjektů právních, dle občanských úřadů, zastupitelských úřadů, církevních úřadů a jiných korporací, přihlížeti jest k tomu, v jakém jazyce jsou zapsány ve veřejném rejstříku, jaký mají jednací jazyk podle stanov, cího řádu, nebo jiných vnitřních předpisů, případně podle tohoto nařízení; mají-li právní osoby jednací řeč, rozhodným jest státní jazyk, je-li také jazykem zápisu nebo řeči, jinak jazyk, který jest tu uveden na státním místě. Při majetkových podstatách, zastatostech, konkursních podstatách rozhodným jest jazyk dosavadního vlastníka, při nadacích a podobných účelových jazyk, kterým se vede správa jejich, který vyplývá z účelu nebo z listiny zřízení.

(4) Stranám a jiným účastníkům právním zástupcům buď též uloženy povinnosti pokuty (§ 8, odst. 4., zák.) do 1000 Kč, pokud neoznámí o jazykové příslušnosti a zna-

pravdivé udání. Na ustanovení toto nutno upozorniti, kdykoliv se činí dotaz ke straně podle ustanovení odstavce 2. Uložení pokuty právnímu zástupci nevylučuje případného stíhání kárným řízením.

Čl. 17.

Práva a výhody, zaručené zákonem a tímto nařízením příslušníkům jazykové menšiny, přísluší jen straně osobně; jedná-li strana zmocněncem, zákonným anebo právním zástupcem, rozhodným jest jazyk strany, nikoliv jazyk, jehož užívá zmocněnec nebo zástupce. Tento nemůže zjednávatí platnost své jazykové příslušnosti.

HLAVA III.

Výjimečná ustanovení.

a) O soudech, úřadech a orgánech, jejichž působnost se vztahuje na soudní okres s jazykovou menšinou.

Čl. 18.

(1) Výjimky v dalších člancích z ustanovení v hlavě první uvedených platí za těchto podmínek:

a) Je-li v soudním okrese jazyková menšina podle čl. 15.,

b) Jde-li o věc, již vyříditi náleží soudům, úřadům nebo orgánům na základě toho, že jejich působnost se vztahuje na tento okres podle a) uvedený,

c) že strana neb osoba zúčastněná jest příslušníkem jazyka menšiny v odst. a) uvedené, a

d) že v tomto jazyku činí podání, prohlášení nebo jednání.

(2) Není třeba, aby strana neb jiný účastník, k němuž dlužno přihlížeti, měl své bydliště, pobyt nebo sídlo v tomto okrese, pro nějž jest založena příslušnost soudu, úřadu neb orgánu.

Čl. 19.

(1) Jsou-li tu podmínky čl. 18., jsou soudy, úřady a orgány, jejichž se to týče, povinny a oprávněny přijímati od příslušníků dotčeného menšinového jazyka podání také v jejich, nikoliv i v jiném menšinovém jazyku a vydati jim vyřízení nejen ve státním, nýbrž i v jazyku podání. Ostatním ve věci zúčastněným, o nichž je soud, úřad neb orgán z dřívějšího podání nebo jednání anebo jinak známo,

že jsou příslušníky téhož menšinového jazyka, vydáno buď vyřízení i v jejich jazyku.

(2) Bylo-li podání učiněno v jiném než příslušném menšinovém jazyku, anebo bylo-li učiněno v jazyku menšinovém někým, kdo není jeho příslušníkem, buď postupováno obdobně podle čl. 4. a 5.

(3) Podání učiněné v jazyku státním a v příslušném jazyku menšinovém, jehož příslušníkem jest podatel, budiž přijato a o něm řízení zahájeno. S podáním učiněným v jazyku státním a v jiném menšinovém anebo učiněným v příslušném jazyku menšinovém, jehož jest podatel příslušníkem, a v jiném menšinovém, buď naloženo obdobně podle čl. 6.

Čl. 20.

(1) Listiny nebo spisy sepsané v jazyku menšiny, jež byla v čas podání v okrese, lze předkládati jako přílohy, doklady, k důkazu nebo k jinému úřednímu účelu bez časového omezení a bez ověřeného překladu do jazyka státního.

(2) O listinách nebo spisech, sepsaných v jazyku jiném než příslušné menšiny, užití jest obdobně ustanovení čl. 7.

Čl. 21.

(1) Nepředchází-li podání strany, dostane se jí vyřízení ve státním jazyku, je-li však soud, úřad nebo orgán známo, že strana jest příslušníkem jazyka některé menšiny v okrese, vydá jí vyřízení v jazyku státním i v jazyku příslušné menšiny.

(2) Strana, která jest příslušníkem jazyka menšiny a již se dostalo vyřízení jen ve státním jazyku, může žádati do 3 dnů od doručení, aby jí bylo dodáno vyřízení i v jejím jazyku. Žádati lze ústně, což se osvědčí záznamem ve spisech, anebo písemně. Při písemných žádostech se nezapočítávají dny poštovní dopravy. Tato žádost nepodléhá kolku. Strana může však také žádati, aby jí soud, úřad neb orgán přeložil dodané vyřízení jen ústně do jejího jazyka. Tyto žádosti buďtež ihned vyřízeny.

Čl. 22.

(1) Sepisuje-li soud, úřad nebo orgán se stranou, která jest příslušníkem jazyka menšiny, protokolární podání, které má býti zasláno ku příslušnému vyřízení soudu, úřadu nebo orgánu, který není oprávněn přijímati podání v jiném jazyku než ve státním, sepíše, šetře jinak jazykového práva strany, podání

pro příslušný soud, úřad nebo orgán v jazyku státním.

(2) Má-li návrh učiněný za podmínek čl. 18. v jazyku menšiny u soudu, úřadu neb orgánu, který jest oprávněn přijímati podání v jazyku tomto, po předběžném vyřízení zaslán býti k příslušnému řízení jinému soudu, úřadu neb orgánu, který není oprávněn přijímati podání v jiném než státním jazyku nebo v tomto menšinovém jazyku, anebo přísluší-li vyříditi takový návrh samostatně každému z těchto soudů, úřadů neb orgánů, sepiše se návrh jazykem státním a vedle toho pro úřední potřebu soudu, úřadu neb orgánu návrh sepisujícího nebo také pro potřebu soudu, úřadu neb orgánu, jenž je oprávněn přijímati podání v témž jazyku menšinovém, také jazykem menšiny pro ně rozhodné (např. návrh na povolení exekuce, žádost za zápis společných zástavních práv u různých soudů u jednoho z nich podaná a pod.). O listinách platí tu ustanovení čl. 7., odst. 1. a 3.

(3) Písemné návrhy v takových případech musí rovněž vyhovovati ustanovením platným pro příslušné soudy, úřady neb orgány.

Čl. 23.

(1) Veřejný žalobce jest povinen vznést obžalobu (návrh na potrestání) proti obviněnému, který jest příslušníkem jazyka menšiny, i v tomto jazyku; stejně buďtež činěny i ostatní návrhy a prohlášení, jichž se do- stává přímo účastníkům.

(2) Soud prohlásí v tomto případě obviněnému ústně obžalobu, své nálezy a usnesení a dá příslušné poučení v jeho jazyku; dodávají-li se písemně, staniž se to v jazyku státním a v jazyku obviněného. Zahájí-li se trestní řízení na úřední oznámení sepsané v jazyku státním, jest povinen soud na žádost obviněného příslušníka jazyka menšiny, v dotčeném soudním okrese obývajícím, opatřiti překlad oznámení do jeho jazyka a připojit jej ke spisům.

(3) Jde-li o trestní věc z okresu, v němž jsou různé jazykové menšiny, a jsou-li obvinění příslušníky jazyka různých těchto menšin, budiž obdobně používáno všech těchto jazyků.

Čl. 24.

(1) Jsou-li strany, obvinění nebo jiní účastníci příslušníky jazyka menšiny a jednají-li v něm skutečně, budiž i od soudu, úřadu neb orgánu v něm s nimi projednáváno a jejich návrhy do zápisu v tomto jazyku zapsány.

(2) Účastní-li se jednání též osoby vaji státního jazyka, projedná se věc účastníkem v jazyku, jímž mluví, soudce, úředník nebo orgán buď k tomu, aby přednesy účastníků srozumitelnými i druhým účastníkem tímto jazyka. Zápis budiž státním jazykem a výpovědi nebo přislušených příslušníků menšinová buďtež zapisovány v jejich jazyce. Žádá-li strana, aby byly zapsány v jazyku státním. Souhrnné protokoly sepsány jen státním jazykem; žádá-li strana, buď připojen úřední překlad.

(3) Vyřízení vydáno buď stranám jazykem a jazykem menšiny, leda že něci zřekli vyhotovení v tomto jazyce.

Čl. 25.

(1) Vydávají-li se vyřízení ve státním jazyku menšiny, buď vyřízení v jazyku na předním místě. Použije-li se písmo, mohou býti lomeny tak, že vyřízení v státním jazyku bude na levé straně a vyřízení v jazyku menšiny na pravé straně před vyřízením v druhém jazyku. Tyto písmo vícejazyčných buď vždy tak, aby byl státní jazyk na předním místě.

(2) Pro rejstříky, záznamy, seznámky používáno tiskopisů se zněním jen v státním jazyku, stejně jako všech tiskopisů slouží jen vnitřním (evidenčním a podobným) a do nichž strany nemají práva vniknouti.

(3) Do rejstříků, záznamů a seznámek zapisována budiž věc ve státním jazyce, leda že jde o návrh anebo přednes příslušníka jazyka menšinového, který se zapisuje do rejstříku osvědčuje; v tom případě je psati v jazyce přednesu.

(4) Spisové obaly a přehledy budiž psány jen ve státním jazyce.

(5) Pro výkazy, záznamy, knihy jsou strany dle předpisů o veřejných a monopolních povinnosti vésti k účelům správy, platí zásady hlavy I. a III. tohoto zákona.

Čl. 26.

(1) Pro veřejné knihy buď použito v okresech uvedených v čl. 15. tiskopisů státním na prvním a v jazyce menšiny na druhém místě.

(2) Ve veřejných knihách, pro které jsou použito tiskopisů jen v menšinovém jazyce a v nichž jsou nadpisy vložek jazykem státním.

jazyku, jakož i ve firemních a jiných rejstřících, záznamech, katastrálních operátech a pod., budtež doplněny jak znění tiskopisů tak nadpisy znění ve státním jazyku, a to na převídním místě. Při tom jest se zachovati obdobně podle čl. 11.

(-) Jiné zápisy po účinnosti nařízení řídí se předpisy čl. 27. a 28.

Čl. 27.

(-) Byl-li podán návrh na knihovní zápis v jazyku státním, vykoná se zápis v knihách jen v tomto jazyku, byť bylo vyrozuměti o něm i účastníky, kteří se hlásí k jazyku menšinovému.

(-) Byl-li podán návrh jazykem menšinovým od příslušníka tohoto jazyka, zápis vykoná se jazykem státním a jazykem podání.

(-) Mě-li býti vykonán knihovní zápis jen v zápatí jiného návrhu než knihovního, který podal příslušník jazyka menšinového v tomto jazyku, stane se zápis v jazyku státním i v jazyku onoho podání.

(-) Nařídí-li se zápis bez návrhu z úřední moci (na př. podle odovzdač listiny nebo pod.), vykoná se jazykem státním, leda že jest ze spisu patrno, nebo soudu či úřadu známo, že účastníci jsou příslušníky jazyka menšiny. Tu se vykoná zápis i v jejich jazyku.

Čl. 28.

(-) Měle-li být jediný návrh povolen a vykonán býti zápis v knihách různých soudů nebo úřadů, lze podati návrh u soudu nebo úřadu, jenž jest oprávněn přijímati podání jen ve státním jazyku, jen v tomto jazyku; u soudu a úřadu pak, jenž jest oprávněn přijímati podání v jazyku menšinovém, v jazyku státním a v jazyku této menšiny, je-li zúčastněn také některý soud nebo úřad, který není oprávněn přijímati podání v jazyku menšiny, a toliko v jazyku menšiny, jsou-li všechny zúčastněné soudy nebo úřady oprávněny přijímati podání v jazyku této menšiny.

(-) Pro vyřízení a zápis platí u každého soudu nebo úřadu ustanovení o tom podle jazykových předpisů pro platných.

Čl. 29.

Dolozka na listinách o vykonaném zápisu buď napísána v tom jazyku, ve kterém se stal zápis.

Čl. 30.

(-) Žádosti a zápisy do veřejných rejstříků (obchodního, společenstevního a j.) posuzují se podle jazykových poměrů okresu, ve kterém má firma (společnost, společenstvo) své sídlo, nikoliv podle obvodu její působnosti. Jde-li o zápisy do rejstříku odstěpného závodu, řídí se žádosti jazykovými poměry okresu, ve kterém jest tento odstěpný závod.

(-) O žádosti v jazyku menšinovém, v němž soud nebo úřad oprávněn je podání přijmouti, vykonají se zápisy vždy ve státním a tomto menšinovém jazyku. Do vyřízení a zápisu buď převzato doslovné znění firmy přijaté žadatelem, nechť jest v jakémkoli jazyku, pokud je přípustně jinak podle platných předpisů.

Čl. 31.

(-) Ve výpisech z veřejných knih a rejstříků buď zachován jazyk jednotlivých zápisů.

(-) Žádá-li však strana jen částečný výpis a zejména ze zápisů vykonaných v různých jazycích jen v jednom z nich, buď vydán jako částečný s výslovným označením, v kterých jazycích jsou ty které zápisy v knihách anebo rejstříku vykonány.

(-) Nadpis a konečná dolozka (datování) výpisu buďtež psány ve státním jazyku; bylo-li však žádáno od příslušníka jazyka menšinového, buďtež psány jazykem státním a jazykem žádosti.

Čl. 32.

Dolozky o ověření podpisu nebo vidimaci opisu na listinách buďtež psány jazykem státním, a bylo-li žádáno v jazyku menšiny, též tímto jazykem.

Čl. 33.

(-) Podací značka na spisech buď vytištěna vždy ve státním jazyku. Rovněž kolky buďtež přetištěny (obliťerovány) razítkem jen ve státním jazyku.

(-) Úřední pečť, již jest podle ustanovení zákonů nebo nařízení opatřiti vyřízení a listiny vyhotovené v jazyku státním a menšinovém, je-li nezbytnou součástí vyřízení pro stranu, buď vytištěna v obou jazycích tak, aby slovní výplň ve státním jazyku byla na prvním místě.

Čl. 34.

Zevní označení soudů, úřadů a úředních místností orgánů, jakož i jednotlivých úřadoven řídí se místem, kde budova jest. Je-li v okrese, kde má menšiny jazykové podle

čl. 15., budtež označeny jen ve státním jazyku; je-li však v okrese, kde jest také jazyková menšina, budou označeny na předním místě v jazyku státním a kromě toho i v jazyku menšiny.

Čl. 35.

(1) Vyhlášky, jež vydá soud, úřad nebo orgán v okrese s jazykovou menšinou pro obvod tohoto okresu, budtež vždy v jazyku státním a menšinovém.

(2) Vyhlášky, jež vydá soud, úřad nebo orgán, jehož působnost se vztahuje také na okres menšinový, budtež vydány pro okres menšinový v jazyku státním i v jazyku dotyčné menšiny.

b) O soudech, úřadech a orgánech, jejichž působnost se vztahuje na několik soudních okresů.

Čl. 36.

(1) Soudy, úřady a orgány, jejichž působnost se vztahuje na několik soudních okresů, z nichž v některých jest jazyková menšina podle čl. 15., jsou povinny přijmouti od příslušníků jazyka menšiny podání v jejich jazyku jen tehdy, vztahuje-li se na věc, pro niž jsou příslušny pro její vztah k okrese s jazykovou menšinou. Takové podání vyřídí jazykem státním a menšinovým a platí jinak ustanovení čl. 18.—35., kdežto ustanovení čl. 1., 3. až 11. platí ve všech ostatních věcech.

(2) Úřední jednání, jež se koná v několika okresech (vyhláskové řízení, pochozí komise a pod.), prováděno budiž po stránce jazykové v každém okrese dle pravidel pro tento okres platných.

(3) Jazyková úprava projektů technických, plánů, rozpočtů a pod., jež mají vyloženy býti k veřejnému nahlédnutí, nebo mají býti předmětem komisionálního jednání v různých okresech, řídí se předpisy platícími o jazyku vyhlásek v tom kterém okrese.

c) O možnosti jednati a vyřizovati jen v jazyku menšinovém.

Čl. 37.

U soudů a úřadů, jejichž působnost jest omezena na jediný soudní okres, v němž alespoň dvě třetiny státních občanů okres obývajících jsou příslušníci téhož, avšak jiného jazyka než státního, lze ve věcech, které vyříditi jin náleží proto, že jejich působnost se vztahuje na tento okres, a ve kterých bylo učiněno podání, od příslušníka menšinového jazyka

v tomto jazyku a účastní se příslušníci tohoto jazyka. nel projednává bez předcházející s příslušníky jazyka menšin v tomto jazyku:

a) vyříditi podání ~~kromě té~~ pěti zápis do veřejných knih-
zení dodatí zúčastněným;

b) vydati vyřízení bez přer-
dání;

c) projednávati se stranan
příslušníky téhož jazyka, i s j
a činiti o tom úřední zápisy n
spisech;

d) vydati nálezy a usnesení

e) vyplniti označení příjem
ných spisoch, obálkách a doru

Čl. 38.

Soudy a úřady instančně bez
řízené soudům a úřadům v čl
mohou ve věcech, které v prv
ustanovení čl. 37. byly projed
nuity jen v jazyku menšiny a
řadem jich došly, vydati vyřiz
jež mají v zápětí zápis do veřej
rejstříků (čl. 27., 30.), projedn
mi, sepsovati zápisy o jednán
také jen v tomto menšinovém

Čl. 39.

V případě uvedeném v čl. 37
dati veřejný žalobce trestní ž
návrhy a prohlášení uvedené v
také jen v jazyku menšiny. Jin
řejného žalobce ustanovení čl.

Čl. 40.

Na vyřizování a listinách vyc
zyku menšiny vyřizována bud
čl. 33. úřední pečeti v jazyku st
novém, a to se slovní výplní v
na předním místě.

a) O úřadech a orgá
působnost se vztahu
obvody, než jest sou
nebo na části několik
okresu, nebo na sou
celý a části okresu

Čl. 41.

(1) Soudy, úřady a orgány,
se vztahuje se jen na část s
s národní menšinou (čl. 15.)

vždy přijímají podání od příslušníků jazyka této menšiny v jejích jazyku. Ostatní výjimčná ustanovení hlavy III. vztahují se na soudy, úřady a orgány tyto jen tenkrát, jestliže také v úředním obvodu těchto soudů, úřadů a orgánů obývá aspoň 20 procent, pokud se týká obývají aspoň dvě třetiny státních občanů příslušníků téže národní menšiny.

(2) Skládá-li se obvod působnosti soudu, úřadu nebo orgánu ze dvou nebo více částí uvedených v odst. 1., nebo také z části okresu nenárodnostního, nebo ze soudního okresu celého a části okresu jiného, jest se soudu, úřadu nebo orgánu zachovati ohledně každé jednotlivé součásti podle předpisů pro ní platných.

HLAVA IV.

O prorogaci a delegaci.

Čl. 42.

(1) Stane-li se soud neb úřad příslušným dohodou stran, platí pro podání a řízení ustanovení platná pro tento soud-nebo úřad podle předchozích předpisů.

(2) Soud neb úřad delegovaný na návrh některé strany, nebo soud-nebo úřad, na který byl na návrh přenesen výkon jednotlivých jednání, řídí se bude předpisy jinak proň platnými. Bude-li však na přeneseno jednání s jiného příslušného soudu neb úřadu, pro který platí předpisy čl. 18. a násl. bez návrhu účastníků, budiž k tomu hleděno, aby co možná byla zachována i pro příslušníky jazyka národní menšiny jen tímto jazykem mluvící ustanovení pro ně daná.

HLAVA V.

O celních úřadech.

Čl. 43.

(1) O tom, jakého jazyka jest užívati při úřadování, s výjimkou označení a při vyhláškách celních, rozhodují předpisy platné pro soudní okres, v němž jest sídlo celního úřadu.

(2) Jestli toto sídlo v cizině, rozhodují o jazyku úřadování předpisy platné pro nejbližší tuzemský soudní okres.

HLAVA VI.

O osvětových institucích menšinových.

(§ 5 jaz. zák.)

Čl. 44.

(1) Správa osvětových institucí, podříze-

ných úřadům státním v čl. 1. uvedeným a zených pro příslušníky národních menšin, se po stránce jazykové tím, co ustanoveno ve věci té pro obor, v němž nejvyšší správa a dozor vykonává ministerstvo školství a rodni osvěty.

(2) Za instituci osvětovou dle tohoto článku považuje se korporace, sdružení nebo ústav, jenž dle zákona nebo úředně schválených stanov určen jest, aby výlučně sloužil vědecký, umělecký, vyučovací, vzdělávací nebo náboženský účelům příslušníků některé z národních menšin (čl. 11.), a jenž tuto činnost také skutečně jako jedinou činnost svou vykonává.

HLAVA VII.

Zvláštní ustanovení o četnictvu.

Čl. 45.

Velikým jazykem četnictva jest jazyk státní. Jeho se užívá při velení zejména k udílení přikázání, to jest úředních, služebních předpisů, přesně ustanovených ústních rozkazů, jež musí ihned provést.

Čl. 46.

Služebním jazykem četnictva jest jazyk státní. Jeho užívají jednotlivci četnické velitelství a příslušníci četnictva při služebním styku mezi sebou.

Čl. 47.

(1) Jazyka státního se užívá ve veškerých služebních pomůckách (seznamech, záznamech, výkazech atd.) četnictva, jakož i na úředních pečetích a ve styku se soudy a státními úřady, vojenskými velitelstvími, útvary úřady a ústavy.

(2) Jinak platí i pro četnictvo ustanovení předchozích hlav I. a III.

Čl. 48.

V ústním služebním styku s obyvatelstvem mohou četníci originálně užívat jazyka, ve kterém se mohou dohodnouti.

HLAVA VIII.

Jednání za stát jako stranu.

Čl. 49.

Soudy, úřady a orgány jednající v právním jednání státu jako strany užívají vždy státního jazyka.

HLAVA IX.

Úřední pečeti orgánů republiky.

Čl. 50.

Pokud orgány v čl. 2., odst. 3., zmíněni používají úředních pečeti, jsou povinni používat pečeti ve státním jazyku; vztahuje-li se však jejich působnost na okres s jazykovou menšinou podle čl. 15., budiž pro věci sepsané v jazyku této menšiny použito úřední pečeti se slovní výplní ve státním jazyku na předním místě a v jazyku menšinovém. Úřední pečeti s výplní pouze v jazyku menšinovém není dovoleno používat.

HLAVA X.

Dopisování s úřady cizích mocností.

Čl. 51.

S úřady cizích mocností v území státním i mimo ně bude tam, kde přímé dopisování přípustno, dopisováno státním jazykem. Soudy, úřady a orgány jsou s předpokladem vzájemnosti povinny přijímat dopisy cizích úřadů i v jazyku těchto neb v jazyku diplomatického styku. Odchytky mohou být ustanoveny jen mezinárodními smlouvami nebo dohodami.

HLAVA XI.

Některá zvláštní ustanovení.

a) O vyšších soudech a úřadech.

Čl. 52.

Soudům a úřadům vyšších stolic a ústředním úřadům, jsou-li povinny vydati vyřízení i v jazyku některé národní menšiny, jest dáno na vůli, aby tam, kde o vyřízení zpravováno jsou strany prostřednictvím nižšího soudu nebo úřadu a není-li to na újmu správnosti znění vyřízení nebo žádoucí jeho jednotnosti, nebo jinému zájmu úřednímu, pověřily vyhověním v jazyku menšiny onen nižší soud nebo úřad.

b) O výkladu vyřízení v různých jazycích.

Čl. 53.

(1) Bylo-li vydáno vyřízení jazykem státním a jazykem národní menšiny a je-li mezi oběma texty nesouhlas, rozhodným jest, pokud nesjedná se úřední opravou souhlas mezi oběma texty, znění ve státním jazyku.

(2) Je-li takový nesouhlas mezi dvěma texty v jazycích menšinových a není-li tu textu

československého, budiž potud, pokud nesjedná se úřední opravou souhlas mezi různými texty, hledán výklad srovnáním obou sporných textů.

c) O soutěžích.

Čl. 54.

Konkursy na místa nadační a podobné soutěže vypisovány buďtež jazykem, jehož užívají jest při úředních vyhláškách.

d) O matrikách, doložkách, průkazech a osvědčeních.

Čl. 55.

Pokud jsou matriky o narozeních, sňatecích a úmrtích vedeny úřady správy politické nebo státními matričními úřady (matrikáři), platí o jazyku zápisu a vedení ostatní matričeské agendy předpisy hlavy I. a III. Doslovné zápisy z matrik buďtež vydány v jazyku, kterém jest zápis. Nadpis a konečná doložka (datování) výpisu buďtež psány vždy státním jazykem, a bylo-li o výpis žádáno příslušníkem menšinového jazyka za podmínek čl. 18., i v jazyku žádosti. Výpisy jiné než doslovné pouhá potvrzení na základě matrik vydávané jakož i jiná úřední osvědčení těchto úřadů buďtež vydána, žádá-li o ně strana v jazyku státním, v tomto jazyku, i když státní jazyk není jazykem zápisu; žádá-li o ně příslušník jazyka menšinového za podmínek čl. 18., i v jazyku žádosti, i když tento jazyk není jazykem zápisu.

Čl. 56.

(1) Matriky vedené úřady církví nebo bezenských společností piší se jazykem těchto úřadů. Žádosti strany o zápis v jazyku státním musí však vždy býti vyhověno. Doslovné výpisy z těchto matrik buďtež vydány v jazyku, ve kterém jest zápis. Nadpis a konečná doložka (datování) výpisu buďtež i tu psány ve státním jazyku, žádá-li za to strana. Výpisy jiné než doslovné a pouhá potvrzení na základě matrik vydávaná, jakož i jiná úřední osvědčení těchto úřadů buďtež vydána, žádá-li o to strana, v jazyku státním, i když tento jazyk není jazykem onoho úřadu, jazykem dotyčného zápisu.

(2) Dodatečné zápisy, jež nařizuje příslušný státní úřad v matrikách církví nebo bezenských společností, jest vykonati v jazyku státním, nebo v jazyku státním a v jazyku menšinovém, dle toho, jak ustanoví úřad nařizující.

Čl. 57.

Schvalovací doložky ku stanovám spolků, společností a pod. píší se v onom jazyku, v němž podle předpisu slušelo by vyřídit příslušnou žádost. Nepřístupno je psát doložku pouze jazykem menšinovým.

Čl. 58.

(¹) Cestovní pasy, jakož i legitimace určené k tomu, aby se jich užilo v cizině, vydávají se vždy v jazyku státním; za podmínek čl. 18. budou vydány také s textem v dotyčném jazyku menšinovém. Vysvědčení a jiná úřední osvědčení, určená pro cizí úřady, vydávají se v jazyku státním. Ustanovení tato nevylučují užívání jazyka francouzského, po případě jazyka jiného státu, podle platných smluv nebo dohod mezinárodních.

(²) Úřední osvědčení a vysvědčení soudů, úřadu, notářů (veřejných notářů) a jiných orgánů, legitimace a pod., jež určeny jsou pro potřebu ve vnitrozemí a jež vydávají se stranám, píší se dle předpisů hlavy I. a III. v jazyku státním anebo v jazyku státním a příslušném jazyku menšinovém.

Čl. 59.

Při úředních závěrách finanční správy (cloveňch, voskových a pod.) užiti sluší výhradně jen jazyka československého. Totéž platí o cejchovních značkách při novém cejchování.

HLAVA XII.

O jazykové způsobilosti státních zaměstnanců a orgánů.

Čl. 60.

(¹) K jakékoliv službě, ať definitivní, zatím, přípravné, výpomocné nebo smluvní, může býti u všech soudů, úřadů a ústavů podlehlých ministru v čl. 1. jmenován nově ustanoven, připuštěn nebo orgánem (čl. 2., odst. 3.) této hlavy jmenován neb za takový připuštěn jen ten, kdo jest úplně znalý státního jazyka tak, že jest s to, aby samostatně a i ve věci správně dával nebo službu konal a se zúčastnil jednání.

(²) Také odborným soudcem laikem a příslušným soudem může státní správa zpravdělati jmenovati jen toho, kdo vyhovuje podmínce odst. 1.

(³) O přijímání četníků na zkoušku platí § 17 zákona ze dne 21. dubna 1929, č. 299 Sb. z. a n., o četnictvu.

Čl. 61.

(¹) Výjimečně může v oborech, kde jest nedostatek odborně vzdělaných úplně jazykově kvalifikovaných sil a kde tím ani výkon služby ani styk se stranami netrpí, se souhlasem ministra do služby (přípravné praxe) zatím býti přijat neb orgánem zatímne býti ustanoven také uchazeč, který zná alespoň částečně státní jazyk, s podmínkou, že se písemně zaváže, že do roka prokáže úplnou znalost, lze-li o něm očekávati, že tuto podmínku splní. Tuto lhůtu může ministr na žádost ze závažných důvodů nejvýše o půl roku prodloužiti.

(²) Nevykáže-li uchazeč v určené nebo prodloužené lhůtě úplně jazykové způsobilosti, budiž příslušným úřadem zatímni služební poměr ihned rozvázn. Uchazeč může býti zatímne přijat jen s touto výslovnou výhradou, již dlužno pojmouti do jmenovací (ustanovovací) listiny.

Čl. 62.

(¹) Znalost státního jazyka může uchazeč prokázati buď:

1. vysvědčením veřejného učiliště s vyučovacím jazykem státním, jež s prospěchem navštěvoval, je-li nepochybné, že od té doby znalosti jazyka státního nepozbyl, nebo

2. vysvědčením, že vykonal s prospěchem některou praktickou zkoušku pro svůj služební obor zcela nebo částečně ve státním jazyku, anebo

3. vysvědčením o zkoušce vykonané před zvláštní zkušební komisí.

(²) Tato zkouška může promínouti ministr, je-li z dovedeního zaměstnání nebo z jiných okolností uchazečova úplná znalost státního jazyka nepochybná a potvrdí-li to přednosta úřadu, oprávněného přijímat uchazeče

Čl. 63.

(¹) Zkouška uvedená v čl. 62., č. 3., vykoná se před komisí sestávající z předsedy a dvou členů; je a jejich náhradníky v potřebném počtu jmenuje ministr.

(²) Předseda sestaví komisi a ustanoví místo a čas zkoušky. Tato bude písemná a ústní a trváť má pro každého kandidáta alespoň hodinu; když-li několik kandidátů zároveň zkoušku, může ústní trváť vždy pro tři kandidáty jednu hodinu. Předmětem zkoušky písemné bude sepsání nějaké žádosti, zápisu nebo vyřčení ve státním jazyku, překlad listiny, vyřčení nebo části soudních nebo úředních spisů do státního jazyka a diktát; předmětem zkoušky ústní pak rozhovor o předmě-

tu písemné zkoušky neb o věci spadající do služebního oboru.

(3) Komise rozhodne většinou hlasů.

(4) Zkoušku lze jednou opakovati po lhůtě určené komisí, pokud neuplynula lhůta stanovená v čl. 61., odst. 1.

(5) Podrobnější ustanovení o zkoušce vydá každý ústřední úřad výnosem pro svůj obor.

Čl. 64.

(1) Soudcové, úředníci, čekatelé a jiní zaměstnanci již ustanovení musí prokázati podle čl. 62. do 6 měsíců ode dne, kdy toto nařízení nabude účinnosti, že znají státní jazyk, jak toho vyžaduje čl. 60. tohoto nařízení, ačli jim tento průkaz nepromine ministr z toho důvodu, že z dosavadního zaměstnání nebo z jiných okolností jejich úplná znalost státního jazyka je nepochybná.

(2) Znalost státního jazyka nemusí zvláště prokazovati ti, kdož podle služebních výkazů již způsobem v čl. 62., č. 1. nebo 2., naznačeným vykázali. Přednosta nadřízeného soudu nebo úřadu dá sestaviti seznam všech zaměstnancův u podřízených soudů nebo úřadů svého obvodu a v něm zjistiti, kdo z nich podle osobních výkazů vykázal znalost státního jazyka takovým vysvědčením, aneb u koho z nich je po jeho soudu z dosavadního zaměstnání nebo z jiných okolností úplná znalost státního jazyka nepochybná. Ostatní upozorní na povinnost podle odstavce 1., podotkna, že mohou v krátké lhůtě jím určené vykázati znalost státního jazyka nebo žádati za prominutí tohoto průkazu podle odstavce 1. O těchto pak, jakož i o těch, u nichž z dosavadního zaměstnání nebo z jiných okolností je úplná znalost státního jazyka nepochybná, předloží úhrnný návrh ministru.

(3) Ti, kdo nevykázali znalosti státního jazyka vysvědčením anebo kterým průkaz nebyl prominut, prokáží ji buď při praktické zkoušce vykonané v době v odstavci 1. stanovené nebo v téže době zkouškou podle čl. 62., č. 3., a čl. 63., odst. 1.—3. a 5. Zkoušku tuto lze jednou opakovati ve lhůtě komisí určené, nejdéle však do roka od zkoušky první.

(4) Zkoušky mohou býti zproštěni ministrem soudcové, úředníci a jiní zaměstnanci, kterým v den, kdy toto nařízení nabylo účinnosti, bylo již alespoň 50 let a vykazují aspoň částečnou znalost státního jazyka, zjedná-li si ministr přesvědčení, že mohou býti dále ve službě zaměstnání, aniž tím trpí služba, stejnoměrné rozdělení práce a zájmy stran.

Čl. 65.

Soudcům, úředníkům a jiným zaměstnancům umožní správa služebním přidělením na dobu k výcviku přiměřenou, aby nabyli dostatečné jazykové způsobilosti; za tou příčinou mohou býti konány též, pokud možno, u jednotlivých soudů a úřadů cvičební jazykové kursy, jež upraveny budou výnosem příslušného ministra.

Čl. 66.

(1) Neprokáže-li některý soudce, úředník nebo jiný zaměstnanec v ustanovené lhůtě náležité znalosti státního jazyka, nelze mu ani propůjčiti samostatného nebo vedoucího místa, ani ho jmenovati do vyšší hodnostní třídy. Neznalost státního jazyka jest pokládati za důvod pro přiznání kvalifikace méně uspokojivé nebo neuspokojivé, nebo za důvod, aby byl soudce, úředník nebo jiný zaměstnanec považován za trvale nezpůsobilého zastávati své služební místo a aby přeložen byl podle platných předpisů na trvalý odpočinek. U smluvních zaměstnanců, neprokávajících znalosti státního jazyka, jest služební poměr rozvázati.

(2) Odpírá-li soudce vykonati zkoušku ve lhůtě nebo vykázati jinak znalost státního jazyka, je to důvodem, aby jej kárný soud dal do výslužby pro nezpůsobilost úřadovati. U soudcovských čekatelů je tato okolnost hrubým porušením služebních povinností podle odst. 3. § 17 zákona ze dne 27. listopadu 1896, č. 217 ř. z., o organizaci soudní.

Čl. 67.

(1) Orgánové (čl. 2., odst. 3.) podléhající ministru—jmenovaným v čl. 1. již ustanovení musí rovněž podle čl. 62. prokázati ve lhůtě uvedené v čl. 64., odst. 1., způsobilost úřadovati ve státním jazyku, ačli jim tento průkaz nepromine ministr z toho důvodu, že z dosavadního zaměstnání, nebo z jiných okolností jejich úplná znalost státního jazyka je nepochybná. Tu platí obdobně ustanovení čl. 64., odst. 2.—

(2) Odpírají-li ti, kdo podléhají kárnému řízení, vykonati zkoušku v určené lhůtě neb vykázati jinak znalost státního jazyka, jest to důvodem, aby je kárný soud zbavil úřadu. Jiní orgánové mohou býti zbaveni své funkce neoprávněni.

(3) Nedotknuta zůstávají opatření provedená podle zákona ze dne 12. srpna 192 č. 305 Sb. z. a n., kterým se vydávají prozatímní ustanovení o veřejných notářích na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.

(4) Úkony soudního komisařství mohou býti přikázány jen notářům (veřejným not

řům), kteří jsou způsobilí úřadovati ve státním jazyku.

Čl. 68.

(1) Státní správa jest zavázána, šetřit přesně zásadních předpisů zákona a tohoto nařízení, obsazovati jednotlivá služební místa podle skutečné potřeby soudci, úředníky a jinými zaměstnanci nebo státními orgány jazykově způsobilými.

(2) V okresech soudních, v nichž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, však jiného jazyka nežli československého, jakož i u sborových soudů a úřadů nadřízených soudům a úřadům v oněch okresech, ustanoví správa také podle potřeby soudce, úředníky a jiné zaměstnance, jakož i orgány, kteří vykážou způsobilost úřadovati a jednati se stranami také v jazyku této jazykové menšiny.

HLAVA XIII.

O jazyku zkoušek.

Čl. 69.

(1) Soudcovské, politické, finanční, administrativně-technické, fyzikální a jiné ve státní správě jmenovaných oborů předepsané zkoušky (jako knihovní, kancelářské a pod.), dále zkoušky předepsané k tomu konci, aby bylo dosaženo autorisace potřebné pro orgány republiky (čl. 2., odst. 3.), jako zkoušky notářské a j., konají se státním jazykem.

(2) Na žádost kandidátovu může být zkouška vykonána také částečně jazykem některé národní menšiny (hlava II.) v obvodě, pro který je zřízena zkušební komise.

(3) Vysvědčení vydá se ve státním jazyku. Vykoná-li kandidát zkoušku částečně i v jiném jazyku, buď ve vysvědčení potvrzeno, zda-li prokázal dostatečnou znalost tohoto jazyka. Toto vysvědčení jest průkazem podle čl. 68. tohoto nařízení.

DÍL II.

O samosprávných úřadech, zastupitelských sborech a veřejných korporacích.

HLAVA XIV.

Úřady místní samosprávy. Zastupitelské sbory.

Jednací jazyk obce. Podání a vyřízení podání.

Čl. 70.

(1) Obecnímu zastupitelstvu přísluší v me-

zích tohoto nařízení ustanoviti jednací jazyk obce, jehož užívati jest obec oprávněna v mezích tohoto nařízení. Obecní zastupitelstvo ustanovuje také v mezích tohoto nařízení, mají-li se úřední výkony konati jen v jednom jazyku, či zda a v jaké míře má býti užíváno též jiného jazyka jednacího. V obcích, v nichž podle posledního soupisu lidu neobývá ani 20 procent státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, jest jazyk státní jednacím jazykem obce. Jazyk státní stává se vždy také jednacím jazykem obce, obývá-li příslušník jazyka státního v obci více než příslušník některého jazyka menšinového, který byl ustanoven za jednací jazyk její. Jazyk, jehož příslušník státních občanů je v obci aspoň 50 procent, jest vždy také jednacím jazykem obce.

(2) Usnesení obecního zastupitelstva, které by bylo v odporu s předpisy tohoto nařízení, jest neplatné. Každé usnesení zastupitelstva obecního o jednacím jazyku oznámiti jest do 8 dnů bezprostředně nadřízenému dohlédacímu úřadu státní správy.

(3) Pokud magistráty měst s vlastním statutem vyřizují záležitosti státní správy politické a finanční, jsou považovány za orgány republiky (§§ 1 a 2 zák.) a vztahují se na ně předpisy hlavy I. a III. tohoto nařízení. Totéž platí o městských notářských úřadech a o obecních a obvodních notářích.

(4) To, co ustanoveno je v této hlavě o obcích, platí obdobně také o osadách, které mají své vlastní zastupitelstvo.

Čl. 71.

(1) Každá obec jest vždy povinna přijmouti ústní a písemná podání učiněná v jazyku československém a je vyřídit.

(2) Jde-li o podání v jiném jazyku než státním, jest obec, v níž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, avšak jiného jazyka, než který jest jednacím jazykem obce, povinna od příslušníků jazyka této menšiny přijmouti podání v tomto jazyku učiněná a je vyřídit. Příslušnost k té které menšině posuzuje se podle čl. 16.

(3) Podání, jež učiněno bylo stranou nezastoupenou právním zástupcem v jazyku jiném, než zmíněném v odst. 1. a 2. tohoto článku a v článku předchozím, a jehož obec přijmouti nemůže, budiž neprodleně podateli vráceno k opravě této formální vady do přiměřené lhůty.

(4) Bude-li pak ve lhůtě té podáno opět, a to ve správném vyhotovení jazykovém, zachovají se účinky prvního podání, jako by bylo řádně učiněno. V dalším platí obdobně ustanovení čl. 4.

Čl. 72.

(1) Obec má právo, jestliže podle čl. 70. obecní zastupitelstvo jinak neustanoví, podání k ní došla vyřizovati ve svém jednacím jazyku. Je-li jazyk podání též jednacím jazykem obce, stane se vyřízení vždy v jazyku podání.

(2) Avšak obce, pro něž je ustanoven obecní neb obvodní notář, dále obce, v jejichž zastupitelstvu je členem příslušník jazyka československého, jakož i obce, v nichž podle posledního soupisu lidu obývá aspoň 20 procent státních příslušníků československého jazyka, jsou povinny vydati vyřízení podání učiněných v jazyku československém v tomto jazyku. Takovou povinnost mají i jiné obce, jestliže podle posledního sčítání lidu mají nejméně 3000 obyvatelů a mají úřední sílu znalou jazyka státního (čl. 73., odst. 2.). Nepředchází-li podání strany, je-li však obecnímu úřadu známo, že strana je příslušníkem jazyka státního, vydá jí vyřízení v tomto jazyku. Strana, již se nedostalo takto vyřízení ve státním jazyku, může žádati do tří dnů od doručení vyřízení jazykově nevyhovujícího, aby jí bylo dodáno vyřízení v tomto jazyku. Žádati lze ústně nebo písemně. Při písemných žádostech se nezapočítávají dny poštovní dopravy. Žádost nepodléhá kolku a buď ihned vyřízena.

(3) Domovské listy a legitimace pro pohraniční styk buďtež vždy a vysvědčení nemajetnosti, žádá-li to strana, vydány také s textem v jazyku státním na prvním místě, i když jazyk československý není jednacím jazykem obce.

Čl. 73.

(1) Ve městech s vlastním statutem musí starosta a jeho náměstkové býti úplně moci jazyka státního. Tutéž povinnost mají starosta a členové městského představenstva, kteří zastupují starostu ve městech, jež podrobena jsou předpisům o městech se zřízeným magistrátem.

(2) Obec, které podle posledního soupisu lidu mají alespoň 3000 obyvatelů, musí nejpozději do tří let ode dne, kdy toto nařízení nabude účinnosti, míti podle potřeby služby dostatečný počet úředních sil znalých jazyka státního ve slově i písmě, nejméně však jednu. V obcích s menším počtem obyvatelstva, kte-

réž mají povinnost vyřizovati podání v jazyku československém došla v tomto jazyku, musí býti rovněž postaráno o jazykově bezvadné vyřizování spisu v jazyku československém.

(3) Vzejde-li spor o tom, zda dotyčná síla úřední jest znala jazyka státního, náleží politickému úřadu II. instance, aby jazykovou kvalifikaci této úřední síly přezkoumal a o ní rozhodl.

Čl. 74.

(1) V obcích, jimž podle předchozího článku nebyla uložena povinnost míti úřední síly znalé jazyka státního, pokud se týká postarati se o jazykově bezvadné vyřizování v jazyku státním, budiž s podáním učiněným ve státním jazyku naloženo podle těchto zásad:

(2) Nezná-li obecní starosta jazyka československého, odevzdá podání prvému, po případě druhému náměstkovi nebo některému členu obecního zastupitelstva znalému státního jazyka, aby je tlumočil do jednacího jazyka obce. Jestliže ani nikdo ze členů obecního zastupitelstva není znalý jazyka státního a nelze-li jinak vhodným a rychlým způsobem pomocí hodnověrné osoby opatřiti překlad podání do jednacího jazyka obce, zašle starosta obce podání toto pod vlastní zodpovědností, nejdele do 24 hodin po jeho přijetí, bezprostředně nadřízenému úřadu státní správy, aby opatřil překlad do jednacího jazyka obce. Tento úřad opatří co nejrychleji, dle možnosti do dvou dnů překlad a zašle jej s původním podáním obci k vyřízení. Shledá-li však, že není tu nemožnosti svrchu naznačené, pořízení překladu může odepřít. Obec nahradí úřadu skutečné výlohy vzešlé pořízením překladu.

(3) Obce uvedené v odstavci 1. mohou podle potřeby užití obdobně ustanovení předchozího odstavce, aby mohly dostáti předpisu čl. 72., odst. 3.

Čl. 75.

Jde-li o podání učiněná v jazyku menšiny podle čl. 71., odst. 2., a nemá-li obec úřední síly znalé jazyka menšiny, naloží se s podáním učiněným v jazyku této menšiny podle zásad článku předchozího.

Čl. 76.

Příslušník jazyka státního, jemuž se podle předchozích ustanovení dostalo vyřízení v jazyku jiném, může kromě případu, kde podání učinil tímto jiným jazykem, vyřízení toto zaslati do tří dnů k úřadu státní správy, který obci jest bezprostředně nadřízen, aby opatřil překlad do jazyka státního. Překlad takový

Vyhlášky obecních úřadů.

Čl. 81.

(1) Vyhlášky obecních úřadů konají se jednacím jazykem obce, po případě všemi jednacími jazyky obce.

(2) V obcích, jež mají podle posledního soupisu lidu aspoň 3000 obyvatelův, budiž vyhláška vydána vždy také jazykem československým.

(3) V obcích, v nichž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních příslušníků jiného jazyka, než který jest jednacím jazykem obce, budtež vyhlášky činěny v jazyku jednacím, jakož i v onom jiném jazyku.

(4) Úřad státní správy může však při vyhláškách větší důležitosti a všeobecnějšího rázu naříditi, aby připojeno bylo znění v jazyku československém i v oněch obcích, jež nespádají pod ustanovení odst. 2. tohoto článku. V tomto případě úřad správy státní sám dodá znění vyhlášky v jazyku československém. Úřad obecní jest pak povinen vyvěsiti vyhlášky v tom uspořádání, jak byly úřadem státní správy upraveny.

(5) Předpisů tohoto článku použití jest obdobně i tam, kde veřejně vyhláše se v obci způsobem jiným, než vyhláškou písemnou (bubnováním a pod.). Nežde-li při ústní vyhlášce (bubnováním) pro neznalost jazyka příslušného zřízení požadavku tomu vyhověti, staniž se vždy také vyhláška písemná.

(6) Orientační nápisy na silnicích a cestách budtež vždy v jazyku státním. Jsou-li také v jazyku jiném, buď jazyk státní vždy na prvním místě.

Zevní označení obecních úřadů.

Čl. 82.

(1) Pro zevní označení obecních úřadů a úřadoven platí obdobně ustanovení odst. 1., 2. a 3. předešlého článku. Budovu, v níž nalézá se obecní úřad, jest však vždy označiti (též) jazykem československým, nápisem stejných rozměrů a stejné úpravy.

(2) Obecní pečeť v obcích, v nichž jest aspoň 20 procent státních příslušníků jazyka československého, nesmí býti bez slovní výplně stejných rozměrů a stejné úpravy v jazyku státním. Také v jiných obcích, jejichž jednací jazyk jest jiný než československý, musí býti užito pečeti, obsahující slovní výplň stejných rozměrů a stejné úpravy v jazyku státním,

jde-li o listiny, spisy nebo vyhlášky, které vydává obec v jazyku státním anebo v jazyku státním a menšinovém.

Ustanovení k zachování předpisů.

Čl. 83.

Proti orgánu obecní správy, který by jednal proti ustanovením tohoto nařízení, anebo který by se neřídil rozhodnutím úřadu správy státní na základě tohoto nařízení ve věcech jazykových vydaným, může býti zakročeno podle příslušných předpisů obecního zřízení, po případě obecních řádů. Městští notáři, obecní neb obvodní notáři použijí svého práva k odvolání a odporu podle předpisů o tom platných.

Čl. 84.

Učiní-li obecní rada nebo obecní zastupitelstvo usnesení přičině se předpisům tohoto nařízení, má dohlédací úřad správy státní povinnost výkon usnesení takového zastaviti a po případě, sezná-li toho potřebu, obecní zastupitelstvo rozpustiti. I zde buď použito odvolání a odporu v předešlém článku zmíněného.

Čl. 85.

Jestliže by obecní zastupitelstvo nebo obecní rada opominuly učiniti některé opatření ve smyslu tohoto nařízení anebo plniti povinnosti podle tohoto nařízení obci náležející, má dohlédací úřad správy státní na náklad obce sjednati odpomoc, již jest potřebí.

Čl. 86.

Orgán obecní správy, který vykonává svůj úřad úmyslným jednáním neb úmyslným opominutím proti tomuto nařízení ohrožuje zájmy veřejné správy, trestá se podle § 25 zákona ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb. z. a n., na ochranu republiky.

Okresní zastupitelstva v Čechách a silniční výbory na Moravě a ve Slezsku.

Čl. 87.

(1) Předpisy tohoto nařízení o obcích platí obdobně též pro okresní zastupitelstva a okresní výbory (okresní správní komise) a silniční výbory. Pokud podle předpisů těchto rozhodným jest jisté procento nebo celkový počet obyvatelstva, přihlíží se při výpočtu jeho u okresních zastupitelstev a okresních výborů (okresních správních komisí) a silničních výborů k počtu obyvatelstva okresu.

(2) Pokud jde o zakročení proti orgánům okresní správy podle obdoby čl. 83. a 84., platí předpisy zákona o okresních zastupitelstvech, pokud se týká silničních výborech.

(3) Ve styku s obcemi svého obvodu může okresní zastupitelstvo, po případě silniční výbor, i kromě případů, kde je k tomu podle odst. 1. tohoto článku povinen, užiti také jednacích řečí obce.

Zemské (správní) výbory.

Čl. 88.

Zemské (správní) výbory (komise) upraví užívání jazyků ve svém úřadování v duchu tohoto nařízení usnesením, jež schválí ministr vnitra v dohodě se zúčastněnými ministry a jež pak bude vyhlášeno ve Sbírce zákonů a nařízení.

Ústavy a podniky ve správě samosprávných úřadů.

Čl. 89.

(1) Ústavy a podniky ve správě samosprávných úřadů řídí se předpisy jazykovými, platícími pro tyto úřady.

(2) V osobním styku s osobami neznalými jazyka takto určeného budiž použito dle možnosti jejich jazyka mateřského, po případě jiného, v němž lze se porozuměti.

(3) O korespondenci se stranami, potřebné ku provozu ústavů a podniků těchto po stránce odborné a obchodní, o odborných publikacích, jakož i o vyhláškách a písemných pokynech, potřebných pro jejich vnitřní potřebu, platí obdobně ustanovení čl. 12., odst. 3. a 5. Pokud příslušníkům některého jazyka podle předpisu hlavy XIV. vydati jest vyřízení v jejich jazyku, budiž toho šetřeno i v této korespondenci.

Zastupitelské sbory župní a okresní.

Čl. 90.

Užívání jazyků v zastupitelských sborech, o nichž jedná zákon ze dne 29. února 1920, č. 126 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů v republice československé, upravuje se zvláštním předpisem.

HLAVA XV.

O veřejných korporacích mimo úřady místní samosprávy.

Čl. 91.

(1) Veřejné korporace podléhající správě ministerstev v čl. 1. uvedených, jako advokátní, notářské komory, státní regulační komise pro hlavní město Prahu, komise pro kanalizaci Vltavy a Labe, zemská komise pro úpravu řek, lékařské komory, lékárnické gremia, výbory kondicinujících farmaceutů, resp. jejich správní komise a j., upravují si užívání jazyků ve svém úřadování podle předpisů a v duchu zákona jazykového a tohoto nařízení vlastním usnesením, jež vyžaduje schválení nadřízeného ministra. Jako zásad jest zejména dbáti, že jsou povinny přijímati podání v jazyku státním a je v témž jazyku vyřizovati, že ve styku se stranami rozhodným je, vztahuje-li se působnost jejich v určitém případě na okres bez menšiny, či s menšinou, že člen korporace nemá méně práv než strana, že státním úřadům a zejména ministerstvům jest dopisovati a podávati zprávy v jazyku státním, a to i tehdy, je-li jednacím jazykem korporace některý jazyk menšinový, a není-li v tomto případě státní úřad podle předpisů proň platných oprávněn přijmouti podání v jednacím jazyku korporace, dále že ve schůzích a poradách korporace je vždy možno užívati jazyka státního a že návrhy a podněty v tomto jazyku učiněné musí se státi předmětem jednání. Při zevním označení korporací a úředních místností jejich jest vždy použití jazyka státního, na listinách, jež vydávají korporace ve státním jazyku nebo také ve státním jazyku, jest použití pečeti se slovní výplní v tomto, pokud se týká také v tomto jazyku, při čemž státní jazyk musí býti na prvním místě, a vyhlášky jimi v úřední činnosti vydávané musí býti sepsány zpravidla v jazyku státním a vedle toho, týkají-li se okresu s národnou menšinou, i v jazyku této menšiny.

(2) Předpisy předchozího odstavce platí také pro obchodní a živnostenské komory, jejich ústřednu a pro společenstevní jednoty (svazy) s tím dalším ustanovením, že obchodní a živnostenské komory, pokud jsou činnými v záležitostech ochranných známek a vzorků, jsou považovány za orgány republiky (§§ 1 a 2 zák.) a vztahují se na ně v této příčině předpisy hlavy I. a III., že společenstevní jednoty (svazy) používají ve styku se společenstvy svého obvodu vždy také jednacích řečí společenstva, o které jde, a že jednoty

ním, jejichž jazyk jest jiný než československý, mohou se ve vyhláškách určených výhradně pro své členy, příslušníky tohoto jiného jazyka, omeziti na tento jazyk, ačli nejde o vyhlášku v soudním okrese, kde není aspoň 20 procent příslušníků tohoto jazyka.

(3) Nepředloží-li korporace do tří měsíců ode dne, kdy toto nařízení nabude účinnosti, pokud se týká nově vzniklých, do tří měsíců ode dne jejich ustavení, své usnesení o užívání jazyků ke schválení nebo učiní-li usnesení, jež neodpovídá předpisům a duchu jazykového zákona a tohoto nařízení, anebo nevyčerpává-li dostatečně předmět, náleží věc upravit příslušnému ministru.

Čl. 92.

(1) Ve finanční správě může ministr financí zmocniti finanční úřady II. stolice, aby právo v předchozím článku mu vyhrazené samy vykonávaly.

(2) Užívání jazyka v daňových komisích upraví se podle ustanovení odst. 1. a 3. předchozího článku s odchylkou, že usnesení o užívání jazyka musí býti učiněno v první plenární schůzi po účinnosti tohoto nařízení.

Čl. 93.

(1) Živnostenská společenstva (hlava VII. živnostenského řádu [zákona]) řídí se, co se týče užívání jazyka, obdobně předpisy, jež platí pro obce (hlava XIV.), při čemž tam, kde ve smyslu předpisů těch záleží na počtu příslušníků určitého jazyka, rozhodným jest počet ten v obyvatelstvu místního obvodu společenstva stanovami určeného.

(2) Vysvědčení vydávaná podle předpisů živnostenského řádu (zákona) povinná jsou živnostenská společenstva, jejichž jazyk jest jiný než československý, vystavovati neb potvrzovati vždy také v jazyku státním, a to na prvním místě.

(3) Proti starostovi nebo místostarostovi živnostenského společenstva, který by jednal proti ustanovením tohoto nařízení, anebo který by se neřídil rozhodnutím úřadů státní správy na základě tohoto nařízení ve věcech jazykových vydaným, může býti zakročeno pořádkovými pokutami podle předpisů živnostenského řádu (zákona).

Čl. 94.

Užívání jazyku při inženýrské komoře upraveno jazykového prováděcím

nařízením ku provedení zákona o inženýrské komoře ze dne 18. března 1920, č. 185 Sb. z. a n.

DÍL III.

O ochraně stran, o sporech o užívání jazyka, dohledu a jiných opatřeních.

HLAVA XVI.

O ochraně stran.

Čl. 95.

(1) Soudy, úřady a orgány, ať státní či samosprávné, jsou povinny dáti stranám poučení, aby byly uchráněny právních újem, jež by jim z neznalosti jazyka mohly vzejíti. Strany, jimž se dostalo vyřízení v jazyku, jehož neznají, mohou žádati příslušný soud, úřad neb orgán anebo soud, úřad neb orgán toho druhu místně nejbližší nebo tam, kde je zřízen obecní neb obvodní notář, tohoto za vysvětlení věci nebo za ústní překlad dodaného vyřízení. Soud, úřad neb orgán, po případě obecní neb obvodní notář jest povinen takové žádosti vyhověti, pokud jeho jazykové znalosti k tomu stačí.

(2) Kde by ta nebo ona věc působila příslušnému soudu, úřadu neb orgánu při vyřizování značné jazykové obtíže, může v případech zvláštní důležitosti, a nelze-li tomu jinak pomoci, příslušný nadřízený soud neb úřad delegovati jiný soud, úřad aneb orgán stejného druhu a řádu ku projednání věci nebo naříditi, aby byl vyslán od jiného úřadu v jeho obvodu soudce, úředník neb orgán s příslušnou jazykovou znalostí, aby věc u příslušného soudu neb úřadu projednal.

HLAVA XVII.

O sporech o užívání jazyka, o dohledu a opatřeních k zachování předpisů.

Čl. 96.

(1) Spory o užití jazyka při soudech, úřadech, ústavech, podnicích a orgánech státních, jakož i při úřadech samosprávných a korporacích veřejných vyřizují příslušné státní orgány dohlédací jako věci státní správy odděleny od věci, ve které vzešly (§ 7 zák.).

(2) Strana, která má za to, že bylo porušeno její jazykové právo, může sobě stěžovati do

15 dnů u státního úřadu, jenž podle příslušných zákonů jest povolán vykonávati přímo dohlédací právo nad orgánem, do jehož opatření si stěžuje, pokud úřadu dohlédacímu také náleží rozhodovati o stížnostech. Shledá-li tento úřad, že není příslušným, odstoupí stížnost ihned příslušnému úřadu a zpraví o tom stěžovatele.

(3) Uzná-li, že jest příslušným, rozhodne co nejrychleji, nařídí případně nápravu, která jest podle povahy věci ještě možná, a zpraví orgán, na který si bylo stěžováno, a jeho prostřednictvím i stěžovatele. Nemůže však sám vydati vyřízení s právními účinky vyřízení příslušného orgánu, zejména prvý výrok zrušiti a nahraditi výrokem jazykově správným.

(4) Není-li ze stížnosti a jejich dokladů věc zcela nepochybnou, zpraví dohlédací úřad o tom, že byla stížnost podána, neprodleně orgán, na který byla stížnost podána, s vyzváním, aby do přiměřené lhůty předložil jednací spisy. Dohlédací úřad jest pak povinen co nejrychleji rozhodnouti a vydati rozhodnutí straně i orgánu, na který si stěžovala.

(5) Do rozhodnutí může si strana stěžovati k úřadu, jenž je nejbližší vyšším úřadem dohlédacím; o řízení a lhůtách platí předpisy pro tyto úřady jinak závazné. Není-li předpisů takových, jest stížnost podati do 15 dnů od doručení rozhodnutí u úřadu, do jehož rozhodnutí jest si stěžováno. Lze si stěžovati postupně až k nejvyšší instanci. V rozhodnutí úřadu buď vždy poučena strana o právu stížnosti k vyššímu úřadu a o tom, kde a do jaké lhůty je stížnost podati.

Čl. 97.

(1) Shledá-li dohlédací úřad i mimo případ stížnosti, že některý orgán jeho dohledu porušil jazykový zákon anebo toto nařízení, jest povinen mu to vytknouti a může vhodným opatřením zjednatí nápravu.

(2) Kde v tomto a předcházejícím článku mluví se povšechně o orgánu, míněn jest tím soud, úřad, ústav, podnik, orgán, samosprávný úřad nebo veřejná korporace, po případě soudce, úředník neb jiný zaměstnanec, do jehož opatření bylo si stěžováno, pokud se týká jejich opatření zavdalo příčinu k zakročení podle tohoto článku.

(3) Proti soudcům, úředníkům, zaměstnancům a orgánům, kteří porušují proti předpisům zákona a tohoto nařízení jazykové právo, bude postupováno kárným řízením bez ohledu na ustanovení § 27 zákona z dne 10. března 1923, č. 50 Sb. z. a n., na ochranu repu-

bliky.

Čl. 98.

Kárné řízení proti soudcům, úředníkům a zřízencům státním řídí se po stránce jazykové obdobně podle příslušných ustanovení hlavy I.

DÍL IV.

Závěrečná ustanovení.

HLAVA XVIII.

Povinnost k jazyku státnímu v případech zvláštních.

Čl. 99.

(1) Zadá-li toho veřejný zájem, aby se užilo státního jazyka republiky (§ 1, odst. 1.), může politický úřad i kromě případů, o nichž se jedná v předchozích ustanoveních, tam kde korporace nebo jiné osoby oznamují něco veřejnými vyhláškami nebo označují nápisy pro potřebu obecnostva nemovitostí nebo jiné předměty, určené k veřejnému užívání, jim uložiti, aby vyhláška nebo označení stalo se i jazykem státním, a ustanoviti při tom úpravu a umístění textu v jazyku státním.

(2) O stížnosti do opatření takových a o řízení platí obdobně čl. 96.

(3) Obce nemohou zakazovati nebo odpírati vývěs nebo vylepování návěstí z příčiny té, že je sepsáno nebo tištěno v jazyku státním.

(4) Ustanovení odst. 1. nevztahují se na vyhlášky, označení a oznámení v časopisech, na inserci a obchodní reklamu vůbec.

HLAVA XIX.

Podkarpatská Rus.

Čl. 100.

(1) Než bude upravena otázka jazyková pro Podkarpatskou Rus jejím sněmem, platí i pro ni ustanovení tohoto nařízení.

(2) Jazykem ruským (maloruským) lze při všech soudech, úřadech a orgánech v celé Podkarpatské Rusi činiti podání a podání taková jest v témž jazyku projednávatí a vyřizovati. Jazykem tímto buďtež vedle státního

jazyka úřední budovy označovány a úřední vyhlášky vydávány.

(3) Podání učiněná jazykem ruským (maloruským) musí býti u všech samosprávných úřadů a veřejných korporací v Podkarpatské Rusi přijímána a za týchž obdobných podmínek platných pro jazyk státní také v onom jazyku vyřizována. Ve schůzích a poradách jejich jest vždy možno tohoto jazyka užívati a návrhy a podněty v jazyku tom učiněné musí se státi předmětem jednání. Pokud jde o zevní označení samosprávných úřadů a veřejných korporací a jejich vyhlášky, budiž jazyka ruského (maloruského) užito také za týchž podmínek, za kterých jest užití jazyka státního.

(4) Státní úředníci, kteří obstarávají správu v župních a služnovských úřadech, podléhají předpisům platným pro státní úředníky.

HLAVA XX.

Účinnost nařízení.

Čl. 101.

Nařízení toto nabývá účinnosti dnem vyhlášení a provedením jeho pověřují se ministři vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

Švehla v. r.

Dr. Nosek v. r.	Dr. Beneš v. r.
Dr. Viškovský v. r.	Dr. Srdínko v. r.
Dr. Engliš v. r.	Dr. Hedža v. r.
Dvořáček v. r.	Stříbrný v. r.
Mlčoch v. r.	Šrámek v. r.
Tučný v. r.	Dr. Dolanský v. r.
	Dr. Dérer v. r.

PŘÍLOHA č.4:

Vládní nařízení č.229 ze dne 29. prosince 1928, kterým se upravovalo užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. července 1927, č.125 Sb.z.a n., o organizaci politické správy.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého.

Částka 76.

Vydána dne 31. prosince 1928.

Obsah: (227.—229.) 227. Vyhláška, kterou se uděluje měřickému úřadu hlavního města Prahy oprávnění podle § 51, odst. 2., zákona ze dne 16. prosince 1927, č. 177 Sb. z. a n., o pozemkovém katastru a jeho vedení (katastrál. zákona). — 228. Vyhláška o úpravě bulharského textu čl. 21. odst. 2., úmluvy mezi republikou Československou a královstvím bulharským ze dne 15. května 1926 o vzájemné právní ochraně a právní pomoci ve věcech občanských a obchodních. — 229. Nařízení, kterým se upravuje užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. z. a n., o organisaci politické správy.

227.

Vyhláška ministra spravedlnosti
ze dne 20. prosince 1928,
kterou se uděluje měřickému úřadu hlavního
města Prahy oprávnění podle § 51, odst. 2.,
zákona ze dne 16. prosince 1927, č. 177 Sb. z.
a n., o pozemkovém katastru a jeho vedení
(katastrál. zákona).

Podle § 51, odst. 2., zákona ze dne 16. prosince 1927, č. 177 Sb. z. a n., o pozemkovém katastru a jeho vedení (katastrál. zákona), udílím měřickému úřadu hlavního města Prahy, pokud bude zaměstnávatí úředníky vyhovující podmínkám vytčeným v § 51, odst. 2., katastrálního zákona, oprávnění, aby geometrické (polohopisné) plány, jimi pro účely vlastního služebního oboru zhotovené, byly podkladem zápisů ve veřejných knihách a v pozemkovém katastru.

Dr. Mayr-Harting v. r.

228.

Vyhláška ministrů zahraničních věcí
a spravedlnosti
ze dne 15. prosince 1928
o úpravě bulharského textu čl. 21, odst. 2.,
úmluvy mezi republikou Československou a
královstvím Bulharským ze dne 15. května
1926 o vzájemné právní ochraně a právní po-
moci ve věcech občanských a obchodních.

Bulharský text článku 21, odst. 2., úmluvy
mezi republikou Československou a králov-

stvím Bulharským ze dne 15. května 1926
o vzájemné právní ochraně a právní pomoci
ve věcech občanských a obchodních, vyhlá-
šené ve Sbírce zákonů a nařízení č. 58 z r.
1927, zní ve shodě s československým textem
úmluvy správně takto:

„Изключватъ се решенията, издадени по
пропеси относно празото за собственостъ
или за други вещи права върху недвижими
имущества, находящи се въ Държавата, въ
която е поискано изпълнението.“

Oprava bulharského textu byla provedena
výměnou not mezi vládami československou
a bulharskou a za souhlasu bulharského
Sobranje.

Dr. Mayr-Harting v. r. Dr. Beneš v. r.

229.

Vládní nařízení
ze dne 29. prosince 1928,
kterým se upravuje užívání jazyků pro zem-
ská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní
výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. čer-
vence 1927, č. 125 Sb. z. a n., o organisaci po-
litické správy.

Vláda republiky Československé nařizuje
podle zákona ze dne 29. února 1920, č. 122 Sb.
z. a n., kterým se stanoví zásady jazykového
práva v republice Československé:

Čl. 1.

Jednání v zemských a okresních zastupitel-

stvech a výborech, jakož i v jejich komisích, děje se jazykem státním, oficiálním; ohledně jazyků jiných platí, co ustanovují čl. 2—8 a čl. 11.

Čl. 2.

(1) V zemských zastupitelstvech a výborech, jejichž působnost vztahuje se na soudní okres, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, jakož i v jejich komisích, členové zastupitelstva (výboru, komisi), kteří jsou příslušníky jazyka této menšiny, jednajíce ve věcech, jejichž projednání náleží sboru na základě toho, že působnost jeho vztahuje se na tento nebo také na tento soudní okres, činí projevy, podávají návrhy, dotazy a stížnosti ve svém jazyku a při hlasování podle jmen hlasují v tomto jazyku.

(2) Předsedové, jakož i orgánové těchto sborů, pověřeni zvláštními funkcemi v jednání, dále úředníci zemského úřadu nebo úřadů v zemi, kteří se zúčastní rokování, mohou ku projevům svým v případech těchto připojití překlad do jazyka národní menšiny tuto zmíněné; ujmou-li se v případech takových v debatě slova, mohou oni z nich, kdož jsou zároveň členy zastupitelstva (§ 12 zák.) nebo členy z občanů do komise povolanými (§ 28 zák.), použití jazyka národní menšiny tuto zmíněné, jsou-li jeho příslušníky.

(3) Odpovídá-li zemský prezident v případech takových na dotaz nebo stížnost podanou v jazyku zmíněné menšiny, připojí se též překlad v řeči dotazovatele nebo stěžovatele.

Čl. 3.

(1) Kde v zemi, na niž se vztahuje působnost zemského zastupitelstva, obývá podle posledního soupisu lidu alespoň 20% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, členové zastupitelstva (výboru, komisi), kteří jsou příslušníky jazyka této menšiny, činí v jednání těchto sborů projevy, podávají návrhy, dotazy a stížnosti ve svém jazyku a při hlasování podle jmen hlasují v tomto jazyku.

(2) Předsedové, jakož i orgánové těchto sborů, pověřeni zvláštními funkcemi v jednání, úředníci zemského úřadu nebo úřadů v zemi, kteří se zúčastní rokování, mohou v případech takových, není-li dán již případ čl. 2, podle rozhodnutí předsedy užiti ve svých projevech zároveň jazyka zmíněné menšiny, pokud toho vyžaduje snadný chod jednání a ochrana před škodami z neznalosti jazyka státního. Ujmou-li se v případech takových

v debatě slova, mohou oni z nich, kdož jsou zároveň členy zastupitelstva (§ 12 zák.) nebo členy z občanů do komise povolanými (§ 28 zák.), použití jazyka národní menšiny tuto zmíněné, jsou-li jeho příslušníky.

(3) Odpovídá-li zemský prezident v případech takových na dotaz nebo stížnost, platí ustanovení čl. 2, odst. 3.

Čl. 4.

(1) K návrhům, dotazům a stížnostem, učiněným podle čl. 2 a 3 v jazyku menšinovém, má podavatel právo připojití sám písemný překlad do jazyka státního.

(2) Neučiní-li tak, opatří překlad zemský úřad. Jsou-li takové návrhy, dotazy a stížnosti krátké a jednoduché a nezdržuje-li se tím jednání, předseda podle svého uvážení buďto sám je ihned přeloží anebo je dá přeložiti. Podkladem jednání, pokud se týká odpovědi, jest znění československé.

(3) Formule o slibu členů zastupitelstva přečte se členům, kteří jsou příslušníky jazyka menšiny v čl. 2 a 3 zmíněné, také v jejich jazyku a členové ti jsou oprávněni ve své řeči slibovati.

(4) V zápisech zaznamenají se projevy členů, kteří jsou příslušníky zmíněné menšiny, pronesené v jazyku této menšiny, pokud jsou předmětem zápisu, v překladu československém, jež opatří zemský úřad, nepřipojí-li člen sám do 24 hodin překladu. Pokud o jednání píše se také zpráva těsnopisecká, připojí se tyto projevy jako příloha též v jazyku, jímž byly proneseny.

(5) Předseda zemského zastupitelstva zařídí, jak mají býti opatrovány potřebné překlady. On má právo dáti přezkoumati a podle potřeby opravit překlady, které připojil člen sám.

Čl. 5.

(1) V okresních zastupitelstvech a výborech, jejichž působnost vztahuje se na soudní okres, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, jakož i v jejich komisích, členové zastupitelstva (výboru, komisi), kteří jsou příslušníky jazyka této menšiny, jednajíce ve věcech, jejichž projednání náleží sboru na základě toho, že působnost jeho vztahuje se na tento nebo také na tento soudní okres, činí projevy, podávají návrhy, zprávy, dotazy a stížnosti ve svém jazyku a při hlasování podle jmen hlasují v tomto jazyku.

(2) Předsedové, jakož i orgánové těchto sborů, pověřeni zvláštními funkcemi v jednání, dále úředníci zemského nebo okresního úřadu, kteří se zúčastní rokování, mohou ku projevům svým v případech takových připojit překlad do jazyka národní menšiny tuto zmíněné; ujmou-li se v případech takových v debatě slova, mohou oni z nich, kdož jsou zároveň členy zastupitelstva (§ 64 zák.) nebo členy z občanů do komise povolanými (§§ 71 a 87 zák.), použít jazyka národní menšiny tuto zmíněné, jsou-li jeho příslušníky.

(3) Odpovídá-li okresní hejtman (náčelník) v případech takových na dotaz nebo stížnost podanou v jazyku zmíněné menšiny, připojí se též překlad v řeči dotazovatele nebo stěžovatele.

Čl. 6.

(1) Kde v obvodu, na nějž se vztahuje působnost okresního zastupitelstva, obývá podle posledního soupisu lidu alespoň 20% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, členové zastupitelstva (výboru, komisi), kteří jsou příslušníky jazyka této menšiny, činí v jednání těchto sborů projevy, podávají návrhy, zprávy, dotazy a stížnosti ve svém jazyku a při hlasování podle jmen hlasují v tomto jazyku.

(2) Předsedové, jakož i orgánové těchto sborů, pověřeni zvláštními funkcemi v jednání, úředníci zemského nebo okresního úřadu, kteří se zúčastní rokování, mohou v případech takových, není-li dán již případ čl. 5, podle rozhodnutí předsedy užít ve svých projevech zároveň jazyka zmíněné menšiny, pokud toho vyžaduje snadný chod jednání a ochrana před škodami z neznalosti jazyka státního. Ujmou-li se v případech takových v debatě slova, mohou oni z nich, kteří jsou zároveň členy zastupitelstva (§ 64 zák.) nebo členy z občanů do komise povolanými (§§ 71 a 87 zák.), použít jazyka národní menšiny tuto zmíněné, jsou-li jeho příslušníky.

(3) Odpovídá-li okresní hejtman (náčelník) v případech takových na dotaz nebo stížnost, platí ustanovení čl. 5, odst. 3.

Čl. 7.

Ustanovení čl. 4 platí pro okresní zastupitelstva (výbory, komise) obdobně s tím rozdílem, že opatření, jež podle čl. 4 náleží zemskému úřadu nebo předsedovi zemského zastupitelstva, připadá tuto okresnímu úřadu nebo předsedovi okresního zastupitelstva.

Čl. 8.

(1) Ve správním okrese, v němž podle posledního soupisu lidu obývá více než 50% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, platí od toho, co jest ustanoveno v čl. 5 a 6, následující odchylky:

a) zprávy, návrhy, dotazy a stížnosti, podané od členů okresního zastupitelstva (výboru, komisi) v jazyku státním, překládají se do jazyka dotčené národní menšiny; překlad tento vedle původního znění v jazyku státním jest také podkladem jednání;

b) zprávy, návrhy, dotazy a stížnosti, podané od členů okresního zastupitelstva (výboru, komisi) v jazyku dotčené národní menšiny, jsou vedle svých překladů československých (čl. 7) také podkladem jednání;

c) zápis o jednáních vede se také v jazyku dotčené národní menšiny;

d) ověření zápisu verifikátory, kteří jsou příslušníky národní menšiny, může být vykonáno též v jejích jazyku.

(2) Ve správním okrese, v němž podle posledního soupisu lidu obývá více než 75% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, upustí se od překladu návrhů, zpráv, dotazů a stížností, podaných v jazyku této menšiny do jazyka státního, leč že by některý člen o překlad žádal nebo předsedající sám takový překlad za nutný uznal.

(3) Ustanovení, zmíněná v odst. 1 a 2, pozbývají platnosti, jakmile počet oné menšiny změní se tak, že podle výsledku posledního soupisu lidu činí méně než 50, pokud se týká 75% všech státních občanů, obývajících v obvodu okresního úřadu.

Čl. 9.

(1) Tam, kde podle předchozích ustanovení je přípustno užívati vedle státního jazyka také jazyka národní menšiny, sluší jazyka státního užívati na místě prvním.

(2) Ustanovení čl. 2—7 o tom, že členové v případech tam uvedených užívají jazyka národní menšiny, nevylučují možnosti, aby užili v případech těch jazyka státního.

Čl. 10.

(1) O tom, v jakém jazyku lze činiti podání k zemskému nebo okresnímu zastupitelstvu (výboru) a ke zvláštním správním orgánům jejich, zřízeným podle §§ 53 a 91 zák., a v jakém jazyku jest vydávati vyřízení, dále

o jazyku vyhlášek a zevních označení, platí tytéž předpisy, jako pro zemský a okresní úřad, s odchylkou, že zmíněné tuto zvláštní správní orgány okresů uvedených v čl. 8 budou vyřizovati podání, učiněná v jazyku dotyčné národní menšiny, také jen v tomto jazyku.

(2) Tím, co platí o vyhláškách, řídí se také jazyk orientačních nápisů na zemských a okresních silnicích a cestách.

Čl. 11.

Než bude upravena jazyková otázka pro Podkarpatskou Rus jejím sněmem, platí i pro ni ustanovení tohoto nařízení s tím dodatkem, že jest vždy možno užívati jazyka ruského (maloruského) a že návrhy, dotazy a stíž-

nosti v jazyku tom učiněné musí se státi vždy předmětem jednání.

Čl. 12.

(1) Toto nařízení nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

(2) Jeho provedením pověřuje se ministr vnitra.

Dr. Šrámek v. r.

Černý v. r.

Dr. Spina v. r.

Dr. Vlasák v. r.

Dr. Srđínko v. r.

Dr. Hodža v. r.

Udržal v. r.

Dr. Mayr-Harting v. r.

Dr. Tiso v. r.

Novák v. r.

Dr. Nosek v. r.

Dr. Gažík v. r.

Seznam osob české národnosti s jejich zaměstnáním a bydlištěm v Liberci, které na základě svých stížností z let 1935 a 1936 žádaly vyhotovení všech vyřízení a přípisů, pro ně určených, výlučně v jazyku státním.

(Abt. 1, Schriftenausgabe, Meldeamt, Schrifteneinreichung,
Abt. 2, Jugendamt, Wohlfahrtsamt, Arbeitsvermittlungsamt,
Abt. 3, 4, Marktamt, Abt. 5, 6, 7 (4 St.), Abt. 8/I, 8/II, 8/III
(2 St.), 8/IV (3 St.), Abt. 9, 10 (2 St.), 11, st. Elektrizi-
tätswerk, st. Gaswerk, Verwaltung des Hospitales.)
Stadtrat Reichenberg,

Gd 94/7.

am 2. April 1935.

314, 315

4. Nachtrag zum Verzeichnisse vom 28. Jänner 1935,

Gd 94/7
272, 307, Über jene Personen, welche Ausfertigungen aus-
schließlich in der Staatssprache zu erhalten haben.

Pekárek Václav, Postadjunkt, Kamillo-Horn-Straße 3.

Bek Jaroslav, Gerichtshilfsangestellter, Gerichtsstr. 2,

Berny Alois, Rayons-Insp., Kant-Straße 4/I,

Dr. Beutl Josef, Obergerichtsrat, Gustav-Schirmer-Str. 9,

Beutlová Zdenka, Obergerichtsratsgattin, Gust.-Schirmer-

Brynda Sylvestr, Bezirksschulinspektor, Kant-Str. 10,

Dr. Dlabáček Vojtěch, Staatsanwalt, Gymnasiumstraße 4,

Faltus Josef, Gerichtsrat, Kant-Straße 6,

Fuxa Jan, Gerichtsangestellter, Zillergasse 37,

Hodaň Jindřich, Gerichtskanzleiassist., Franzendorf 145,

Jína Jaromír, Kanzleihilfsbeamter, Bahnhofstraße 52,

Kellerová Helena, Frl., Postakzess., Lisse-gasse 7,

Kolář Václav, Gerichtskanzleiassistent, Lange Str. 771/III

Kolářová Františka, Lange Straße 771/III,

Koubovský Cyril, Gend.-Oberleutn. 1.R., Feldgasse 6,

Kovář Josef, Staatsanwalt, Kant-Straße 6,

Kramer Jan, Y.M.C.A.,

Kysela Václav, Posthilfsangestellter, Masaryk-Platz 19,

Dr. May Josef, Rechtsanwalt, Schücker-Straße 7,

Mlejnek Oldřich, Beamter, Kasernenstraße 3,

Dr. Müller Josef, Gerichtsrat, Lange Straße 764/III,

Nedvídek Bedřich, Gerichtskanzleirevident, Spitalg. 21,

Očenášek František, Gerichtsunterbeamter, Alt-Paulsdorf 239,

Pech Emanuel, Kreisgerichtspräsident, Ehrlich-Straße 24,

Procházka Vojtěch, Gerichtsaktuaradjunkt, Ruppersdorf 517.

Rejžek Bohdan, Zollbeamter, Bergelgasse 5,
Roubal Josef, Unterbeamter, Bahnhofstraße 52,
Rudolf Antonín, Fachlehrer, Ober-Rosenthal, Hus-Gasse 406,
Sadecký Alois, Rechnungssekretär, Heinersdorf 48,
Šálek Antonín, Zollsekretär, Fousek-Straße 5,
Sehejbal Ludvík, Zollsekretär, Zittauer Straße 18,
Sedláček Karel, Kanzleioberoffiziant, Parkzeile 12,
Šmejkal Rudolf, Zollaspirant, Franzendorfer Straße 37,
Dr. Stach Jindřich, Auskultant, Schanzberg 6,
Štěpánek Břetislav, Zollsekretär, Augasse 11,
Stránský Josef, Gerichtskanzleiassistent, Ober-Rosenthal,
Göthe-Str. 266,
Šubert Václav, Gerichtsaktuaradjunkt, Lange Straße 94,
Tojanský Karel, Inspektor, Bahnhofstraße 41,
Trávníček Václav, Unterbeamter der Fin.Bez.Dir., Bahnhof-
straße 52,
Ulrich Karel, Offiziant d.Bez.Beh., Rosenthal I., 344,
Vavřík Josef, Gerichtskanzleiassist., Ober-Rosenthal,
Masaryk-Straße 291/159,
Vodáková Milada, Gustav-Schirmer-Straße 9,
Dr. Zavadil František, Obergerichtsrat, Feldgasse 18,
Zeuner Josef, Kanzleigeh., Sonnengasse 13.

Der Bürgermeister:

./.

Abt. 1, Schriftenausgabe, Meldeamt, Schrifteneinreichung, Abt. 2, Jugend=
amt, Wohlfahrtsamt, Arbeitsvermittlungsamt, Abt. 3, 4, Marktamt, Abt. 5, 6,
(4. St.), Abt. 8/I, 8/II, 8/III (2 St.), 8/IV (3 St.), Abt. 9, 10 (2 St.),
Abt. 11, st. E. W., Gaswerk, Stadtrat Reichenberg, Verwltg. d. Hospitales.)

Gd 94/7.

317

am 10. Mai 1935.

5. Nachtrag zum Verzeichnisse vom 28. Jänner 1935,
Gd 94/7
272-307, über jene Personen, welche Ausfertigungen aus-
schließlich in der Staatssprache zu erhalten haben.

Bartoš Ludvík, rotmistr kanc., Schubertova 9,
Beran Štěpán, kpt., Würflova 3,
Dolenský Emil, npor., Ruprechtice 512,
Faigl Alois, šrtn., Velká kasárna,
Frühau Jan, šrtn., Velká kasárna III. bud.,
Gläser J., šrtn., p. pl. 44,
Halmich Jan, praporčík pom. zdrav. pěš. pl. 44,
Hnilčka Josef, šrtn., Velká kasárna, pěš. pl. 44,
Eršný Bedřich, rtm., Velká kasárna, Pavilon III, přizemí,
Košťák Antonín, ing., Plk. pěch., Würflova 3/I,
Krališ Franz, mjr., p. pl. 44,
Krykorka Čeněk, škpt., Ruprechtice 520,
Kubíček Antonín, rtm. zbroj., Velká kasárna, bud. č. III,
1. patro, čís. bytu 36,
Kubrycht Václav, mjr., Ruprechtice 528,
Mašek Josef, škpt., Velká kasárna, důstojnická budova,
Šojvl František, prapor. dirigent, pěš. pl. 44, Velká kasárna,
Stíbal Alois, škpt., Velká kasárna, důstoj. budova,
Verner Alois, Würflova 3.

Der Bürgermeister:

Abteilung 1, Schriftenausgabe, Meldeamt, Schriftenein-
reichung, Abt. 2, Jugendamt, Wohlfahrtsamt, Arbeitsver-
mittlungsamt, Abt. 3, 4, Marktamt, Abt. 5, 6, 7 (4 St.),
8/I, 8/II, 8/III (2 St.), 8/IV (3 St.), 9, 10 (2 St.), 11,
städt. Elektrizitätswerk, Gaswerk, Verwaltung d. Hospitales.
Stadtrat Reichenberg,

Gd 94/7.

321,326,

am 25. September 1936.

6. Nachtrag zum Verzeichnisse vom 28. Jänner 1935,
Gd 94/7
~~272-307~~, über jene Personen und Körperschaften, welche
Ausfertigungen ausschließlich in der Staatssprache zu
erhalten haben.

Národní Garda 28 města Liberec,
Vitvar Ferdinand, Sokolí tř. 6,
Tělocvičná jednota „Sokol“ v Liberci.

Außerdem wünscht Václav Polák, kaufm. Vertreter,
Josefinenthal 7, dass sowohl sein Name, als auch die Na-
men seiner Angehörigen - gleichgiltig, ob im tschechi-
schen oder deutschen Teile jedweder schriftlicher Aus-
fertigungen - immer nur in der rein tschechischen Schreib-
weise angeführt werden.

Der Bürgermeister:

